ЛННБ України ім.В.Стефаника
01159946 (Z)

2012

Студинський К. в. 2945

Причинки

до історії

культурного життя Галицької Руси

в літах 1833—47.

Відбитка з XI і XII тому Збірника фільольоґічної секції Наукового Товариства ім. Шевченка.

У ЛЬВОВІ 1909.

Накладом Наукового Тов. ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

9(СБ-2-Зах.обл) „183:184"

2-60р

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 36 314

Причинки до історії культурного життя Галицької Руси

в лїтах 1833—47.

На брак умового життя серед галицьких Русинів перед виступом Маркіяна Шашкевича нарікати годї. Побіч енергічних заходів крил. Івана Могильницкого на полї народного шкільництва та злученої з ними лїтератури[1]), побіч неудачних завязків красного письменства в перекладах та віршах Йосифа Левицького — серед галицьких Русинів розвинув ся спеціяльно сильно науковий рух, ведений в двох напрямах: граматичнім та історичнім.

Вже в р. 1823 викінчив був Іван Могильницький граматику руської мови, яка по нинї остає в рукописи[2]). В тім самім часї кінчив крил. Іван Лаврівський свій підручник граматики „Versuch über die Sprachlehre der Ruskischen Sprache, wie solche sammt ihren Unter-Mundarten in den Königreichen Galizien und Lodomerien gesprochen wird“, який знаємо лише з заголовка[3]). В р. 1831 була вже в ценцурі праця Йосифа Левицького „Grammatik der ruthenischen, oder kleinrussichen Sprache“[4]), а в р. 1833 одержала ценсурну апробату граматика Йосифа Лозинського, писана в польській мові[5]).

---

[1]) Порівнай: Ів. Ем. Левицький: Погляд на розвій низшого і висшого шкільництва в Галичинї в рр. 1772—1800 і розвій руcько-народного шкільництва в рр. 1801—1820. Львів 1903.

[2]) Переховує ся вона в Архіві митр. гр. Андр. Шептицького у Львові.

[3]) Порівнай: Тершаковець: „Галицко-руське лїтературне відродженє“ стр. 13—14.

[4]) Її видруковано доперва в р. 1834.

[5]) Про обі граматики гляди студію дра Осипа Маковея: Три руські граматики (відбитка з 61 і 64 тому „Записок“ наук. тов. ім Шевченка.

Історичними студіями почали рівнож рано займати ся др. Михайло Гарасевич, що вже в р. 1809 збирав матеріяли до своїх „Annales Ecclesiae Ruthenae“ [1]) друкованих задля цензурних перепон доперва в р. 1862, та Денис Зубрицький, що в р. 1830 видав першу свою історичну студію „Die griechisch-katholische Stauropigial-kirche in Lemberg und das mit ihr vereinigte Institut.“

А однак не від названих авторів, але від виступу Маркіяна Шашкевича починаємо числити нову добу, період відродженя руського письменства в Галичинї. Не вдаючись в подрібний розбір праць названих учених граматиків та істориків, ми зневолені ствердити, що лише один Могильницький силкував ся писати свою граматику в руській мові, але і в нїй дефінїції, термінольоґія та й взагалї цїлий науковий апарат нагадують нам „церковно-славянщину“ граматик 16 або 17 в. Мамонїча, „Адельфотеса“, Лаврентія Зизанїя, або Мел. Смотрицького. Граматика Йосифа Левицького, писана в нїмецькій мові, була богата в форми, далекі від народної мови. Найлїпшою могла ще бути граматика Йосифа Лозинського, але й її одів автор не в руську, але в польську, зверхню одежу, а до того вона цїлком не явила ся в друку. Свої „Annales“ готовив Гарасевич в латинській, а свою студію про Ставропіґію видав Зубрицький в нїмецькій мові. Головно отже задля мови мертвої, або чужої годі від творів названих письменників починати добу відродженя Галицької Руси. Почав її доперва Маркіян Шашкевич, що поволи, але консеквентно підготовлював терен для письменства в народній мові, а що кождий прояв його орґанїзацийної праці для нас важний та цїкавий, тому починаємо нашу студію від характеристики першої літературної збірки, зложеної Маркіяном Шашкевичем в р. 1833 п. з. „Сынъ Русѣ“, та в звязи з тим на вступі осьвітлюємо один темний момент в житю Маркіяна на основі незвісних доси актів.

II.

На основі заряджeня митрополита Михайла Левицького прогнано дня 21 лютого 1830 року Маркіяна Шашкевича, тодїшного слухача I року фільозофії (нинїшної 7 ґімн. кляси) з львівскої духовної семинарії за провину, що була висліdом молодечої не-

[1]) Тершаковець: „Галицко-руське літературне відродженє стр. 19.

розваги [1]) або й не корисного впливу його товариша Михайла Базилєвича[2]), Півчетверта року покотував він її в тяжкій боротьбі о хліб насущний, якого відмовив йому рідний отець. Надармо старав ся Маркіян переблагати тверде, батькове серце навіть віршом, в якім серед гіркої розпуки кликав:

Отче, ох, отче! Сли ся мені придало
Дни житя твого полином згірчити,
Сли коли око твоє жальом запало
Слим був нещасен серце закервити,

Прости ми, отче, прости! Бач я ся каю,
Жальом серце бідне моє прозябає,
Твої ноженьки сльозами зливаю —
Ах, прости синови, най не загибає.[3])

Лишений сам собі і журбі о завтрішню днину — М. Шашкевич не упав на дусі, не змарнував ся, хоть в тяжкім бідованю підорвав своє здоровлє. Поза викладами перебував він весь вільний час по бібліотеках, університетській, та Осолінських, де розширює своє знанє, знакомлячи ся головно з творами корифеїв славянського відродженя.

В осени 1833 р. принято його поновно до духовної семинарії у Львові в характері слухача I року богословія.[4]) Серед питомців руської, духовної семинарії застав тоді Маркіян сильно

[1]) З актів, які друкуємо між матеріялами, дізнаємо ся, що дня 15 лютого 1830 року вийшли Мих. Базилєвич і Маркіян Шашкевич з пополудневих викладів на університеті та враз з третим товаришом, Николою Антоневичем удали ся до реставрації Людвіка, де перебули до год. $6^1/_2$ і випили чотири фляшки вина. В поворотї вступили вони ще до каварнї, де Маркіян дістав рвотів. Засоромлений покинув він своїх товаришів і утік до семинарії, де з причини недуги не взяв участи в обовязкових функціях протягом 15 і 16 лютого. Про провину Базилєвича і Шашкевича дізнав ся ректорат і виступив дня 18 лютого з внесенєм до митрополита, щоби, для приміру, обох питомців виключив з семинарії. Думаю, що поясненєм причини, для якої виключено Маркіяна з семинарії, не уймаю його памяти. За молодечу нерозвагу хиба нїхто на него каменем не кине. (Порівнай „Матеріяли“ Ч. II.)

[2]) Таке можна би вносити з листу сестри Маркіяна, Сметанової до Володимира Шашкевича. Гляди: Михайло Тершаковець: „Причинки до житєпису Маркіяна Шашкевича та дещо із його письменської спадщини (Відбитка з 58 тому „Записок“ наукового товариства ім. Шевченка стр. 40.)

[3]) Гляди: „Руска письменність III Львів 1906. стр. 60.

[4]) Тершаковець: op. cit. стр. 6.

розвинений, польський, патріотичний рух, що переходив навіть в фазу конспіращйно-революційних стремлінь, за які чимало питомців та сьвящеників переслідовано, перших прогонювано з семинарії і віддавано примусово до військової служби а одних та других засуджовано на кару вязниці, яку мусїли відпокутовати на Шпільберзі, або Куфштайні.[1]) Польський конспіращйний рух, що числив богато приклонників серед питомців, а якого тяжкі репресії довгий час зломити не були в силї, не припав Маркіянови Шашкевичеви до вподоби. Обдарений поетичним талантом, заохочений першими літературними, етнографічними і лінгвістичними творами, що явили ся на Україні,[2]) одушевлений для народної, руської мови, виобразований на збірниках славянських, народних пісень, розентузиязмований відродженєм славянських народів, рішив ся Маркіян Шашкевич підняти ся тяжкої праці, забажав розігнати „мраки тмаві“, в якій нидїла руська суспільність та слїдом иньших Славян збрататись з „повним, ясним сонцем.“

Щоби перевести свої мрії в дїло, задумав Маркіян Шашкевич поперід усього зібрати біля себе гурток товаришів, як дїлили би з ним його працю, а принайменьше, які співчули би його намірам.

Заходи його в сім напрямі не були даремними. Перші хвилї свого поновного побуту в духовній семинарії зазначив Маркіян тим, що при помочи кількох товаришів уложив першу літературну збірку п. з. „Сынъ Русѣ“[3].)

В збірцї сїй помістили молоді питомцї 14 віршів:

---

[1]) Гляди про се мою студію п. з. „Польські конспірації серед руських питомців і духовеньства в Галичині в літах 1831—46“ (Відбитка з Записок наук. тов. ім. Шевченка т. 80 і 82).

[2]) В передмові до „Русалки Днѣстрової“ покликував ся Маркіян Шашкевич на „Енеїду“ Котляревського, на „Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсень“ (1819) Цертелева, на збірники народних пісень Максимовича (з. р. 1827 і 1834) на „Запорожскую Старину“ І. Срезневського (з літ 1833 і 4), на повісти Основяненка, на „Малороссійскій пословицы“ (1883), на „Малороссійскій Словарь“ Войцєховича, на граматику Павловського (1818) і писаня Гулака Артемовського.

[3]) Рукопись „Сына Русѣ“, імовірно копію, передав о. крил. Петрушевич до бібліотеки „Народному Дому“. Уривки з неї помістив Ос. А. Мончаловський в „Бесѣдѣ“ Львів 1887 ч. 1 і 2 п. з. Образецъ галицкорусской письменности изъ 1833 года“. Ми передруковуємо „Сына Русѣ“ в „Матеріялах“ в цїлости, задержуючи в найдрібнїйших чертах правопись рукописи. Здогад Якова Головацького, немовби Маркіян Шашкевич в осени 1833 р. не був з причини тифа в семинарії, лише екстерністом та що він впливав на питомців з поза семинарії. (Бесѣда 1887 Я. Г. „Первенцы галицко-русской письменности съ 1840 годовъ) є невірний.

1) „До синов Русї“ — О. Г.
2) „Слово до чтителей руського язика“ — М. Ш.
3) „Сатира“ — М. М.
4) „Дума, Крестец камінний край Любачева“.
5) „Розсьвіт“ М. М.
6) Роксолян, или Танец руський М. М.
7) „Радость весни“ — Йосифа Левицького з Болшова.
8) „Віхер“ — Г. О.
9) „Молитва хлопця“ — Ал. Г.
10) „Розлука“ М. М.
11) „Дума“ (звісна в нас під заг. „Погоня“) М. Ш.
12) „З Анакреонта“ — А. Г.
13) „Русин“ — Йосифа Левицького з Августівки.
14) „Лакомство“.

Не всї вірші поміщені в збірцї, заслугують на увагу. Не мають нїякої літературної стійности „Молитва хлопця“ Ал. Г., переклад А. Г. з Анакреонта і віршик „Лакомство“.

В поезийках „Розсьвіт“ М. М., „Віхер“ Г. О. і „Радость весни“ Йосифа Левицького з Болшова описане житє в природї. І з них лише „Розсьвіт“ заслугує на згадку з огляду на дар помічаня автора, а не задля літературної форми. Вірш п. з. „Крестец камінний край Любачева“, якого моралїзуюча тенденція: „не ломи присяги“, оснований на народнім переданю, писаний зі свого рода драматизмом, однак літературна його вартість незамітна. Важний в нім наклін до згадок про славянських, поганських богів, Даждбога і Стрибога, який вказує, що авторови М. М. давна, славянська культура не була чужа. Сердечним теплом овіяний еротичний віршик п. з. „Розлука“.

Інтереснїйшими для нас є вірші, з яких пробиває ся любов до рідної землї і справи, виявлена нераз в наївно-романтичній формі.

Вірш „Роксоланъ или танец руський“ починає автор рефреном:

Пляск, плеснїм
руками,
Туп, тупнїм
ногами,

та взиває

Ідїм колом днесь Русина
Так дїд гуляв і родина
Ту зріс Русин проживає,
Отцов поля плугом крає...

В очах автора руська земля богата в збіжа і мід, в стада овець і в жерела солї. На нїй зводжено боротьби з Татарами, на нїй гомоніли боярські пісні. Для моторних дівчат Нїмці кидали свій рідний край, руські княжні засїдали на престолах угорськім, пруськім і польськім. Тут жили наші лицарі, тут княжили князі, тут кождий рад вмирати, „бо Русь край наш, наша мати".

Як бачимо, то автор „Роксолан-а" потїшав себе минувшиною, бо колиб був глянув на сучасність, на гнет-панщину, в якій стогнав нарід, то певно не захотїлоби ся йому взивати до приплескування і притупцьованя, та не забажавби він вдруге ідеалїзувати достатків рідної землї.

Ще наївнїйше виглядає віршик „Русин" Йосифа Левицького з Августівки:

Русин я си з роду, тим ся величаю,
Люблю просту щирість, храню руські справи
Голубця си витну, думку заспіваю,
Гостя з серця прийму, то мої забави...

З такою „програмою" Русини хиба далеко зайти не могли... А однак треба зазначити, що і сї заяви приналежности до руської народности в обох останних авторів треба щиро пошанувати, бо висловлені вони в часї, коли до неї так мало людий признавало ся.

Не менше цїкавою в збірцї „Сынъ Русѣ" є „Сатира" про спір Поляка з Русином. Впертий Русин і думний Поляк пересьвідчені про себе, що оба вони розумні. Оба не люблять ся. Думний Поляк голубить ся з жидом. Поляк і Русин не терплять ся, як сіль в оцї, а люди з обох глузують. Впертий Русин вже погодив ся, але лише на те, щоби його думний Лях дальше за ніс водив. Навинув ся третий сусїд (Австрія) з пугою і думний Поляк впокорив ся, не нападає вже на впертого Русина, бо він з сусїдом шасливий.

Думний трохи впокоїв ся,
Але знову розлостив ся,
На сухотн уже гине,
А ще каже · „Ти Русине!"

Віршик сей цїкавий не лише як вірна характеристика думного Поляка і податливого Русина, але також як сьвідоцтво, що вже в р. 1833 заводжено національні спори, які з часом, що раз більше розростали ся і заострювали ся. Всяка еманципація з під поль-

ського впливу, який загорнув був тоді широкі круги руської суспільности, мусїла довести з обох сторін до національних спорів і антаґонїзмів.

Коли поминеко гарний вірш Маркіяна Шашкевича п. з. „Погоня“, то найінтереснїйшими з цїлої збірки будуть для нас вірші М. Ш. „Слово до чтителей руського язика“ і О. Г. „До Синов Русї“, бо в них немовби містять ся програмові поклики.

Маркіян Шашкевич накликував в першім віршику своїх товаришів, щоби „подали собі руки“, щоби „серце до серця припало“, щоби вони в сердечній злуцї прогнали з Руси „мраки тмаві“, щоби, покинувши завись, спішили до сьвітла. Другий його товариш, що скрив ся під буквами О. Г. немовби зпарафразував поклик Маркіяна, достроюючись до него навіть в подробицях. Він взивав товаришів до щирої дружби, він бажавби, щоби „серце к музам припало“, бо лише тоді „згине чорна мрака“, як Русини глянуть в сьвіт. Дорогою літературної працї бажали вони потягнути руську суспільність до її національного відродженя.

Маркіян Шашкевич мусїв однак здавати собі справу, що ся перша збірка до друку не надавала ся. Можна здогадувати ся, що він дивив ся на неї, як на першу пробу людий, без сумніву щирих, однак все як на пробу, що видана друком, епохального значіня мати не могла. Він не міг не завважати, що форма деяких віршів крайно незугарна а мова невироблена, що їх автори бороли ся в першім ряді з язиковими трудностями, не згадуючи про правописне питанє, бо в збірцї „Сынъ Русѣ“ писав кождий, як умів. Все те мусїв мати М. Шашкевич на думцї і такої збірки видати в сьвіт не бажав. Є річию майже певною, що Шашкевич не звертав ся з нею до цензури. Принайменше в катальоґах т. зв. Bücherrevissions-amt-у, що переховують ся в президіяльнім архіві львівського намістництва нема проте найменьшої згадки.

Але хоть як слабою була ся перша збірка, хоть з авторів, що подали під віршами початкові букви своїх імен та прізвищ, з виїмкою Маркіяна Шашкевича, ні один не став визначнїйшим поетом, — мимо сего приходить ся про неї згадати з теплом, як про перший прояв національної сьвідомости і реакції против польського духа в руській духовній семинарії, а рівночасно як про першу працю Марк. Шашкевича на полї духового відродженя галицької Руси.

Ісля сеї характеристики „Сына Русѣ“ належалоби сказати ще кілька слів про людий, що біля Маркіяна Шашкевича помістили в нїй свої вірші. На жаль певних вісток про їх прізвища

не маємо. Яков Головацький здогадував ся,[1]) що під буквами М. М. крив ся — Михайло Минчакевич[2]), під А. Г. — Айталь Гадинський, під Ал. Г. — Александер Глинський.[3]) Не умів розвязати Головацький загадки, кого належалоби розуміти під О. Г. і Г. О. Певними побіч Маркіяна Шашкевича авторами є лише два Йосифи Левицькі, один з Болшова, другий з Августівки, та лише про першого з них маємо точнійші вістки.

Йосиф Петрович Левицький родив ся 1810 р. в Тлумачику, а виховав ся в Болшові. Нормальні і ґімназияльні школи кінчив він в літах 1820—9 в Станиславові, а на фільозофію (VII—VIII кл.) вписав ся він 1830 року у Львові, де скінчив р. 1835 також богословські студії. Мав він бути дуже добрим декляматором. В р. 1848 стрічаємо його на становиску пароха в Заболотові коломийського округа. В тім році брав він участь в з'їзді „руських ученних" і належав до членів-снователів галицько-руської Матиці[4]). В р. 1861 вибрано його соймовим послом з курії меньших посілостий в округі Снятин 73 на 116 відданих голосів[5]). Писав Левицький під псевдонімами: Йосиф з Болшова, Йосиф з Покутя і L. z Zabłotowa. Окрім віршика „Радость весни", поміщеного в збірці „Сынъ Русѣ" видруковав він статийки: „Памво Беринда"[6]) „Каме-

---

[1]) Бесѣда за рік 1887 в статї: „Первенцы галицко-русской словесности" стр. 55.

[2]) Мих. Минчакевич родж. в 1808 р., а висьвячений в р. 1834, був вмішаний в процес польських конспіраторів та відсидів у вязниці львівській і на Шпільберзї від р. 1839—42. Поновно дозволено йому обняти душпастирське місце доперва в р. 1848. Гляди мою студію „Польські конспірації" стр. 36—47. Можлива річ, що Минчакевич покутував за припадкові зносини з польським конспіраторами, бо ще в „Русалці Днїстровій" в передмові слали видавці привіт також Минчакевичеви, чогобн е робили, як би він не поділяв їх поглядів. Головацький передав один вірш Минчакивича до бібл. „Нар. Дому" де його досить не віднайдено.

[3]) Про Александра Глинського та про його статї, писані в оборонї народної мови гляди мою передмову до „Кореспонденції Якова Головацького в рр. 1850—62" стр. XXIX—XXXII. Був се один з найбільше сьвідомих людий, який йшов дорогою, вказаною Марк. Шашкевичем, по конець свого житя. Він умер дня 17 цьвітня 1893 р. в 87 р. житя на становиску пароха в Городниці.

[4]) Яков Головацький, „Историч. очеркъ основанія галицко, русской Матицы" Львів 1850 стр. VIII. в „Приложенію".

[5]) Вѣстникъ" Відень 1861. Nr. 27. „Слово" Львів 1861 Nr. 27.

[6]) Зоря Галицкая за рік 1851 ч. 4. В бібліотеці „Народного Дому" (III. 5) переховує ся його рукопись з р. 1835, в якій містять ся

нець Подольскій",[1]) „Путешествія умословныи" (Wędrówki umysłowe Генр. Гр. Ревуского П. Т. Петроградъ 1851)[2], „Греческославянская граматика изъ 1591 г."[3]) і дрібні статийки в часописи „Домовая Школка з р. 1854.

Та не лише літературні питаня були темою його писань. Він інтересував ся живо музикою і на сю тему подав нам статию п. з. „Нѣсколько данныхъ къ исторіи пѣнія церковного въ духовной семинаріи".[4]) Звісний музик, Іван Лаврівський цінив композиторський талант Йосифа Левицького і висловив ся про него в одній зі своїх статий, що він „знакомый въ обще яко образованый музикъ, который видячи запустѣніе, якое пѣнію церковному въ будучности грозитъ.... уложилъ бы и прочіи сонаты Гайдена, если бы ся они дали въ услышаніе привести".[5]) Не меньше цікавили також Йосифа Левицького питаня з обсягу господарства і управи тютюну. На сі теми друковав він рівнож статії[6]).

Про другого Йосифа Левицького з Августівки та про Айталя Гадинського вісток не маємо. Та хотьби лише з діяльности Александра Глинського і Йосифа Левицького з Болшова, бачимо, що з посеред укладчиків „Сын-а Русѣ" вийшли люди, які в дальшім житю не кидали пера та служили руській справі по своїм найлїпшим намірам і силам.

в азбучнім порядку короткі життєписи і спис творів двайцять кількох руських і польських письменників XVI—XVIII в. С се, без сумніву, виписки з ріжних сучасних бібліографічних творів, які вказують, що кружок Марк. Шашкевича інтересував ся живо нашою літературою

[1]) Тамже за рік 1854 Ч. 2 і 3.

[2]) Тамже за рік 1852 Ч. 33 і 34.

[3]) Тамже за рік 1853 Nr. 5.

[4]) Тамже за рік 1852 Nr 33 і 34. Про сю статийку писав І. Лаврівський в віденськім „Вѣстнику" за рік 1854 (ч. 1): „Съ великимъ удовольствіемъ читалисьмо недавно критику, въ которой Іосифъ зъ Болшова превозноситъ музыческое пѣніе церковное. Дописоватей боитъ ся такожь, щобы пѣніе церковное, утративши управителя свого Любовича, не запустѣло въ руской семинаріи"...

[5]) Вѣстникъ за рік 1854 Nr. 3.

[6]) Так писав він про: „Неуспѣваніе фабрики въ Толмачѣ" (Вѣстникъ за рік 1854 Ч. 17—19) і подав переклад нїмецької статї Лїхтнера: „О заведеніи взаимного забезпеченія насадителей тютюну противу градобитья (Вѣстникъ за рік 1852 (Ч. 29, 31—2, 34—5, 37) і Зоря Галицкая за рік 1852 ч. 19 і 20). Ту саму статію переклав він на польську мову і помістив її в „Dodatk-u Tygodniowym" до „Gazety Lwowskiej" за рік 1852 ч. 12.) Біографічні вістки про Йосифа Л. з Болшова завдячую Ів. Ем. Левицькому.

III.

Скоро Маркіян Шашкевич побачив, що першою, своєю збіркою переломив леди байдужности для руської справи серед невеличкого гуртка товаришів-питомців, він рішив ся виступити, сим разом вже публично, з другою збіркою, п. з. „Зоря, писемце присьвященое рускому язьику“, щоби нею будити з тяжкого сну ширші верстви руської, несьвідомої своєї національности, суспільности.

Дня 4 мая 1834 р. переслав її Шашкевич до львівського „Bücherrevisionsamt-y“, який однак не мав спеціяльного цензора для руських книжок і тому передав її президії ґубенії „Zur Zensursbestimmung“. Остання відослала рукопись „Зорі“ дня 10 червня 1834 до віденської „Polizeihofstelle“,[1]) де цензором грецьких і слявянських книжок був знаменитий слявіст, Вартоломей Копітар.[2])

Через його руки переходив вже раньше цілий ряд руських книжок. В р. 1823 цензуровав він граматику Івана Могильницького, та на жаль, його помічаня над рукописию сеї граматики не

---

[1]) Протоколи президії львівскої ґубернії за рік 1834 Nr. 5056.

[2]) Вартоломей Копітар, родом Словінець, був сином селянина. Родив ся 1780 р. в Країні та на десятому році житя вступив до нїмецької школи в Любляні, не вміючи ані слова по нїмецьки. Мимо сего заняв він небавом перше місце в клясї і покінчив в р. 1799 зі знаменитим успіхом курс та став домашним учителем у барона Жигмонта Цойса, де почав віддавати ся студиям словінської мови. Переселившись до Відня, став він цензоро-славянських і грецьких книжок, а опісля й бібліотекарем цісарської бібліотеки. Він умер у Відни 11 серпня 1844 р. Був се чоловік великого ума і широкого знаня. Своїми творами приніс він велику користь науці слявістики. В р. 1808 видав він „Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark“, що є одною з найлїпших праць на полї слявістики. В р. 1836 вийшов його „Glagolita Clozianus“ (розбір глаголицької рукописи з XI. в. і фрайзінґенських відривків), де заявив, що церковно-славянська мова є старословінською (теорія панонська). В р. 1839. видав він „Hesychii glossographi discipulus“, а в р. 1848. „Prolegomena historica“. Крім сего друковав він богато статий про мову, літературу та історію Славян і близьких їм народів, — які видав його ученик Міклошіч. п. з. B. Kopitars „Kleinere Schriften“ (1857). Його велику переписку з Добровським видав Ягіч „Сборникъ“ СПБ. Т. 39. (виданє акад. наук) і в Берлїні 1896 „Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und Anderen Süd und Westlaven“. Його чотири листи до Зубрицького видав я в моїй розвідці „З кореспонденції Ден. Зубр...“ Львів 1901. (Відбитка з 43 тому „Записок наук. тов. ім Шевченка)“.

задержали ся а граматика по нинїшний день лежить в рукописи.[1]) Замітки Копітара про сю граматику переслано, мабуть, з віденської „Polizeihofstelle“ до львівскої президії ґубернії, щоби ними міг покористувати ся автор, та звідси їх з часом вишкартовано а через те й запропащено. А як совістно рецензовав Копітар славянські твори, про се сьвідчать нам не лише його прегарні замітки про рукописи і книжки польського, чеського і сербського письменства, з якими я стрінув ся в архіві мінїстерства справ внутрішних,[2]) а які доси лежать новикористані. Сьвідком його незвичайної совісности, а рівночасно быстроумности є також його замітки про рукопись граматики Йосифа Левицького, які по вишкартованю з архіва львівської ґубернії, зберегли ся щасливо в бібліотеці львівського університета і вийшли друком заходом Осипа Маковея.[3]) Так само читав Копітар в поч. 1833 р. першу редакцію граматики Йосифа Лозинського,[4]) якої, певно, рівнож не відослав без заміток.[5]) Через його руки переходило також „Руское весѣлє“ Лозинського.[6])

Всї наведені книжки одержали з рук Копітара цензурну апробату, хоть не всї вони, як граматика Могильницького і Лозинського, вийшли тоді друком.

---

[1]) На бруліонї рукописи граматики Могильницького, перехованої в Архіві Митр. ґр. Анд. Шептицького містить ся отся записка: „K. Hofstelle aus Lemberg ad Nro 10129/823. dem H. Censor Kopitar zur Zensur über die Zulässigkeit zum Druck d. dt. 7. X. br. 823. До сеї записки додано оловцем: ad 8568/1823.

[2]) Гляди прим: Архів мін. справ внутрішних fasc. 887 рік 1822 Nr. $^{10743}/_{90}$ (рецензія Копітара про польську граматику Онуфрія Кончинського), fasc. 929 з р. 1823 Nr. $^{686}/_{1765}159$ (рецензія Копітара про Нємцевича „Spiewy historyczne“ (незвичайно інтересна), fasc. 1259 з р. 1832 Nr. $^{8291}/_{26}$ (його-ж рецензія на „Słownik hist. statyst. geograf. królewstwa Galicyi — Franciszka Siarczyńskiego) з чеської літератури гляди: рецензію Копітара на „„Proroctvi“ з р. 1832 fasc. 1259 Nr. $^{380}/_{26}$ і Nowotny „Manuskript in böhm. Sprache“ fasc. 929 з. р. 1823 Nr. $^{1973}/_{159}$; з сербського письменства: рецензія Копітара на „Deutsch-lat.-serb. Lexicon“ fasc. 1259 з р. 1832 Nr. $^{6559}/_{26}$ і дуже довге письмо Копітара в оборонї сербської мови і Вука против Стратимировича fasc. 904 Nr. 1214., я в остатнїм часї використав Тершаковець в студийцї п. з. „Kopitar und Vuk“ (відбитка зі „Zbornik-a u slavu Vatr. Jaicga.

[3]) Др. Осип Маковей: „Три галицькі ґрататики“ Львів 1903 р. стр. 59—76.

[4]) Тамже стр. 27.

[5]) В Архіві мінїстерства справ внутрішних їх нема. Очивидно, післано їх до Львова і Лозинський рішив ся граматику по вказівкам Копітара переробити.

[6]) Др. Ос. Маковей: Op. cit. стр. 28.

Не так щасливо пішло з цензурною апробатою рукописи „Зорі“.

Копітар розумів, що рукопись „Зорі“ се не сухий підручник граматики, доступний лише для немногих, що се не етнографічні матеріяли, які могли зацікавити спеціялістів, але що се книжка жива, обчислена на ширші верстви інтеліґенції, книжка, що мала на ціли, будити серед приспаних Русинів народну самосьвідомість, що звязувала славну минувшину з невідрадною сучасностию, що мала бути завязком нового, народного письменства на галицькій Руси.

З рецензією „Зорі“ Копітар не гаїв ся. Вже дня 21. червня 1834 року, отже в одинайцять днів після висилки рукописи зі Львова, написав він першу свою опінію, яка на долі „Зорі“ сильно заважила.

Копітар був щиро привязаним до Австрії. Він мрів все про те, щоби Відень став духовим центром всіх Славян.[1]) Появу „Зорі“ Шашкевича він вважав політичним фактом, против якого моглиби протестувати Поляки і Росія. А одних і других він однаково не любив, тому й побоював ся, щоби через них не потерпіла його вітчина, Австрія. Се пробиває ся ясно з його опінії про „Зорю“.

В ній звернув він увагу, що Галичина числить 2 мілїони, а Угорщина 1 мілїон Русинів, які, певно, щиро повиталиби „Зорю“. Рівнож раділовби з її появи 6—7 мілїонів Русинів, замешкалих в Росії, так що книжка моглаби впливати на 9—10 мілїонів душ. З другої сторони, писав Копітар, гляділиби на сю, доси непривілїовану літературу, нераз, з завистию і ненавистию Поляки, а те саме стрінуло би її з боку одиноко доси привілїованих Великоросів з Петербурга і Москви, в яких руках спочиває державна власть, хоть руська мова так ріжнить ся від московської, як чеська від польської. Природним висліdом появи *нової* літератури булоби те, що вона могла би розвивати ся коштом польського і московського письменства. В виду сего, конклюдував Копітар, заходить питанє *для Австрії*, чи має вона попирати літературні заходи Русинів на кошт і невдоволенє польського, або московського письменства? Копітар вірить що поява нового, руського письменства могла би довести до духової опозиції 6—7 мілїонів Українців против петербурської „Machtgewalt“ але рівночасно гадає, що лише в дуже рідких обставинах могло би тих 6—7

[1]) Ягіч: „Сборникъ“ т. 39. стр. XV.

міліонів людий зєднати ся з австрийськими 3 міліонами Русинів. Копітар йшов би в заклад, що петербурські Великороси найшли би спосіб, щоби сю духову опозицию звернути против Австрії. Впрочім зазначив Копітар, руська мова, не має доси свого власного словаря і він не мігби, в разї сумніву, поінформоватись, тому, заки він мавби рішити, чи „Зорю“ можна апробувати до друку, він радби почути умотивований внесок львівського цензора.

З огляду, що у Львові не було тодї спеціяльного руського цензора, президия „Polizeihofstelle“ зажадала дня 26 червня 1834 р. від Копітара, щоби він видав ореченє про „Зорю“ на основі обовязуючих, загальних, цензурних норм.

В наслїдок сего порученя видав Копітар в чотири днї пізнїйше (дня 1 липня) другу опінію в справі „Зорі“, в якій замітив на вступі, що вона „admittitur nach den allg. Censur-Normen“, однак з огляду на те, що її поява є конкретним, полїтичним фактом, він мусить обставати, при жаданю, щоби офіцияльно подбати про гадку і мотиви львівського, льокального цензора, який знаєв ідносини обох народів (der polnischen Ex-Herren und der ruth. angehenden Herren) і який через те може свій полїтичний осуд мотивувати. Копітар додав, що чоловік, замешкалий у Відни, такого осуду видати не може. Віденська консисторія не має також анї чеського, анї польського, анї ілірийського перекладчика а однак, в разї потреби, вміє собі дати раду. Тому можна підозрівати, що і львівська консисторія найде людий сьвідомих мови і предмету, які могли би видати оцінку „Зорі“, подібно, як рецензують катехізми і иньші подібні брошури. Один з таких людий, кінчив Копітар опінію, міг би бути іменований сталим цензором для руських книжок, як би таких exhibit-ів громадило ся більше[1]).

Мабуть, головно через проєкт іменованя руського цензора, який піднесла президия львівської ґубернії ще в р. 1832. з нагоди рецензії граматики Левицького, рукопись “Зорі“ залежала у Відни поверх пів року. Доперва дня 15 сїчня 1835 р. відослано її до львівської президії ґубернії з жаданєм, щоби, вона порозуміла ся з руською консисториєю у Львові, яка моглаби передати „Зорю“ до рецензії чоловікови сьвідомому полїтичних відносин в краю. Рівночасно зажадала віденська Polizeihofstelle, щоби львівська президия

---

[1]) Мих. Тершаковець: Українсько-руський Архив т. III. стр. 6—8.

ґубернії висказала свою гадку про кваліфікацію поодиноких людий на становиско цензора для руських книжок.[1])

Дня 28 лютого 1835 року відослала президія ґубернії рукопись „Зорі“ митрополитови[2]), який дня 3 марта передав її до рецензії проф. моральної теольоґії на львівському університеті, др. Венедиктови Левицькому.[3])

Останньому не було спішно з рецензією. Він держав у себе рукопись „Зорі“ півтретя місяця і звернув її консисторії враз з своєю опінією дня 19 мая 1835 року. Дня 1-го червня відослав її митрополит враз з своєю реляцією президії ґубернії.[4])

Рецензія дра Венедикта Левицького не задержала ся, однак ми маємо про неї доволї точні вісти в бруліоні згаданої реляції митрополита, який зберіг ся в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові. Митрополит, як я мав нагоду нераз пересьвідчити ся при студіях над польськими конспіраціями, повтаряв звичайно в своїх реляціях з актів, які до них долучував, цілі реченя, що містили основні гадки, тому і сим разом реляція митрополита може заступити нам, хоть в части, рецензію Венедикта Левицького.

Заки однак подамо виїмки з реляції митрополита, мусимо задержати ся хвилину при змісті „Зорі“.

Яков Головацький велить нам у своїх споминах вірити, що він переписав майже всї статї з рукописної „Зорі“ (з виїмкою розвідки про Богдана Хмельницького, яка затратила ся в Шашкевича), що додав до них враз з Маркіяном і Вагилевичем нові статії і видав під заголовком „Русалка Днѣстровая“.[5]) З сего виходило би, що в „Русалц-ї Днѣстров-ій містить ся весь матеріял (з виїмкою розвідки про Хмельницького), який входив у рукопись „Зорі“. Тимчасом так не було. Можемо покликатись тут на першу опінію Копітара, в якій маємо короткі, хоть не повні вістки про зміст „Зорі“. Там читаємо:

„Der Inhalt des Manuskriptes selbst ist im Grundes nicht uneben, vielmehr im Ganzen in Sprache, Material und Behandlung gründlich genug, ja mitunten selbst geistreich.

---

[1]) Тершаковець: „Укр. руськ. Архів Т. III. стр. 9—11.

[2]) Протоколи президії львівської ґубернії Nr. 819 ex 1835.

[3]) Gestions-Protokoll des griech. kath. Metropolitan-Ordinariats з р. 1835 Nr. 7.

[4]) Gestions-Protokoll з р. 1835. Nr. 27.

[5]) Литературный Сборникъ, изд. „Галицко-русскою Матицею„ Львів 1885. Вип. I. стр. 13 і 32. в статї Як. Головацького. „Воспоминаніе о Маркіянѣ Шашкевичѣ и Иванѣ Вагилевичѣ“.

Der Kern des Büchleins sind russinische Volkslieder, ein Leben Chmielnicky's in Prosa, kleine populäre Erzählung detto, ein komisches und satyrisches Klaglibell gegen einen neuen Pfarrer, der sein Amt ordentlich versteht und verwaltet u. s. w. alles in guter russniakischen Mundart, aber schon durch die Aufnahme von Liederfragmenten über den Kosaken Anführer Chmielnicki den Polen feindselig [1])

Коли приглянемо ся замітці Копітара, — то пересьвідчимо ся, що крім народних пісень і то не всіх, як прим. про Хмельницького, які в „Русалц-ї“, очивидно, нарочно пропущено, не війшли ще з „Зорі“ до „Русалки“ анї житепись Хмельницького, анї мале, популярне оповіданє, як здаєсь, на ту саму тему, анї „ein komisches und satyrisches Klaglibell gegen einen neuen Pfarrer, der sein Amt ordentlich versteht und verwaltet“, під яким, на мою гадку треба, розуміти вірш „Суплика, або замыслъ на попа“, зложений незвісним нам автором на Україні при кінци 18 в. В нім згадують громадяни попереднього, свого сьвященика,

.....що нераз і в шинку хрестив
І на Купайла скакав і колядувати ходив
А по весіллях не тільки було старостує,
Ходить у придані, да ще було й задружкує;
І вінчав небіжчик, не тілько що з кумою
А хоч прийди до його і з рідною сестрою.
Аж він покійник не меньше гріхів знав,
Та парафіян своїх так не мордував
І хоч ми тодї помолится не вміли,
А вжеж таки насущний хлїб їли,

та велять дякови писати суплїку до архиєрея на нового сьвященика, який при сповіди каже всї гріхи „слебезовати“, акий не товаришує по шинках з громадянами, до якого

Хоч і за дїлом прийдеш, то все рилодує
А як чого попросиш, то мов і не чує,
який .....нам не велить іграть в карти,
Та ще відняв у дїтий усї дїтські жарти,
Дївкам не велить ходить на вечерниці?
Хиба-ж їм небогам постричти ся у черниці?
Парубкам не велить з дївками гуляти
По чім же їм буде молодость згадати? і т п.

[1]) Тершаковець: Українсько руський Архив Т. III. стр. 7.

Громадяни так ворожо настроєні против нового сьвященика, що готові навіть на страту майна:

Та вжеж таки хоть ґрунти позбуваєм,
А таки його з попівства зіпхаєм.[1])

В такий спосіб, крім „Супліки, або замыслу на попа“ всі иньші, вичислені Копітаром статії „Зорі“ до наших часів не дійшли. Про иньші твори, які вийшли до „Зорі“, Копітар не згадав. І як з одної сторони ми вдячні Копітареви за наведені вісти про зміст „Зорі“, так з другої хиба можемо лише болїти, що він не вичислив нам всіх її статий а закінчив свої помічаня словами „u. s. w.“ На певно можемо твердити, як се побачать читачі з дальшої глави про „Русалку Днѣстровую“, що до „Зорі“ вийшли були також творы Ів. Вагилевича, які опісля уміщено в „Русалцї“. Всякі иньші вістки, хотьби они вийшли навіть з під пера Я. Головацького, треба приймати з резервою.

Сам зміст „Зорі“ оцїнив Копітар дуже прихильно, називаючи її „nicht uneben“ а під оглядом мови. матеріялу і оброблення „gründlich genug ja mitunten selbst geistreich“. Не так оцїнив її Венедикт Левицький, зглядно митр. Левицький у своїй реляції, яку мусимо вважати нечуваним куріозом.

Митр. Левицький, звертаючи рукопись „Зорі“ ґуберніяльному президентови, бар. Кріґови, зазначив на вступі своєї реляції, йдучи за опінією дра Венедикта Левицького, що автором її є Russland Szaszkiewicz. Він заявив, що в повнї згоджує ся з рецензією дра В. Левицького і хоть після загальних, цензурних норм рукопись надає ся до друку, то мимо сего він є противної гадки з огляду не зміст та на ужиті вислови (die gebrauchten Ausdrücke), „was nach den hiesigen Provinziaverhältnissen anstössig, folglich zum Druke nicht geeignet sey“.

Противив ся митрополит, щоби „Зоря“ одержала цензурну апробату, бо в нїй находять ся згадки про релїґійний і полїтичний гнет, якого дізнали тубилцї-Русини від Поляків, спеціяльно за понукою Єзуїтів а при помочи Жидів, що дали себе ужити за орудє. Сей гнет викликав кріваві репресії в війнах Хмельницького,

---

[1]) Гляди: Кіевская Старина за рік 1885 март. стр. 543—50 і за рік 1899 октябрь стр. 3—8. Проф. Перетц в студії п. з. „Историко-литературныя изслѣдованія и матеріялы“ Т. III. СПБ. 1902 стр. 414 виказав, що вірш „Супліка“ повстав на основі віршованого твору о. Івана Некрашевича, пароха Вишенок, письменника кінця 18 віка п. з. Исповѣдь“.

про неї ще нині живе народна традиція. Такі згадки могли би викликати прикрі спомини.

Крім сего, твердив митрополит за Венедиктом Левицьким, могла би „Зоря“ дати людям, які косим оком глядять на Русинів, привід до підозріваня, що вірний австрийському, цісарському рядови клир і руська нація в Галичині хилять ся до Росії і до православної церкви. Таке підозріване було би головно тому оправданим, бо уложив „Зорю“ питомець духовної семинарії, Мартин(?) Шашкевич під видуманим именем Russland. Впрочім „Зоря“ і так не містить в собі „nichts gediegenes“.

Вкінци був митрополит враз з Венедиктом Левицьким сеї гадки, що хоть не яло би ся здержувати талановитих молодців від літературної праці, то однак годі підпомагати стремліня, що обрав собі питомець Шашкевич, для якого найблизшим полем повинна бути моральна теольогія, „die Volkslehre“, біблійне студиюм і церковна історія. В сих науках міг би він вправляти ся народною мовою і складати моралізуюче письмо для народу, на що вже звернено йому увагу. Впрочім між молодіжию слідний наклін до здобуваня популярности дрібними розвідками та віршами, що серед питомців духовного стану не є пожаданим, бо се спиняє їх від заводових студий і може довести до знакомства з індивідуами „welche schädliche Tendenz und verkehrte Grundsätze hegen“.[1])

Які вислови „Зорі“ дражнили ухо Венедикта Левицького а за ним митрополита — про се з реляції не дізнаємо ся. Але і се, що знаємо, сьвідчить про інтелігенцию обох іменників, Левицьких не високо. Вони не уміли відріжняти імена Руслан від Russland і на сій основі комбінували можливість підозрівань галицьких Русинів о ґравітацію до Росії. Се що в „Зорі“ видавало ся Копітарови „gründlich genug und mitunten selbst geistreich“, Венедикт Левицький а за ним митрополит осудили як „nichts gediegenes“. Крім сего раді були оба церковні достойники обмежити питомців духовного стану на студії виключно богословські, бо в літературній праці, що брала на тему сьвітські мотиви, бачили вони для питомців велику небезпечність з сторони всяких конспіраторів „welche schädliche Tendenz und verkehrte Grundsätze hegen“.

---

[1]) Гляди: „Матеріяли“ Nr. IV. Що реляція митрополита автентична, про се сьвідчить нам рапорт бар. Кріґа до президії віденської Polizeihofstelle з р. 1842, в якім він покликує ся на неї і наводить її зміст Пор. Тершаковець Op. cit. стр. 182.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И-36314

Се останне, мабуть, найбільше наполохало львівську президію ґубернії і віденську Polizeihofstelle, які з таким завзятєм нищили всяких польських і не польських конспіраторів та які, на рівні з митрополитом, щиро дбали о те, щоби руських питомців відсунути від польської конспіраційної пропаґанди. А крім сего не хотїли австрийські власти дивитись байдужно на збірку, що могла, по гадцї Вен. Левицького, спричинити підозріваня Русинів о ґравітацію до Росиї, а піснями і статіями про Хмельницького подражнювати Поляків.

Опінія Венедикта Левицького і реляція митрополита рішили долю „Зорі“. Президія львівської ґубернії відослала два примірники „Зорі“ враз з рецензією Венедикта Левицького і реляцією митрополита дня 4 липня 1835 р. до віденської „Polizeihostelle“,[1]) яка письмом з дня 31 липня заборонила видати „Зорю“ друком, звертаючи оба екземплярі рукописи президії ґубернії.[2]) Звідси вишкартовано її та й запропащено.

Так покінчила ся перша проба Маркіяна Шашкевича, що мала на ціли, довести до духового відродженя галицької Руси. Винувати в сій неудачі треба передовсім пересадний, австрийський патріотизм Копітара. Він бачив навіть там небезпечність для Австрії, звідки вона найменьше грозила, бо як Поляки так і Великороси вже давно погодили ся були з фактом, що українське письменство віджило коли не в Галичинї, то на Україні. Була се велика похибка Копітара, яку він в пізнїйших часах старав ся направити. Остаточно заборонено „Зорю“ не з річевих, але з політичних мотивів, які в части піддав Копітар, а які звели ad absurdum др. Венедикт Левицький і митрополит.

Чи бачив Копітар сї куріози, які оба названі церковні достойники вистачили — не знаємо. Та Копітар мав небавом нагоду подивлятп „die Zensurweisheit“ дра Венедикта Левицького з нагоди виданя „Русалки Днѣстрово-ї“.

IV.

Вістку про цензурну заборону „Зорі“ одержав Маркіян Шашкевич в осени 1835 р. після повороту з ферий до Львова на III. рік духовної семинарії. Годі й дивуватись, що він під впливом

[1]) Протоколи президії львівської ґубернії з р. 1835 Nr. 4627/25.

[2]) Тершаковець: Op. cit. стр. 13—14 і Протоколи президії льв. ґуб. за рік 1835 Nr. 7035.

сеї заборони, яка розбила його сердечні мрії, упав на дусї. Яков Головацький, що саме тодї вернув з Угорщини, застав Маркіяна сильно пригнобленого. „Шашкевич, читаємо в споминах Головацького, називав тодї всї наші почини дїточими забавами та неможливими до переведеня мріями. Він надїяв ся на якісь недалекі реформи і вірив в прихильність Нїмців. Вкінци він признав ся під тайною, що його запрошував на обід дир. поліції, Сахер Масох, який випитував його про бажанє молодих Русинів і прирік для них все, щоби вони лише не вязали ся з Поляками. Я висьміяв тодї легковірного Шашкевича, який надїяв ся на Нїмців, найбільших тодї ворогів Славян а мої оповіданя про Славян на Угорщинї, про їх витревалість в боротьбі з ворогами вернули йому давню енергію і обновили в нїм давне одушевленє для руської словесности.“ Він почав знов писати поезії, читав їх, одушевляв ними семинаристів, а в дві, чи в три неділї пізнїйше прочитав менї кілька удачних поезий і представив їх автора, Николу з Николаєва Устияновича“.[1])

Хоть вістки Я. Головацького про степень депресії у Маркіяна є прибільшені, то всеж годї перечити, що подорож Головацького на студії в Угорщинї була для дїяльности Маркіяна Шашкевича і для духового розвою галицької Руси дуже важною подією. Схарактеризував її незвичайно удачно Іван Головацький в листї до брата Якова, в якім подав свою і його бібіографію:

„Тямлю, як нынѣ, коли сьте ся прощали бѣля Зимнои Воды йшло пôд осѣнь, сонѣнько спочивало — а ты однѣсѣнькій як палець, кôлькоро шматя у хустинѣ и пара чобôт — тай тôлько всего — и грошенят ледви чи досыть було — из тым пустыв ся у свѣт! Але Господь печалив ся Тобою, и вѣв за рученьку помеже братію Словенску; тут меже ними лебонь чи не друга Твоя епоха: пôзнав есь честного Верещинского, Лучкая; над Дунаем широким, поважным, пôд нечю отца Коляра споважнѣли й Твои гадки, и доспѣли плода рясного; тут выробила ся сила Твоя моральна до такои степени, якои бы я ще и пôдняти не встиг. Побѣдивши нужду и тугу за родиною, повернув есь щасливо домôв, хоч не раз не два пôд тягаром покладу Твого и скарбовнѣ — Книг — из безсиля стогнав, омлѣвав на дорозѣ! — а Русалка Днѣстровая, Приповѣдки, Похôд по Галицкôй и Угорскôй Руси були первѣстками Твоих родолюбивых трудôв!“[2])

---

[1]) Литературний Сборникъ. Львів 1885 Вип. II. стр. 25—6.
[2]) Гляди: Лист ч. 52. стр. 103—4.

І справдї, Яков Головацький мав не лише нагоду приглянути ся боротьбі Словаків та Сербів з мадярською нетерпимостию, але й рівночасно познакомив ся, поруч иньших людий, також з батьком славянофільства, Словаком, Яном Коляром, який витав у своїй хатї молоденького руського студента, немов отець рідну дитину. Ще в р. 1841, коли Іван Головацький був на Угорщинї і відвідав „батька Словенщини“, Коляра, останний живо інтересував ся його братом, Яковом та питав „ци ти, яко сьвященник не пустиш так красненько справлену рôлю в облôг, або толоку: бо то, каже, не раз та не два ся так стало — але я'м го забезпечив, читаємо в листї Івана Головацького, за тебе, — дуже рад примоминав собѣ тіи часи, що ти єго навиджуючи, и при нѣм образуючись, мов рôдная детина, приголубляв ся к ньому.[1])

А побіч Коляра зустрінув ся Яков Головацький в часї свого побуту в Пештї з „дружиною“ його, з сербським патріотом та літератом, Ґеорґієм Петровичем, з адвокатом Павловичем, а крім них з Хорватом Куреляцом та иньшими людьми. „Часы тіи из ними пережитіи, писав сам Яков Головацький, то найщаслившіи мои в житю, тямлю я и во вѣк не забуду тых годин, перебутых у Пешти из молод. Сербами, Хорватами и Словаками.... Люба минѣ згадка за тыми хвилями, коли далекіи однородцѣ пôзнали побратимство своє и вкупѣ радов потѣшали, одним духом жили.“[2]) Якби не подорож Якова Головацького до Пешту та не його стріча і приятельованє з Петровичем та Павловичем, то виданє „Русалки Днѣстровоі“ сьвіта не побачило би. І коли до повороту Головацького Шашкевич сам будив народну сьвідомість між питомцями духовної семинарії, сам подбав о збірку „Сынъ Русѣ“ і сам зредаґував „Зорю“, тепер прибув йому під руку щирий помічник в особі Якова Головацького.

Шашкевич сам ентузияст, умів одушевляти других. Кружок Маркіяна розростав ся а його робота була не по нутру питомцям, навіяним польським духом, вмішаним в польські конспірації, які праці Шашкевича не розуміли і вітрили у ній московську пропаґанду, оплачувану росийським рядом. Один з таких питомців-конспіраторів, Дмитро Мохнацький подав в своїм доносї до суду кількканайцять прізвищ товаришів Маркіяна: Ловіцького, Кушлика, Мих. Бульвінського, Юліяна Ямінського, Ник. Устияновича, Сим. Плешкевича, Порф. Лукасевича, Порф. Билинкевича, Йос. Скомо-

[1]) Гляди: лист ч. 31 стр. 56.
[2]) Гляди: лист ч. 32.

роського, Ів. Вагилевича, Ант. Могильницького, Трещаковського і Галецького.[1]) Найнебезпечнійшими з поміж них пятнував в доносї Мохнацький Маркіяна Шашкевича і Юліяна Ямінського.[2]) Про першого з них писав Мохнацький, що не підлежить сумнївови, „dass er im Solde der russischen Regierung stehe.“[3]) Всіх їх підозрівав він о московську пропаґанду, о сьвяткованє іменин царя Николи, через що, будьто би називано їх „die Nikolaiden“,[4]) о намір піддати Галичину під власть дому Романових[5]) і т. п. Були се підозріваня, яким навіть австрийські власти віри не давали.[6])

Бо й справдї цїлком иньшим духом віяло в кружку Маркіяна Шашкевича. Підозріваня його в москофільстві могли постати в першім ряді на основі недотепного прирівнаня імени Руслан з Russland в рецензії Венедикта Левицького. Може також не раз висказував Шашкевич, або котрий з його товаришів здивованє, що в тім самім часї, в якім українське письменство в Росії не стрічало перепон, в Австрії його заборонювано, а се давало привід до толків про москвофільство Маркіянового кружка. Не треба також забувати, що вже в ранних творах виявляв М. Шашкевич свої славянофільські симпатії і погляди, обіймаючи однаковою любовію славянські племена над „ярою Велтавою“, поза „білими водами“, де „білий гніздо орел вив“, над „Днїпром славутицею“ і в славнім Новгороді,[7]) що рівнож могло декому не припасти до впо-

---

[1]) Тершаковець: „Українсько-руський Архив“ Т. III. стр. 154.

[2]) Юліян Ямінський умер дня 14 цьвітня 1838 р. (Тамже Т. III. стр. 194.) Жена його, Зофія, що живе доси в домі свого зятя о. Тита Ковальського в Спасові і числить 90 лїт, розказувала менї, що причиною смерти її мужа був тиф, якого набавив ся на поминках від недовареної, чи несьвіжої риби. Муж її умер перед великодними сьвятами. Вона вийшла вдруге замуж за Вітошинського, сьвященика в Люблиці, який помер рівнож дуже скоро. Після Ямінського лишив ся син Юліян, який є урядником краєвого виділу і числить 71 рік житя. Він уродив ся в пару місяцїв по смерти вітця.

[3]) Тамже. Т. III. стр. 155.

[4]) Тамже. Т. III. стр. 165—6.

[5]) Тамже. Т. III. стр. 159—160.

[6]) Порівнай рапорт бар. Кріґа до Polizeihostelle про донос Мохнацького. (Тамже Т. III. стр. 173—189. Ширше розібрав донос Мохнацького Тершаковець в статії „Галицко-руське літер. відродженє стр. 41—51).

[7]) Вѣнок з р. 1846 стр. 82—6 в поезії „Згадка“. Практично переводив Шашкевич свої славянофілські симпатії в поетичних перекладах із славянських мов.

доби. Але все те було далеким від москвофільства. Маркіян Шашкевич станув в своїй праці на народних основах, а сам факт, що він старав ся себе і своїх товаришів вимаципувати з під впливу польщини, був Полякам та їх приклонникам солию в оці та давав нагоду до підозріваня їх в москвофільстві не лише серед доносчиків в роді Мохнацького.

Найкраще вийде се на яву, коли порівнаємо заходи Маркіяна Шашкевича з доносом Дмитра Мохнацького.

В першім ряді повів Маркіян Шашкевич пропаганду в сім напрямі, щоби заступити в щоденнім житю польську розговорну мову руською. Сю гадку висловив він в одній зі своїх поезий словами:

Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила;
Чомуж' мова ей не мила?
Чом ся нев встидати маєм?
Чом чужую полюбляєм?[1])

і старав ся її переводити в діло. Але і се, впрочім цілком природне стремлінє, вважав Мохнацький злочином „der russischen Partei", против якого сильно виступили питомці духовної семинарії, навіяні польським духом, яві зобовязували ся не уживати иньшої, лише польської мови. Спір про мову тревав між обома сторонами повних два роки, поки остаточно, як каже Мохнацький, не взяла переваги руська мова, якою почали послуговати ся також наставники семинарії.[2])

В дальшім ряді хотів довести Шашкевич до систематичного уживаня руської мови в церковних проповідях, але й се уважав Мохнацький проявою московських симпатій. А коли після неудачної проповіди переляканого питомця Шашкевича рішено в семинарії, що у Львові годі говорити руські проповіди, хиба по селах,[3])

---

[1]) Вѣнок за рік 1846 стр. 57. Онишкевичъ: Руска библіотека Т. III. стр. 23.

[2]) Тершаковець: Укр.-руськ. Архив. Т. III. стр. 162.

[3]) Як читаємо в доносі Мохнацького, митрополит зажадав, щоби питомці 4. року, самі рішили, якою мовою належить проповідати. Сторонники Маркіяна були тоді, по уступленю з семинарії пит. Ловіцького, Кушлика, Бульвінського і Ямінського, в меньшости і за руськими проповідями заявило ся лише 16 питомців. Більшість боронила польської мови. Тамже Т. III. стр. 165.

тодї Шашкевич подбав, щоби нїхто з руських питомців не хрестив ся по польськи (і ducha świętego), щоби проповідник виголосив все наперед текст св. письма по славянськи і щоби нїхто не вбирав на себе комжі, хотьби прийшло ся проповідати в костелї, що тодї часто лучало ся, щоби в сей спосіб наш проповідник не губив ся між латинниками.[1]) Річ ясна, що й се стремлїнє, яке мало на цїли охоронити руську церкву і духовеньство від латинїзациї і польонїзациї, не могло подобати ся спольонїзованим питомцям духовної семинарії в роді Мохнацького.

Заряджене митрополита Мих. Левицького, який для здержаня конспіращийної і революцийної польської пропаґанди серед питомців львівської семинарії, велїв дня 12 вересня 1834 р. питомцям, виголошувати що місяця промови про обовязки горожан супротив цїсаря і держави,[2]) вихіснував рівнож Маркіян для своїх цїлий. Він перший ужив в промові на сю тему місто польської, нїмецької, або латинської — народної руської мови, через що руський дух пінняв ся о сто процент. [3]) За їх проводом пішли другі товариші, як прим. Антін Могильницький зі своєю глубоко обдуманою, високолетною, патріотичною промовою в р. 1839.[4]) Зрозумілою хиба буде річию, що і сей перелом не міг припасти до вподоби Дмитрови Мохнацькому і його сторонникам. Він зазначив в доносї, що на бесїдників вибирано звичайно сторонників „der russischen Partei“, яка „die besten Köpfe im Seminar zählte und ihre Reden zeichneten sich nun sämmtlich dadurch aus, dass sie das Glück des Landes unter der Herrschaft der alten russichen Fürsten priesen, die Epoche der polnischen Herrschaft als die unglückste schilderten, bis sie endlich auf das vorschriftsmässige Lob S-er Majestät übergingen, namentlich hielten auch der obengenannte Łowicki und Marcian Szaszkiewicz ihre Reden in der echt russischen Sprache.[5])

Колиж Шашкевич виступив против Осипа Лозинського, що під впливом пісень, виданих Вацлавом з Олєска і за радою Копітара почав аґітувати за латинською азбукою, та коли руська трійця ужила в „Русалц-ї Днѣстрові-й“ гражданки, то і се визискав

---

[1]) Литературный Сборникъ за рік 1885 стр. 26—7.

[2]) К. Студинський: „Польські конспірації серед руськ. питомців і духов. в лїтах 1834—46.“ стр. 8.

[3]) Литературный Сборникъ за рік 1885. стр. 26.

[4]) Порівнай „Вѣнокъ“ за рік 1847. стр. 1—32.

[5]) Тершаковець: „Укр.-руськ. Архив“ Т. III. стр. 163.

Дмитро Мохнацький як доказ москвофільських стремлінь Маркіяна і його товаришів, пишучи: Auch bemühte sich jene Partei zur Führung der Privatkorrespondenz ihrer Anhänger die russische von Peter dem Grossen erfundene Kurentschrift einzuführen.[1])

Навіть „Читанка“ для дітий, яку М. Шашкевич в спілці з товаришами приготовлював до друку, вважав Мохнацький „ein im russischen Interesse abgefasstes Lehrbuch“.[2]) Колиж кружок Маркіяна почав збирати матеріяли до руського словаря, чим головно займав ся пит. Йосиф Скоморовський, то і сю обставину використав Мохнацький в цїли денунціяції, пишучи: Auch wurde zu jener Zeit im Seminar an der Verfassung eines russisch-ruthenischen Wörterbuches gearbeitet, zum Behufe der Nachweisung der Ähnlichkeit und geringen Unterschiedes zwischen der eigentlichen russischen und der ruthenischen Sprache.[3])

Словом, в кождім починї Маркіяна і його кружка, за якими Дмитро Мохнацький немовби стежив, бачив він московську пропаґанду. А треба признати, що праця Маркіяна і його товаришів була широка, обдумана і плянова. Однак на нїй кружок Маркіяна не обмежив ся. Молоді реформатори духового житя Галичини забажали конче виступити на ширшу арену і задумали, з оминенєм львівської цензури, видати збірку „Русалка Днѣстровая“. Завдяки Якову Головацькому вийшла вона в Будимі 1837 р. Заки однак обговоримо її появу, мусимо вперід занятись особою руського цензора, дра Венедикта Левицького, з якого особою доля „Русалки“ сильно звязана.

V.

Дня 14 падолиста 1831 р. вніс Йосиф Левицький до львівського „Bücherrevisions-amt-y“ рукопись своєї граматики, пис. в нїмецькій мові з просьбою о визначенє цензора.[4])

---

[1]) Тамже. Т. III. стр. 162.

[2]) Тамже. Т. III. стр. 169.

[3]) Тамже. Т. III. стр. 163. Згаданий словар в V. томах переховує ся в рукописи в бібліотеці „Народного Дому“. Ч. 305. V—I. Є се словар руcько-польський і не стоїть в нїякій звязи з великоруською мовою.

[4]) Протоколи президії львівськ. ґубернії за рік 1831. Ч. 608. Дня 25 жовтня 1832. р. прислав Левицький ще „einen Nachtrag“ (доповненє) до своєї граматики (Тамже ч. 9517) а небавом просив о приспішенє

Утертим звичаєм переслав ґубернїяльний президент, бар. Кріґ рукопись до віденської „Polizeihostelle“, де її віддано до цензури Копітарови. Однак рівночасно з рукописию вислав бар. Кріґ письмо, в якім домагав ся іменованя окремого руського цензора, бо надїяв ся, що з появою в друку сеї граматики, видавничий рух між Русинами зможе ся, що явить ся цїлий ряд проповідий, гомілій, моралїзуючих оповідань і т. п. Львівський „Bücherrevisionsamt“ заявив ся за вибором цензора з поміж трех кандидатів: апеляційного канцелїста Льва Сосновського, учителя руської мови Василя Нероновича і львівського горожанина, Дениса Зубрицького. Барон Кріґ не згоджував ся на жадного з тих кандидатів і запропонував від себе двох людий: проф. польської мови і письменства на львівськім унїверситеті Николу Михалевича (родом Русина) і перекладчика руської мови при львівській ґубернії, Івана Бортника. Специяльно промовляв бар. Кріґ за Михалевичом, чоловіком сьвідомим руської і церковнославянської мови, який до того обняв би сей уряд без ремунерації „und bloss um Ehre willen“[1])

Президент віденської „Polizeihofstelle“, ґр. Седльницький запитав в грудни 1832 р. директора львівської поліції, Сахер Масоха о кваліфікацію всїх згаданих кандидатів. Сей зазначив, що з посеред пяти кандидатів чотирох не відповідає на се становиско задля підрядного становиска, яке вони займають в суспільности. Найвідповіднїйшим був би Михалевич, з огляду на його визначне образованє і знанє літератури, але против него промовляють його домішні, розстроєні відносини та наклін до чарки. Сахер Масох радби, щоби на становиско цензора покликано одного з двох кандидатів-сьвящеників: дра Венедикта Левицького, або проф. церк. історії, Онуфрія Криницького.[2]) Хоть відповідь Сяхер-Махера наспіла до Відня вже в першій половині сїчня 1833 р., то однак справу іменованя цензора рішено доперва з нагоди рецензованя „Зорі“ Шашкевича.

Митрополит, Мих. Левицький, якого питано про опінїю в справі кандидатів, заявив ся у своїй реляції про „Зорю“ за дром Вене-

---

цензурної апробати (Тамже ч. 10.488), яке відослано до Відня. Дня 18. грудня 1832 р. дозволено друковати граматику, причім віденська „Polizeihofstelle“ зазначила: „dass sich hochdieselbe hinsichtlich der zur Stelle eines Zensors für russinische Werke in Antrag gebrachten Individuen die h. Entscheidung noch vorbehalte“. (Тамже ч. 11.076.)

[2]) Тершаковець: Укр.-руськ. Архив Т. III. стр. 1—4.

[3]) Тамже Т. III. стр. 4—6.

диктом Левицьким на першім, а проф. бібліїйного студіюм, Яковом Ґеровським на другім місци.[1]) Вибір гр. Седльницького упав на першого кандидата і таким способом став сумної слави рецензент „Зорі“, др. Венедикт гербу Равич Левицький цензором для руських книжок.

Родив ся він дня 17 (29) марта 1783 року в селї Іванівці, стрийського округа, жидачівського деканату. В лїтах 1795—7 ходив він до шкіл нормальних в Стрию а в лїтах 1798—1802 до шкіл ґімназіяльних у Львові, де також покінчив на львівськім університеті фільозофію (нинїшню VII. і VIII. клясу) в роках 1803—4, почім вписав ся на правничий виділ і зложив іспити з предметів I. року (ius naturae, civitatis et gentium universale ac criminale). Студий правничих він не покінчив, бо дня 1. падолиста 1805 р. принято його до ц. к. конвікту у Відни як кандидата духовного стану, де він покінчив богословські студії з відзначенєм. В останнїм роцї богословських студий був він разом з Мартином Барвінським, пізнїйшим крилошанином і ґенеральним вікарієм львівської капітули „subpraefectus unius scholae studiorum gymnasii.“

Висьвячений, як целєбс, еп. Ант. Ангелловичем в р. 1810., став Венедикт Левицький сотрудником архикатедральної церкви св. Юра у Львові і перебув на сім становиску від 17 падолиста 1810 року по день 6 сїчня 1815 р. Рівночасно сповняв він обовязки капеляна митр. Ангелловича аж по день його смерти († 16 серпня 1814 р.) Від дня 1 падолиста 1814 р. по день 6 сїчня 1815 р. був він провізоричним, а від 6-го сїчня 1815 р. по день 8 сїчня 1820 р. дїйсним віцеректором львівської духовної семинарії. В тім самім часї (від 4 падолиста 1817 по день 29 вересня 1818 р. був він суплєнтом-професором моральної теольоґії а декретом з дня 9 падолиста 1818 іменовано його дїйсним професором сего предмету на львівськім університеті, хоть доктором богословія став він доперва при кінци 1822 року.[2]) В р. 1818 іменовано його екзамінатором конкурсових іспитів (ad beneficia curata) всїх трех обрядів: греко, римсько і вірменсько-католицького.

Дня 1 падолиста 1820 р. установив його митр. Левицький

---

[1]) Гляди: „Матеріяли“ ч. IV.

[2]) Сьвідчить про се його докторська дісертація, перехована в бібліотеці „Нар Дому“ в рукописи (ч. V. 21), якої заголовок: Dissertatio inauguralis de summa Ethicae Christianae praestantia et de supremo ejusdem principio per Benedictum Lewicki, Profesorem Theologiae

провізоричним ректором дух. семинарії. На сім становиску перебув Венедикт Левицький протягом півчверта року, по день 14 січня 1824 року. В році 1825 став він совітником консисторії а дня 24 падолиста 1826 р. іменував його цісар почетним крилошанином львівської капітули. Кількома наворотами був він деканом львівського, богословського факультета (в роках 1829, 1831, 1836, 1839, 1843 і 1847). Від дня 29 падолиста 1829 р. по день 19 лютого 1830 р. був він іменований ґубернією провізоричним директором богословського студиюм. В р. 1830 був він ректором львівського університета. Цензором руських книжок іменовано його дня 6 вересня 1835 р. Від дня 12 лютого по день 26 мая 1836 р. був він візитатором львівської духовної семинарії а дня 26 мая 1836 року приняв він поновно уряд провізоричного ректора семинарії і держав його протягом 2 літ. Дня 4 цьвітня 1838 р. став він також цензором для великоруських книжок.

В р. 1845 відвозив він учеників обох епархій, львівської і перемиської до Відня, щоби їх вислати до колеґії місіонарів в Римі.[1]) Тоді старав ся він усильно, щоби воскресити „Barbareum“ (семинарію при церкві св. Варвари у Відни.[2]) Коли в р. 1847 умер перемиський еписком Снігурський, митр. Михайло Левицький вислав дня 24 грудня с. р. терно кандидатів між ними дра Венедикта Левицького на другім місци,[3]) однак перемиським

---

morum in Caes. R(eg)ia Universitate Franciscea publ: ord: — ac Seminarii generalis prov. Rectorem e l u c u b r a t a, post absoluta examina rigorisa — pro supremis in theologia honoribus consequendis. Leopoli die 20 Octobris 1822.

[2]) Іван Головацький писав дня 7(19) X 1845 р. до брата Якова:... „пріѣхав до Вѣдньа наш Цензор Моралиста Левицкій (выпровожаючи наших 6 Русинкôв, з Львôвск. и з Перемышк. на изпитаніе Єзуитское в Римѣ...“ гляди лист. ч. 74.

[3]) З о р я Г а л и ц к а я за рік 1851, Nr. 43 стр. 354.

[4]) Завдяки нашому бібліоґрафови, Ів. Ем. Левицькому дістав я до рук копію кваліфікацийної табелї Венедикта Левицького, яку митрополит вислав до Відня. Вона звучить: Qualifikations-tabelle der Priester des gr. cath. Ritus, welche zur Bekleidung der vakanten bischöflichen Stelle in Przemysl geignet sind. Uniów, den 42 Dezember 1847 Mich. Lewicki. В процозиції поставлено I. дра Григорія Яхимовича, II. др. Венедикта Левицького, III. дра Онуфрія Криницького, IV. дра Якова Ґеровського. Про Венедикта Левицького писав митрополит: Benedict Lewicki, Priester, Ehrendomherr und Konsistorialrath der Lemberger gr. kth. Erzdiözese, Doktor der Theologie, ord. öffentl. Lehrer der Moraltheologie an der Lemberger k. k. Universität, k. k. Rath.

Jahre des Alters: 64.

Jahre des Priesterthums 37.

епіскопом став тоді Григорій Яхимович, пропонований на першім місци. В р. 1848 іменував його цїсар ц. к. радником а в р. 1848 вибрав його богословський факультет депутатом до краєвого сойму. Дня 20 жовтня 1847 покликав його ґубернатор ґр. Стадіон на члена Ради шкільної краєвої під проводом Моша, яку однак в місяць пізнїйше (дня 23 падолиста 1848 р.) розвязано.

На зїздї „руських ученихˮ в р. 1848 вписав ся він до богословської секції і до секції для історії та ґеоґрафії. В богословській секції вибрано його до комісії для укладу богословських книжок. Тут заявив він готовість, викладати свої предмети в русь-

---

Spricht: deutsch, lateinisch, polnisch, ruthenisch.

Absolvirte Studien: Nach absolvirten Normal und Gymnasial-Schulen hat Benedict Lewicki die philosophischen Studien und neben bei Ius naturae... et Ius Criminale an der Lemberger Universität, die Studien der Theologie aber an der Wiener Universität, als Zögling des k. k. Stadtkonviktes, mit guten Fortgangsklassen frequentirt, sich dann in Lemberg strengen theologischen Prüfungen unterzogen und die theologische Doktorswürde erlangt. Verdienste: Benedict Lewicki wurde seit 1810 bis 1814 mit der Domvikarsstelle zum heil. Georg im Lemberg bekleidet, fungirte seit 1814 bis 1819 als Vice Rektor des Lemberger g. k. Seminariums, erhielt im Jahre 1819 die Lehrkanzel der Moral-Theologie und versieht dieselbe, wie ach das damit verbundene Amt Diözesan-Examinators für die in Galizien bestehenden drei katholischen Ritus, noch gegenwärtig. Gleichzeitig liess er sich seit August 1820 bis Januar 1824 als provisorischer Rektor des Seminariums und im Jahre 1825 als Konsistorialreferent verwenden. Er ist Senior der theologischen Fakultät, und hat auf hohe Veranlassung zu wiederholten Mahlen das Directoriat der theologischen Studien vertreten. Mehrmahlen wurde er zum Dekan der theologischen Fakultät gewählt, und hat auch fungirt als Rektor Magnifikus der Lemberger k. k. Universität. Endlich wurde derselbe von der hohen Regierung zum Censor der russischen und der ruthenischen Schriften und Bücher für Galizien bestellt, und ist ohnelängst in Anbetracht seiner guten Verwendung mit dem Titel und Charakter eines k. k. Rathes ausgezeichnet worden.

Anmerkung: den Verdiensten des Ehrendomherrn Benedict Lewicki muss noch beigezählt werden: a) dass er sich bestrebe die geistlichen Kandidaten zum Studium der slavischen Kirchen- und der ruthenischen Volkssprache, deren Kenntniss den gr. kath. Seelsorgern unumgänglich nothwendig ist anzuleiten, dann b) dass er die biblische Geschichte zum Gebrauche der gr. kath. Volksschulen aus dem Deutschen in das Ruthenische übersetzte in Druck gegeben, und den Ertrag hievon für den Unterstützunsfond der gr. kth. Priesterwittwen und Waisen bestimmte, ferner c) sein goldenes Ehrendomherrnzeichen sammt Ketten dem Domkapitel geschenkte, endlich d) seine theologischen Bücher für die Bibliothek der Domkirche zum hl. Georg bestimmt habe.“

кій мові. Як приклонник церковно-славянської мови виступив він в її обороні на зїзді, та бажав ввести її до літератури. Був він також основателем галицько-руської Матиці[1]) і політичного товариства „Головная руская рада“ осн. в р. 1848. В найблизшім році (1849) вислав його митрополит в своїм заступстві на собор австрийських епископів, скликаний правительством[2]) Собор закінчив ся дня 17 червня 1849 р.[3]) Перемиську епархію репрезентував еп. Яхимович. Замітною є ся обставина, що Головна Руска рада вислала дня 30 цьвітня 1849 р. петицію на собор в справі поліпшеня бутя руського духовенства і церковної прислуги,[4]) та що мабуть, наслїдком сеї петиції, а може й промов одного з руських делеґатів запали в сій справі прихильні рішеня на соборі з візванєм до міністерства просьвіти, яке небавом запитало митрополита Мих. Левицького, „въ чемъ бы потребамъ руского духовенства помочи, и якими бы средствами тоежь духовенство во всѣмъ на ровной стопѣ съ латинскимъ въ Галиціи поставити можно.“[5]) Венедикт Левицький умер дня 2(14) сїчня 1851 року, прожившн 68 літ. Перед смертию змінив він о стітьки своє завіщанє, що бібліотеку записав не львівській капітулї, лише „Народному Домови“.[6])

З нагоди його смерти видано: „Нѣсколка словъ печалныхъ“, пáмяти Всечеснѣйшаго, вторагѡ Стичня 1851 гóда блаженнѡ почившогѡ Господина Венедúкта Левѣцкагѡ...“ вірш писаний страшною мовою (дві зворотки), в яких вихвалені „рéвность къ благочéстію, воздéржность, добрóта, любовъ къ нарóду, кротость и щедрота“, які перетревають віки, перейдуть від „племене на племя“, а

---

[1]) Яковъ Головацкій: Историческій очеркъ основанія Галицкоруской Матицѣ. Львів 1850 стр. XXIII, XXXIV, LV, LX, CVI, и VIII в приложеніи.

[2]) Зоря галицка за рік 1849 Nr. 35 стр. 208.

[3]) Зоря галицка за рік 1849 Nr. 51.

[4]) Зоря галицка за рік 1849 Nr. 35. стр. 208.

[5]) Зоря галицка за рік 1849 Nr. 56 стр. 333.

[6]) Вѣстникъ за рік 1852 Nr. 55. Бібліоґрафію Венедикта Левицького уложили ми на основі брулїону його кваліфікацийні табелї, виготовленої ним самим з нагоди його пропозиції на епископа в Перемишли. Табеля страшно нечитка, так що з великим трудом можна її було відчитати. Завдячуємо її др. Іл. Сьвятицькому, який дістав її від родини покійного на власність.

Свѣтлы твоя дѣтели позди вѣци чтуще,
Благословятъ любимый пепелъ твой плачуще...

Не менше тепло згадали про него сучасні періодичні виданя, як „Зоря Галицка“ і віденський „Вѣстникъ“. Останний в дописи зі Львова з дня 4(16) сїчня помістив між иньшим сю панегіричну згадку:

„Жертву неумолимой смерти похоронили есмы днесь въ сырую землицу. Нашь возлюбленный и всѣми почитаемый крилошанинъ и професоръ нравоучительнаго богословія на здѣшномъ университетѣ, Венедиктъ Левицкій, Русинъ сердцемъ и душею, труждавшій ся болѣе 30 лѣтъ въ виноградѣ Христовомъ и народномъ, закончилъ сими днями праведную жизнь свою...“ [1]) Ще теплійші згадки присьвятила Венедиктови Левицькому „Зоря Галицка“, з нагоди його смерти,[2]) похоронів[3]) і заупокійного богослуженя в церкві руської духовної семинарії, подаючи з останного приводу широку житєпись покійного, яку закінчила словами:

„Всегда имѣемо єще и днесь предъ очима, якъ радостныи слезы умывали єго поважноє лице, когда видѣлъ успѣхъ въ народной словесности и стремленію, а хотя подъ тягаромъ своихъ трудовъ и старости часто болѣлъ, однако хотѣвши для св. Богословія въ народной мовѣ прислужити ся, працювалъ над богословскимъ нравоученіемъ въ рускомъ языцѣ; но смерть перетяла єго найкраснѣйшіи труды, а родимцы заплакали болезными слезами по такъ неоцѣнненомъ мужу.[4])

---

[1]) Вѣстникъ за рік 1851 Nr. 5.

[2]) Зоря галицка за рік 1851 Nr. 4.

[3]) Зоря галицка за рік 1851 Nr. 6.

[4]) Зоря галицка за рік 1851 Nr. 43 стр. 354. Венедикта Левицького похоронено на городецькім кладовищи у Львові. На його могилї стоїть камянний памятник в видї хреста, перевязаного лентою. Хрест уміщений на високім пєдесталї, на якім вирізана релєфно чаша, а над нею уміщена напись кирилицею; „Ту лежитъ тѣло Высокопреподобного крылошанина гр. кат. Метрополіи кѵръ Венедикта отъ Равичъ Левицкого, Єго Импер. Величества Совѣтника, Доктора и учителя св. Богословія при Всеучилищи въ Львовѣ и проч. Проживъ 68 лѣтъ — престави ся року Божія 1851 дня 14 Януарія.“ Користаю з копії знятої Ів. Ем. Левицьким в р. 1893. Замітити мушу, що в р. 1833 зложено в честь Вен. Левицького вірш п. з. „Радость весни, Ѻда Єгѡ Высокоблагородію Господину Венедикту Левѣцкому, Канонику, Доктору С. Богословіа, а Професору Нравоученія въ Оунѣверзитетѣ Лвигородскомъ во признаку приналежной чести и правдивой вдячности ѿ Чтителей Рускаго Языка зложена 1833“, — яка переховує ся в бібліотецї „Нар. Дому“, а яку передрукую на иньшім місци.

Та все те панеґірики. Що Венедикт Левицький був Русином, се сумнівови не підлежить, але ту рускість він розумів по свому. Щоби він хотів писати „нравоученіе“ в народній, руській мові — сему нам вірити не хоче ся. Як сторонник церковно-славянщини він не міг погодити ся по конець свого житя з стремлінєм Шашкевича і його кружка, що ввели народну мову до галицько-руського письменства, а два його переклади біблійної історії сьвідчать нам найкрасше, яку мову розумів він під „народною“.[1]) Прегарну ілюстрацію до його поглядів взагалї подав нам Омелян Партицький, який в р. 1848 був з Венедиктом Левицьким, вуєм свого шурина Дзеровича, в театрі ґр. Скарбка.

Відограно тоді, читаємо в згадцї Партицького, якусь народну штуку, що но подобала ся Левицькому. Він заявив кілька разів своє невдоволонє, що „простих хлопів“ виводять публично на сцену. З сего титулу, що Левицький був цензором, мав він безплатну льожу в театрі, саме в сусїдстві льожі ґубернатора. Негодованє Левицького на те, що „простих хлопів“ виводять на сцену, пише Партицький, дає нам можність, пізнати його задушевні гадки. Вихований серед польських кругів а до того шляхтич з роду, він зріс ся душею і тїлом з аристократичними поглядами, ідучи в слїди свого іменника, також аристократа, тодїшного митрополита, Мих.

---

[1]) Один з сих перекладів, виданий в р. 1844 в Перемишли, оцїнив дуже влучно Йос. Левицький в Jorda-na „Jahrbücher für slav. Literatur“ в статийцї „Russinische Literatur in Galizien (стр. 224—9) в якій виказав цїлий ряд церковно-славянських, великоруських, або польських форм та слів, почім додав: Mit einem Worte, dieses Büchelein liefert uns ein Muster der babilonischen Vermischung moskovitischer, polnischer, kirchen-slavischer und kleinrussischer Sprachelemente, und einen Beweis, dass der Herr Übersetzter noch lange Zeit braucht, um den Geist, der gallizisch-russischen Mundart zu ergründen und für das Landvolk ein nützliches Unterrichtsbüchlein liefern zu können.“ (стр. 226.) Додам ще, що в иньшій статії, посудив Йосиф Левицький Венедикта Левицького о лїтературну крадїж. Він твердив, що наведену біблійну історію переклав крил. Іван Лаврівський з нїмецького підручника Stap'ła і передав її до цензури, „але сьвятоюрські критики (Вен. Левицкий) її не пустили, однак переписали, „umstalteten sie nach dem Moskovitischen und gaben sie auf eigene Rechnung heraus, „почім разіслали 600 екз. по парохіяльних церквах, хоть її загально признано невдачною... Welch einen Charakter muss der Herausgeber (Вен. Левицький) und die unbedeutenden Prälaten von St, Georg besitzen?“ Jordan „Jahrb. für sl. Lit.“ 1846 стр. 184 в статії „Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel: Schisksal der gallizisch-russischen Sprache und Literatur.“

Левицького. Ще в р. 1848, в передодни конституції добачив Венедикт Левицький в хлопі щось згірдного.[1])

А можна уявити собі, які були його погляди чотирнайцять літ раньше, в хвилі коли молоді питомці львівської духовної семинарії клали перші основи під відродженє руського письменства в Галичинї. Як самі „хлопи“, так не могли йому подобати ся „хлопська“ мова, „хлопські“ міркованя про попа, „хлопські“ пісні та оповіданя про „хлопського“ гетьмана, що стільки клопотів приспорив польському рядови і польській шляхті.

Та не лише аристократизм Левицького був причиною його ворожих виступів супротив дїяльности Маркіянового кружка. Були ще й иньші причини. Передовсім памятати треба, що Венедикт Левицький був в лїтах 1836—8 провізоричним ректором духовної семинарії, в хвилях, коли тут на добре загнїздила ся польська конспіраційна пропаґанда, яку митроп. Левицький безуспішно старав ся здавити забороною питомцям читати які небудь книжки.[2]) Річ ясна, що Венедиктови Левицькому мусїло, як ректорови, залежати на тім, щоби удержати в силї заряджене митрополита і тому старав ся він здавити всяку духову акцію, хотьби она не стояла в нїякій звязи з польськими конспіраціями. Сим можна собі хоть в части вияснити його вороже становиско супротив „Русалки Днѣстровои“.

Не треба рівнож забувати й на се, що хоть Венедикт Левицький поверх трийцять лїт займав університетську катедру, то однак нїякої наукової, творчої праці після себе не лишив. З виїмкою дрібної польської розвідки про напись на дзвонї св. Юра у Львові, яка викликала полємічні замітки ігум. Компанєвича і репліку Венедикта Левицького,[3]) крім двох перекладів біблійної історії старого і нового завіта з нїмецької мови[4]) та маловартного

---

[1]) Зоря за рік 1887 Nr. 21 і 22.

[2]) Гляди мою студію „Польські конспірації серед руських питомців і духовенства“ стр. 23—4 Заборону читати книжки в духовній семинарії видав митр. Левицький в марті 1837 р.

[3]) „O napisie ruskim na dzwonie św. Jura we Lwowie „Czasopismo naukowe, od zakładu narodowego im. Ossolińskich wydawane... Lwów 1831. Против сеї статийки написав Варлаам Компанєвич „Uwagi spostrzeżenia nad rozumowaniem I. X. Bened. Lewickiego o dzwonie Sto-jurskim. Z odpowiedzią X. Ben. Lewickiego (Czasopismo naukowe im. zakł. Ossolińskich Lwów 1834 zeszyt I. str. 41—8, zeszyt II. str. 126—36, zeszyt III. str. 241—4). Відповідь Левицького поміщена зараз після статії Компанєвича (zeszyt III str. 445—7).

[4]) Обох перекладів уживано в ґімназіях. Перед смертию передав Вен. Левицький весь наклад біблії на власність „Матиці“ з бажанем, щоби

огляду галицьких і львівських епископів, міщеного в латинській мові по шематизмах львівської епархії,[1]) Венедикт Левицький нїчого більше друком не видав. Найвартнїйшою, хоть далекою від наукової стійности є його рукопись, що містить в собі житєписи ректорів львівського університета, викінчена Вен. Левицьким дня 29 серпня 1831 р. п. з. „Series Rectorum cum notitiis quibusdam biographicis“.[2]) На тім кінчить ся цїла його літературна спадщина, дуже далека від творчої праці. І чи можна дивувати ся, що чоловік, який на становиску професора університета так малу відчував потребу духової праці, дав себе ужити на те, щоби давити всякий прояв свобіднїйшої гадки, поетичного полету та наукових стремлінь руської молодіжи? Був се чоловік вузкоглядний а як професор університета оставив після себе память марної сили. Не дармо писав Як. Головацький про Вен. Левицького в своїх „Zustände der Russinen“: „dass der schöne Geistliche (Мих. Левицький) auch Bischof werden kann und dass man auch aus Gnade des grossmüthigen Rivals Professor der Moraltheologie werden kann....“[3]).

Треба в кінци ще й тямити на те, що цензурні норми, видані в р. 1810, яких кождий цензор мусїв придержувати ся по рік 1848, аж до хвилї розвязаня „Bücherrevisionsamt-y“, давали рівнож нагоду до довільної інтерпретації. Найбільшою ще свободою користували ся наукові, оригінальні праці, які після цензур-

з гроший, які вплинуть з розпродажи, утворити фонд на видавництво богословських книжок. Зоря за рік 1887 Nr. 22.

[1]) Заголовок його: Die origine sedis Episcopolis ritus graeci primum Haliciensis, deinde Leopoliensis et de Praesulibus huius sedis. Статийку сю печатано в шематизмі по рік 1856, почім додав до неї замітки Ант. Петрушевич і в сім новім виді находимо її в шематизмах львівської епархії з лїт 1857—82. (Ив. Ем. Левицкій: Библіографія I. Nr. 1049). Додати би ще, що спис епископів, друкований в перемиськім шематизмі уложили були зразу крилошанини: Іван Могильницький та Іван Лаврівський, причім опирали ся на творах Нєсєцького, Стебельського і Каменського та дали річ мало критичну. До сего трактату подав Вен. Левицький деякі зміни, які раз, чи двічи в шематизмі видруковано, а опісля повернено до давного. (Вѣстникъ за рік 1858 Nr. 23).

[2]) Переховує ся вона в оригіналї, писанім рукою Вен. Левицького, в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові. До рукописи долучене письмо ректора університета Кравса з дня 29 серпня 1831 р., в якім останний дякував авторови за труд, повідомляв, що рукопись, імовірно переписану на чисто, збереже в архіві університета, та просив о продовжуване початого дїла.

[3]) Jordan: „Jahrbücher für slav. Literatur“ з р. 1846 стр. 370.

них норм, лише задля дуже важних причин могли улячи заборонї. Однак, як побачимо, і тут не обійшло ся без самоволї цензорів. Острійше поводила ся цензура з науковими компіляціями, що не приносили нїчого нового і обмежували ся на повторюваню давно звісних тез і поглядів. Такі твори засуджувано з гори, на основі цензурних норм, на заборону. Строгому цензурному наглядови піддано брошури, письма для молодежи і народу та взагалї всяку белєтристику. Цензор мусїв вважати на те, чи не входять вони в колїзію з вірою, моральностию, поважанєм і привязанєм до пануючого дому і з сучасною формою правленя. Цензор мав право заборонювати письма, яких цїлию було піддержуванє змисловости, підкопуванє християнської, а спеціяльно католицької віри і моральности, ширенє забобонів, проповіданє социнїянїзму, деїзму та матеріялїзму і т. п. Безсторонним судією в таких разах міг бути лише чоловік високої інтелїґенції, а такою прикметою не всї австрийські цензори визначували ся. Впрочім не всї книжки, чи рукописи користували ся однаковими правами в разї апробати. Книжки, означені цензурною нотою „admittitur“, можна було продавати публично і оповіщувати в часописях. Нота „transeat“ дозволяла на продаж книжки, але заборонювала містити про неї комунїкати по часописях. Ноту „erga schedam“ одержували книжки присьвячені купцям (den Geschäftsmännern) і людям, що займають ся наукою. Їх можна було читати за спеціяльними реверсами, які видавала віденська „Polizeihofstelle“. Заборону книжок, що підкопували державу, віру, або моральність, означувано нотою „damnatur“. Такі письма можна було читати рівнож за дозволом віденської „Polizeihofstelle“, яка що кварталу подавала цїсареви спис осіб, що дозвіл одержали і спис кондемнованих книжок та письм. Професори та учені мали право користуватись такими книжками, о скільки они стояли в звязи з їх фахом, однак рівнож за дозволом згаданої власти. Крім наведених нот додано ще для рукописий ноту „toleratur“. Рукопись з такою нотою можна було друковати і містити в катальоґах, однакож не вільно було її оповіщати в часописях. Розходило ся тут головно о краєві письма, які могла читати образована публика, а які не надавали ся до читаня серед необразованих людий, або о полїтичні письма „von deren weiteren Verbreitung die Staatsverwaltung keine Notiz nehmen will“.[1])

О скільки давав собі Венедикт Левицький раду з цензурними

[1]) Гляди: „Матеріяли“ ч. I.

нормами — се побачимо з сих нечисленних цензурних оречень, які після него лишили ся. З гори однак зазначуємо, що образ його діяльности, як руського цензора не ослабить ані трохи сеї сумної сильветки, яку ми подали в сій главі. Ні як професор університета, ні як цензор він після себе доброї слави не оставив. Лише як чоловік мав він бути дуже людяним.[1]) Називано його моралїстом, імовірно тому, що був професором моральної теольоґії, або „Беньом“[2]) (здрібніле імя від Венедикт).

V.

Які книжки цензуровав др. Венедикт Левицький від вересня 1835 р. по конець 1837 р. — ми на певно не знаємо. Протоколи львівської ґубернії дають нам в сім напрямі дуже скупі вістки. Міг отже рецензовати Вен. Левицький недоладні переклади австрийського гимну пера Сємаша і Йос. Левицького, які в сім часі явили ся друком, а по при них віршовані некрольоґи в памяти Мих. бар. Гарасевича, панеґіричні вірші в честь митр. Левицького і еп. В. Поповича та Снігурського, видані у Львові, або Перемишли, букварі, а вкінци богослужебні книги, про які подавала з окрема свою опінію конситорія, почім відсилано їх до апробати віденській Polizeihofstelle.[3]) Важнійшими брошурами, які міг ре-

---

[1]) Зоря за рік 1887 Nr. 21 і 22 (згадка Партицького). Сьвідчили би також про се два рукописні, віршовані панеґірики цитомців латинського обряду, що переховують ся в бібліотеці „Нар. Дому“. Заголовки їх: „Jaśnie Wielmożnemu y Najprzewielebniejszemu I. X. Benedyktowi Lewickiemu, Kanonikowi obrządku grecko-katoickiego przy Archikatedrze Lwowskiej, Doktorowi SS. Theologii, Professorowi Theologii Moralnej w Wszechnicy Lwowskiej etc. Wieniec życzeń ofiarowany od wdzięcznych Jego uczniów oraz Alumnów Seminarium generalnego w Roku 1828“ і „Carmen, quod Illustrissimo, Reverendissimo ac Clarissimo Domino Domino Benedicto Lewicki, Canonico r. g. c. S. S. Theologiae Doctori, C. R. Francisceae Universitatis Leopoliensis p. t. Rectori Magnifico, in eadem Universitate Theologiae Moralis Professori publico ordinario et. caet. Ingruente favste fortunateque Novi Anni Festivitate puro pioque ex sensu dicant alumni ritus latini tertii anni theologi. Пониже дописка рукою Вен. Левицького: „Praes. 13. Januarii 830.“

[2]) Кореспонденція Якова Головацького в лїтах 1850—62 стр. 6.

[3]) Порівнай: Протоколи президії льв. ґубернії з р. 1837 Nr. 4957 і 6683. Віденська „Polizeihofstelle“ дозволила тоді на передрук почаївського „Служебника“ вид. в р. 1791.

цензовати Вен. Левицький були статийки про азбучний спір, отже „Azbuka і abecadło“ Маркіяна Шашкевича та відповіди Осипа Лозинського, з яких дещо не удостоїло ся апробати.[1]) Були се немовби передвістники „Русалки Дністрової“, що робили велике вражінє та розруховали приспану руську суспільність. Але без сумніву найважнійшою для нашого духового відродженя книжкою, яка попала під цензорський оловець Вен. Левицького, була „Русалка Днѣстровая“, видана в Будимі в р. 1837.

Є річию цілком певною, що „руська трійця“ хотїла оминути, по сумнім досьвіді з „Зорею“, львівську цензуру і тому звернула ся за друком „Русалки“ на Угорщину. Яков Головацький, що вів протягом 1835 і 6. р. кореспонденцію з студентом, Ґеорґієм Петровичем, — переслав рукопись „Русалки“ на його руки перед днем 4 вересня 1836 р. Цензор Надь (Nagy) апробував її в місяць пізнійше (перед 6 жовтня 1836 р.) а в грудни сегож таки року „Русалка“ вийшла в друку. Грошї за друк післав Головацький доперва в січни та лютім 1837 р. і мабуть, тому вислано цілий наклад з Пешту до Львова доперва в цьвітни 1837 р.[2]) Кошти видання покрив меценат галицько-руського відродженя, Никола Верещинський.[3]) Пятнайцять „посагових“ голяндських дукатів, по-

---

[1]) Дуже інтересні вістки і матеріяли на тему азбучної війни подав др Осип Маковей в студії „Три галицькі граматики“ стр. 31—44 і 77—93.

[2]) Гляди: Лист Nr. 1, де поданий зміст листів від Славян, пис. до Якова Головацького в лїтах 1835—7 стр. 1—2.

[3]) Никола Верещинський родив ся в Ходорові 1793. Отець його, Михаїл був тамошним парохом. Мати його, Марія була з роду Федоровичів. Ґімназіяльні школи і фільозофію (7—8 кл.) кінчив він у Львові, а богословські студії у Відни, де товаришував з пізнійшим, львівським митр. Яхимовичем і з холмським еп. Тарашковичем. Висьвятившись безженно в р. 1816, він сповняв обовязки учителя релїґії в Сучаві на Буковинї протягом 8 лїт, почім став директором головної школи в Коломиї і перебув на сім становиску повних 32 роки. Тут виховав він кілька поколїнь, звідси заохочував він підвластних учителїв, як прим. Ількевича, до збираня етноґрафічних матеріялів, які опісля видав своїм коштом. Його щедрої руки не бракло ніколи там, де сего руська справа домагала ся. Вже на становиску директора почав він збирати свої проповіди, проголошені ним на Буковинї і Покутю в ріжних часах, які вийшли в двох томах, в р. 1877 і 1879. За заслуги на полї педаґоґічнім одержав він від цїсаря золотий хрест заслуги. За працю та щедрість на літературнім полї імя його остане на все в великім пошануваню серед других письменників доби нашого відродженя. В р. 1848 став він предсїдателем „Рускои Рады“ в Коломиї. Був він також основателем „Рускої Матиці“. Дня 27 падолиста 1848 р. устроїло місто Коломия свому старості Бахови і дїяльним прези-

жичених у сьвящ. Івана Авдиковського, які не доставали до покрытя коштів, додав Маркіян Шашкевич.

Девятьсот екземплярів „Русалки“ задержано у Відни, а тамошна „Polizeihofstelle“ зажадала від львівської цензури близших пояснень і цензорського ореченя. В сей спосіб дістала ся „Русалка“ в руки руського цензора, Венедикта Левицького.

Неприхильне цензорське ореченє Вен. Левицького, відослане з Відня до львівської губернії, вишкартоване з її архіва, пропало, як здаєсь, безповоротно. Остала лише додаткова опінія Копітара, яка дає нам деякі, дуже цікаві вістки про ореченє руського цензора. З неї дізнаємо ся, що Вен. Левицький скондемнував „Русалку“ нотою „damnatur“, однак се не пересьвідчило Копітара, і він означив її нотою „transeat“. Спеціяльно не подобала ся Венедиктови Левицькому Шашкевича наслідованє сербської, народної пісні, поміщене в „Русалці“ на стр. 106, яке звучить:

Ой дівчино, ой Милена!
Сідай менї край коліна;
Най ся люди не дивують,
І ми знаєм, де цюлують:
Межи очи удовиці
А дівчата межи циці.

Імовірно, добачував Венедикт Левицький в сім наслідованю промах против моральности, коли Копітар мусів зазначувати, що се сербський жарт досить лихо наслідований (ein serbischer Scherz schlecht genug nachgeahmt)“ в якім місто: „най ся люди не дивують“, повинно бути після оригіналу: ми також не дикі люди („sind wir auch nicht wilde Männer.“)

Другий такий промах доглянув Венедикт Левицький в народній пісні (стр. 32), яка розказує, що синова руського сьвяще-

---

дентам „Рускої Рады“, Верещинському та Дрималикови похід з 80 факлями. (Зоря Галицка Львів 1848 ч. 32 стр. 134). Він умер дня 5 падолиста 1882 р. в Чернівцях, де прожив останних кілька літ. При сьвоїм числив він літ 89. Найточнійші вістки з його житя поміщені в передмові до І. тому його „Проповѣдей церковныхъ“ Коломия 1877. Гляди також напасти на Верещинського в „Gazet-і Narodow-ій“ за рік 1848 Nr. 70 стр. 296 і Nr. 99 стр. 472. і в „Dziennik-y Narodow-im“ за рік 1848 Nr. 74 стр. 307. Крім сего порівнай: „Пролом“ Львів 1882 Nr. 18. „Русская Рада“ Коломия 1882 Nr. 19. Згадки про його проповіди поміщені в „Слов-і за рік 1877 ч. 92 і за рік 1879 ч. 37.) Вістки сї завдячую д. Ів. Ем. Левицькому.

ника, Текля убила свого мужа-нелюба Андруся. За кару закопують її живцем в могилу. Однак вона не хоче лячи в одній могилі з мужом:

Привели Теклю над Андрусеву ямку:
Я Андруся не любила, з Андрусем не ляжу,
Привели Теклю над Івасеву ямку:
Я Івася полюбила і з Івасем ляжу.

Однак і тут станув Копітар в обороні видавців „Русалки“, замічаючи, що „am Volkslied ist noch weniger zu tadeln, da es offenbar ein altes factum leidlich besingt. Selbst heute noch konnte einem Popen dasselbe geschehen.“.[1])

Яка велика ріжниця в поглядах! Се, що в очах „моралїста“ колїдовало з цензурними нормами про підкопуване моральности, Копітар вважав чимсь звичайним, природним, далеким від всякого згіршеня. Те, що „моралїст“ міг класти на рахунок морального зіпсутя видавців „Русалки“, розумний чоловік, Копітар вважав або жартом, або давним фактом, переказаним зі співчутєм народною піснию.

Окрім сих двох пісень не подобало ся Венедиктови Левицьтови Левицькому ще богато иньших уступів „Русалки“, які він попідчеркував червоним чорнилом, але причин негодованя руського цензора Копітар відгадати не умів, тому зазначив виразно, що всї підчеркнені уступи не стоять в нїякій звязи анї з цензурними правилами, анї з цензурною мудростию і що на сю тему міг би кождий класти довільні здогади. Одно певне, писав Копітар, що видавцї обстоюють за літературою своєї рідної мови „„und dieser Punkt überschreitet nicht die Grenze des erlaubten Redens“. Се одно головно, по гадцї Копітара, могло дати привід до заборони „Русалки“. Щоби тим сильнїйше зазначити своє становиско, Копітар покликав ся на свою рецензію сербського „Лѣтопис-у“ і в сей спосіб повів паралєлю поміж працею видавців „Русалки“ і акцією Серба Вука Караджіча, що вводив до сербського письменства народну мову і мусїв вести боротьбу противъ зсербізованої церковно-слявянщини, якої боронив митр. Стратимирович. Проява серед руського і сербського письменства була майже

[1]) Можна на певно твердити, що оба наведені твори не були помѣщені в рукописи „Зоря“ Шашкевича, бо в противнім разї бувби Вен. Левицький осудив їх в своїй цензорській статії про „Зорю“, а видавцї „Русалки“ булиби їх на певно пропустили, як се вчинили хотьби з піснями і статією про Хмельницького.

ідентична. І тут і там боронили ся против народної мови в літературі високі духовні власти. А знав Копітар і оцінював знаменито сторонників церковно-славянщини, коли називав їх „eine lichtfeindiche Partey“, яка тільки на те жде, „bis der russische Messias kommt“.[1]) Принайменьше у нас опинили ся майже всї сторонники церковно-славянщини в ворожім народови таборі.

Без сумніву мусїли ще Венедиктови Левицькому неподобати ся в„ Русалцї“ крім змісту і народної мови, також поганські імена видавців, фонетична правопись і гражданка.[2]) Була се перша руська публікація, що явила ся в австрийській державі гражданськими черенками, непризнаними через довгі літа руською духовною властю в Галичинї, що мостила дорогу для фонетичної правописи, яку ще й по нинї дехто вважає ворожою церкві.

Мимо влучних заміток Копітара, може для обереженя поваги руського цензора, за яким стояв митрополит, може й тому, що видавцями „Русалки“ були питомцї духовної семинарії, які без дозволу своєї власти і відомости свого ректора, Венедикта Левицького, взяли ся за літературну працю, заборонену вже з приводу „Зорі“ та хотїли оминути краєву цензуру, а чи не найбільше вкінци тому, що галицькі власти мали тоді чимало клопоту з польськими конспіраціями серед руських питомців, а не хотїли придбувати собі нового клопоту з новим руським духом — „Русалку“ заборонено а видавців їх потягнено до одвічальности.

Переслуховав „руську трійцю“ ректор Венедикт Левицький. Перший з переслуханих Маріян Шашкевич, вповнї сьвідомий своєї роботи, заявив, що збирав пісні, писав поезії та прозові оповіваня, бо хотїв покласти підвалини під розвій народної мови та літератури. Повело його до сеї працї пересьвідченє, що руська мова ріжнить ся дуже значно від церковно-славянської і великоруської. Він наміряв в будуччинї видавати письмо духовного змісту і тому причинив ся до виданя „Русалки“ 15 дукатами, щоби засягнути опінії публики, як вона буде дивити ся на його спосіб писаня, а сею опінією міг би він покористувати ся в дальших виданях. Не думав він оминати львівської цензури, бо був пересьвідченя, що в цілій Австрії обовязують однакові цензурні норми, а видруковано „Русалку“ в Будимі, бо там перебував Головацький в р. 1835 на студіях і тоді (?) передав рукопись тамошній цензурі. До „Русалки“

---

[1]) Тершаковець: „Укр.-руськ. Архив“ Т. III. стр. 114—116.

[2]) Порівнай: Ив. Ем. Левицкій: Библіографія I. Nr. 169, де зібрані всїлякі гадки і здогади на тему заборони „Русалки“.

вийшли лише ті з його творів, які від него перед пяти роками одержав Головацький.

Другий з переслухованих, Іван Вагилевич заявив, що в „Русалці“ уміщено против його волї і заборони сї поезії, які він в р. 1834 передав Шашкевичеви до друку в „Зорі“.[1]) Надармо ждав він від Головацького звороту своїх творів, які він сам вважав недозрілими та необдуманими. На питанє Венедикта Левицького про його зносини з Москвою, відповів Вагилевич, що кореспондував з проф. Погодіном, якого пізнав в одній з львівських бібліотек, але виключно в літературних справах. На доказ сего предложив він в оригіналї і в відписї латинськими буквами два листи Погодіна.

З огляду, що Шашкевичеви і Вагилевичеви грозила есклюзія з духовної семинарії (Шашкевич кінчив тоді IV. рік), цілу відвічальність за „Русалку“ приняв на себе Яков Головацький, що був тоді на екстернї,[2]) на другім роцї. Він зазначив при переслуханю, що дав рукопись до цензури в Будимі ще в р. 1835, коли був там на першім роцї фільозофії і духовній власти не підлягав, що „Русалка“ вийшла в р. 1836 і що лише книгар подав на заголовку 1837 рік, бо книгарі звикли, коли книжка явить ся при кінци року, класти на заголовній картї число найблизшого року.[3])

Протокол переслуханя видавців „Русалки“ вислав митрополит, Мих. Левицький до президії ґубернії дня 8 липня 1837 р.[4]) Шашкевичеви і Вагилевичеви грозило виключенє з духовної семинарії і митрополит запитував перед феріями президію ґубернії дня 27 липня, „ob sie aus dem Seminarium freygelassen werden können[5])“? Справа скінчила ся корисно, бо Шашкевич і Головацький одержали лише einen eingreifenden Verweis.[6]) Віденська „Polizeihofstelle“ веліла собі переслати всї акти, що вязали ся з сею справою і під впливом опінії Копітара про „Русалку“ рішенє президії ґубернії потвердила.[7])

---

[1]) З сего можна би вносити, що твори Вагилевича „Жулин і калина“, „Мадей“ та „Передговор к народним руским пѣсням“, які вийшли в „Русалцї Дністров-ій“, містили ся також в рукописи „Зорі“.

[2]) Литературный сборникъ за рік 1885. Вып. I. стр. 33.

[3]) Порівнай „Зоря“ за рік 1885 Nr. 1, де поміщені „Протоколы списаній съ Марк. Шашкевичомъ, Ив. Вагилевичомъ и Яковомъ Головацкимъ“.

[4]) Протоколи президії львівськ. ґубернії з р. 1837 Nr. 5197.

[5]) Протоколи президії львів. ґуберн. Nr. 5835.

[6]) Протоколи президії львів. ґуб. з р. 1837 Nr. 5853.

[7]) Протоколи президії львів. ґуб. з р. 1837 Nr. 8565 і 8972. Порівнай: Терщаковець: „Укр.-руськ. Архив“ Т. III. стр. 112—114 прим.

З окрема запитала „Polizeihofstelle“ пештенську цензуру о реляцію в справі „Русалки“ і приятель тамошнього цензора студент Петрович надіяв ся, що „Русалка“ одержить апробату та що видавці будуть тріюмфовати,[1]) однак сї надії не сповнили ся. Вправдї на Угорщинї вільно було її публично продавати,[2]) але на Галицьку Русь вона доступу не мала. Здійснили ся слова цензора Над-я: supressio, nihil quam supressio! Sie wollen keine ruthenische Literatur aufkommen lassen.[3])

Ще в р. 1845 запитувала президія губернії, що зробити з екземплярами „Русалки“ і подала від себе незвісний нам проєкт, який віденська „Polizeihofstelle“ приняла до відомости.[4])

Конець кінцем, головно завдяки Венедиктови Левицькому, „Русалка Днѣстровая“ не сповнила сеї цїли, яку їй призначили видавці. Не довело ся руському народови в Галичинї через „Русадку“ збратати ся, на взір других Славян, з „повним, ясним сонцем.“ Галицькій Руси прийшло ся дальше „на долинї, в густій студенній мрацї гибіти.“[5]) Між видавцями настало розчарованє, заволоділа безнадїйність, бо розбили ся їх мрії на відродженє народного письменства в Галичинї.[6])

Хоть Венедикт Левицький виявив в опінії про „Русалку“ стільки ігнорації та ретроградности, які напятнував Копітар в своїм ореченю, мимо сего стрінуло його небавом нове відзначенє. Він став цензором великоруських книжок, а що се іменованє має свою історію, тому її в коротнї розкажемо.

В серпнї 1837 р. передав йому львівський „Bücherrevisionsamt“ до цензури три великоруські книжки:

1) „Русскіе въ своихъ пословицахъ“;

2) „Димитрій Самозванецъ, трагедія въ V. дѣйствіяхъ;“

3) „Исторія въ лицахъ о Дим. Самозванцѣ.“

Левицький найшов в них вправдї деякі „bedenkliche Stellen“, але не стільки задля них, скільки з обережности звернув ся він до президії губернії з питанєм, що має з ними робити. З огляду, що Левицький був іменований цензором лише для руських книжок, президія губернії запитала заряд „Bücherrevisions-amt-y“, на

---

[1]) Гляди: лист 5 стр. 10.

[2]) Гляди: лист ч. 10.

[3]) Гляди: лист 4 стр. 7.

[4]) Протоколи президіяльв. губерн. з р. 1845. Nr. 4355 і 6786. Гляди також Терпаковець op. cit. стр. 114.

[5]) „Русалка Днѣстровая“ (передсловє стр. III.)

[6]) Литературный Сборникъ за рік 1885 Вып. 1. стр. 33.

якій основі поручено йому цензуру великоруських творів. „Bücherrevisionsamt“ виправдував ся, що руську мову вважав ідентичною з великоруською і що лише тому передав наведені книжки Венедиктови Левицькому, однак президія ґубернії була в сім напрямі иншої гадки і тому віднесла ся до „Polizeihofstelle“ у Відни з просьбою о інформації та з застереженєм, що аж до дальшого заряджења з Відня Венедикт Левицький не дістане до рук московських книжок.[1])

Віденська „Polizeihofstelle“ спитала о гадку Копітара, який відповів отсим письмом:

„Abverlangte Äusserung ad Nr. $^{11}/_{1838}$ der K. A. Zuschrift vom 10. Jänn. 1838.

1) die P. N. russischen Bücher sind beifolgend erledigt.

2) da der neu zu bestellende ruthenische Censor ohnediess ein Geistlicher seyn wird, so wird er allerdings auch für das Russische zureichend seyn, indem er das Letztere sowohl aus Büchern, als aus Grammatiken gewöhnlich besser kennt, als das Ruthenische, das sich erst jetzt, als Sprache und Mundart der Kleinrussen (10—12 Millionen) zu eigener Literatur zu erheben anfängt.

Kurz, ein Lemberger Theolog graeci ritus versteht das Russische so, wie ein Venetianer das Toskanische seiner Muttersprache, die ruthenische kennt er bisher in der Regel nur praktisch, wie z. B. der Wiener sein Wienerisch deutsch.

Die grössere Schwierigkeit wird darin bestehen, einen Ruthenier zu finden, der ungeachtet der oberflächlichen durch keine volle und aufrichtige Rechtsgleichheit genährten, und im russischen Antheil hinlänglich entamirten Union, nicht im Herzen selbst mehr Russe als Österreicher wäre, und dem daher die Russomanie eben so natürlich und in der Ordnung scheinen wird, wie dem raisischen Censor in Ofen. [2] Es versteht sich jedoch, dass er auch kein befangener Polenfreund seyn müsste, der alles den Polen Missfällige abhielte. Er müsste ein deutschgebildeter Mann seyn, der in allen billigen Sachen den Ruthenern und ihrer beginnend(en) Literatur Wohlwollen und Recht erzeigte. Ich habe schon früher einmal be-

[1]) Протоколи президіяльвівськ. ґубернії з р. 1837. Nr. 6469, 6961, 8738 і Архів міністерства внутр. справ у Відни fasc. 1452, де перехову ся письмо президіяльвівської ґубернії Nr. 8738 з дня 15. XII. 1837 р., якого зміст ми передали.

merkt, dass die kleinrussische Literatur ein riesenhafter Rival den Petersburger werden dürfte. Man könnte den hier gebildeten Premysler Bishof v. Snigurski darüber befragen, ob z. B. sein Pfarrer Łozyński, oder wer sonst sich dazu eignete. Wien d. 14-ten Jan. 1838. Censor Kopitar.[1])

В актах віденської „Polizeihofstelle“ нема ніякого слїду, щоби, по вказівкам Копітара, запитувано еп. Снїгурського про відповідного на сей уряд кандидата. Дня 7. лютого 1838 р. розширено Венедиктови Левицькому цензорські права також на великоруські книжки, хоть Копітар недвозначно против його особи застерігав ся. Видно, що віденським властям не по нутру було прихильне становиско, яке й сим разом заняв Копітар супротив руського письменства в Галичинї. А може не вважали вони відповідним, застановляти ся над сею справою, та іменували цензором чоловіка, який мав вже нагоду виказати свою тяжку руку та до сьмішности доведену обережність.

„Bedenkliche Stellen“, які найшов Вен. Левицький в згаданих трех, великоруських книжках, мусїли бути дуже благі, коли гр. Седльницький велїв їх апробувати, що президія львівської губернії вчинила.[2])

Цїлком инакша доля стрінула небавом з рук Венедикта Левицького граматику Йосифа Лозинського.

Як ми вже вище згадали, рукопись її була вже в р. 1833 в рецензії Копітара, який апробував її до друку. Дозволом печатання автор тоді не покористував ся, мабуть тому, щоби її по вказівкам Копітара переробити. В сїй новій редакції вніс він її до львівської цензури дня 2. падолиста 1837 р., а хоть в просьбі зазначив, що її вже в р. 1833 апробовано, мимо сего Вен. Левицький відмовив перерібцї апробати з дописком: „Non admittitur ad impr. 23/6 838“.

Здогад дра Осипа Маковея, що граматика Лозинського лише тому не подобала ся Вен. Левицькому, бо се була граматика живої, руської мови, в якій автор зірвав з традиціями церковщини,[3]) в повнї потверджує цензурне ороченє Венедикта Левицького, яке зберегло ся в копії в бібліотецї „Народного Дому“.

Граматика Лозинського була писана польською мовою і тому

---

[1]) Архів міністерства справ внутрішних у Відни fasc. 1452 „Lewicki Censor für das russische 1837 Nr. 10.769. Ороченє Копітара писане в формі подання на 2 стор. folio. 3 і 4 стор. пусті.

[2]) Протоколи президиума львівської губернії з р. 1838 Nr. 1307.

[3]) Др, Осип Маковей: „Три галицькі граматики“ стр. 44.

призначив її зразу львівський „Bücherrevisions-Amt“ цензорови польських книжок, Пайманови, який однак зажадав, щоби її раньше віддано до перегляду Венедиктови Левицькому. Волю Паймана сповнено і рукопись Лозинського опинила ся в руках цензора для руських книжок.

Венедикт Левицький задав собі з нею не богато труду. Він не доторкнув ся нїчим виводів, або форм ужитих в граматиці, він не виказував в сім напрямі нїяких браків, він не спеціялїзував тверджень Лозинського, які йому не подобали ся. Взагалї не находимо в рецензії Левицького анї одного наукового аргументу. Та впрочім до всего того він не доріс, бо не мав за собою нїякого знання, або хотьби підготовленя до подібної працї. Для него і для львівського „Bücherrevions-amt-y“ вистарчали загальні помічаня, що книжцї годі удїлити апробати, бо вона містить в собі богато блудних, ложних і довільних тверджень, бо головною тенденцією автора не є „die einst unterbrochene Bildung der ruthenischen Sprache zu fördern, als deren Reformirung zu ewirken“, через що автор *нарушує* основний характер Русинів, *консервативний принцип* і підстроює в молодежи жажду новаторств, яким противить ся цїле галицьке духовенство. А впрочім, писав Венедикт Левицький, цїлий твір є так уложений, що може „zur Verumstaltung und Verworrenheit der fraglichen Sprache sehr Vieles, zu deren gründlichen aber und umfassenden Kenntniss wenn nicht gar nichts, doch sehr weniges beyzutragen.[1])

Замітки Венедикта Левицького були міродайними для цензора Паймана, який після них може й не вважав умісним до граматики Лозинського, (на свій час знаменитої)[2]) заглянути. Про дальшу долю сеї граматики, яка після довгих протестів Лозинського против цензурних апробат, явила ся в третій редакції 1846 р. розказав докладно др. Маковей.[3]) Венедикт Левицький не хотїв її ще тоді допустити до друку і счеркнув богато місць з передмови, однак Лозинський остояв ся зі своїм рекурсом.[4])

Та не лише з граматикою Лозинського справив ся Венедикт Левицький в таких коротких словах. Те саме робив він також з иньшими творами, без огляду на те, чи онінїя випадала для них при-

[1]) Гляди: Матеріяли Nr. V.

[2]) Порівнай: Др. Осип Маковей: „Три галицькі граматики“ стр. 45—7.

[3]) Тамже стр. 48—50 і 93—6. Порівнай також Терпаковець: „Укр.-руськ. Арх.“ Т. III. стр. 252—8.

[4]) Терпаковець: op. cit стр. 252—8.

хильно, або некорисно. Так було з цінним твором Мих. бар. Гарасевича „Annales ecclesiae ruthenae“, який після його смерти лишив ся в рукописи. Друком його хотів заняти ся префект дух. семинарії, Михайло Малиновський і в сій цїли звернув ся він дня 24 серпня 1838 року до львівської цензури за апробатою.[1] Першу рецензію рукописи одержав Венедикт Левицький, який обмежив ся на коротких, хоть прихильних замітках, що твір Гарасевича не є історією руської церкви а містить лише в собі зображенє стану руської церкви в давнїйших і новїйших часах та що автор мав на цїли, поучити публику та спростовати не повні в сім напрямі історичні розвідки. Спосіб переведеня ясний і обдуманий, лише десь не-десь мова твору нескладна, однак і сї місця згідні з правдою і оперті на автентичних, історичних вістках.

Отсе цїлий зміст опінії Венедикта Левицького. З огляду, що твір Гарасевича доторкав ся також питаня про відносини латинського клиру до руського, рукопись вислано до латинської консисторії, яка заявила ся против її друку, бо хоть вона не містить в собі нїчого против католицької церкви, то мимо сего могли би деякі уступи довести до зворушеня умів. Латинській консисторії не подобали ся головно ті місця, де була мова про нетолєранцію латинського клиру та про його заходи в цїли перетяганя вірних грецького до латинського обряду.[2]

Замітки латинської консисторії віддано до провіреня радникови ґубернії (пізнїйшому ґубернаторови) Вацлавови Залєському,[3] який з ними зсолїдаризував ся, а поверх сего, додав, що зображенє подій з р. 1809, в якім автор ставить архиепископа Ангелловича приміром взірцевої вірности супротив монарха, не надає ся тепер в Галичинї до читаня, „da darin die polnisch nationalen Tendenzen nur zu viele Nahrung finden würden.“ Не міг також Залєський, згідно з опінією латинської консисторії, згодити ся з виступами Гарасевича против православного духовенства на Буковинї та зі збіркою грамот, яка, по його гадцї, не всюди надавала ся до друку. В сей спосіб убив Залєський на якийсь час друк твору Гарасевича. Ґубернїяльний президент, бар. Кріґ зібрав всї ті замітки разом, та висилаючи їх до Відня, заявив ся против друку рукописи, зазначуючи, що вона доперва тоді могла би числити на апробату, як би її перероблено та інкріміновані уступи пропу-

[1] Протоколи презид. львівської ґубернії за рік 1838 Nr. 6966, 8039, 8892.

[2] Гляди: Матеріяли ч. VI.

[3] Протоколи през. льв. ґубернії зв рік 1838 Nr. 9989.

щено.[1]) Дня 26 серпня 1839 р., отже в рік після висилки рукописи до львівської цензури, відповів ґр. Седльницький, що рукопись до друку не надає ся.[2]) Як бачимо, норми про цензуру наукових книжок натягнено після вподоби. Латинській консисторії залежало на тім, щоби не побачили сьвіта не милі для її клиру заміти, а Вацлавови Залєському розходило ся о те, щоби не відсьвіжувати в науковій книжці нельояльности Поляків супротив Австрії. Твір Гарасевича явив ся остаточно в друку доперва в р. 1862, коли вже не було причини, пропускати інкриміновані уступи.

Репробата твору Гарасевича мусіла прикро діймити руського цензора, але ще більша неприємність стрінула його небавом з сторони митр. Михайла Левицького.

В р. 1839 обїздив Галичину архикнязь Франц-Карло. З нагоди його побуту у Львові задумав митр. Антін Могильницький видати в честь архикнязя привітний вірш, якому Вен. Левицький апробати не відмовив. Під оглядом поетичної вартости був сей вірш незамітний. Він належав до дуже слабих творів Могильницького. Але побіч австрийської льояльности била з него сильною струєю патріотична руська нута, яка могла в сім часї будити серед приспаної, руської суспільности почутє народної сьвідомости.

Автор нагадував, що Львів, галицький город був колишним, князївським престолом. Нині витає він в своїх мурах, „австрийського орла“, що

„З двора золотого до сїльської стріхи,
З трону до убогих, низьких хат,
Вість приносить милу мира і потїхи,
Умножає людем благодать...“

Могильницький заповідав, що Русини не зложать любому гостеви ні вінця, що вінчав князя Льва в мирі та побіді, ні золотого престола Данила. Не привитають його мудрі бояри, бо й їх племя щезло. Зе те повитає його нарід серцем та піснию, бо руський старець, згадавши „нужду давних лїт“ (володінє Польщі) благословить свою родину, над якою держить власть австрийський скиптр, а руська молодіж плете вінці і мече їх архикнязеви під ноги з бажанєм долї, а клир, „виведений австрийським скиптром з неволї“, шле за архикнязя горячі мольби а всїх Галичан кличе руська мати, гень від Сяна й Буга аж по Прут, щоби спішили до Львова,

---

[1]) Тершаковець: „Укр.-руськ. Архив“ Т. III. стр. 121—4.
[2]) Протоколи през. льв. ґуб. за рік 1839. Nr. 7308.

віддати поклін гостеви, що занесе перед престол цїсаря запевненє щирої вірности руського роду.

Вірш видано друком, але ненадїйно стрінула його конфіската з сторони митр. Михайла Левицького, який забрав цїлий наклад і не хотїв його випустити з рук протягом довгих лїт. Привід до сеї конфіскати розяснює нам по трохи статія Аноніма, в якій читаємо:.... Aber der Metropolit ist es, der das Gedicht von Anton Mogilnicki zu Ehren Sr. Königl. Hoheit Franz-Karl während seiner Anwesenheit in Galizien 1839, weil es mit Civil-Schrift abgedruckt wurde, mittelst Gregor Jachimowicz Bischof in partibus confiscirte und in seiner Bibliothek bis heute versiegelt aufbewahrt, welcher Schritt in Lemberg allgemein bekannt ist.“ [1])

Був се справдї перший друк в Галичинї виданий гражданкою і се могло бути одним з приводів конфіскати, але були ще й иньші причини. В першім ряді не подобала ся митрополитови доволї чиста, народна мова вірша. Не дармож він негодував: „Jak można tak prostym językiem takiego dostojnika witać.“ [2]) В кінци митрополит був обиджений, що вірш явив ся без його відомости, та що автор-питомець важив ся, без його дозволу, витати князя в імени клиру, до чого він лише сам себе вважав управненим.

Остаточно справа остала би була непоміченою, якби якийсь Ґадзїнський (очивидно псевдонїм, під яким міг укривати ся сам Могильницький) не запротестував був против безправної конфіскати до віденської „Polizeihofstelle“. Ґадзїнський домагав ся від неї, щоби вона віддала долучений, друкований екземпляр до рецензії свому цензорови, а колиб сей не найшов в нїм нїчого противзаконного, щоби веліла львівській поліції відобрати цїлий наклад вірша від митрополита.

Щоби доскулити митрополитови, Ґадзїнський глузував в письмі до президента „Polizeihofstelle“, ґр. Седльницького, що хиба тому вірш підпав конфіскатї, бо він друкований елеґантними черенками, але в такім разї не повинен був приймати митрополит панеґіри-

---

[1]) Dr. J. P. Jordan: „Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft Leipzig 1846 стр. 185 в статії Аноніма: Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel. „Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur.“

[2]) К. Лучаковський: „Доля Русалки Дністровои“ Зоря 1887. стр. 357.

ків, виданих в його честь у Відни в р. 1837 і 1838 р. не меньше гарним друком. А може тому, сьміяв ся Ґадзїнський, сконфіскував митрополит наклад вірша, бо сам не брав в нім нїякої участи, хоть, „als Dichter und ruthenischer Sprachkenner konnte er daran keinen Antheil haben und als Mezenas ist er dabei nicht erschienen. den Niemand wagte, seine sparrsame Tugend kennend, Ihn um so was ansprechen.“ Скупство митрополита ілюстровав Ґадзїнський такими фактами, що в митрополитальній церкві, місто хору, співають два дяки, „die von einer wissenschaftlichen Musik nicht träumen“, та що львівські церкви стоять обдерті.

Хоть очивидним було, що Ґадзїнському не стільки залежало на тім, щоби видобути з рук митрополита сконфісковані вірші, скільки на компромітації митрополита у висших властий, всеж таки гр. Седльницький віддав друкований екземпляр вірша до рецензії Копітарови, який відповів на окремій карточці,

Mpt. „Радостное привитаніе
Ерц-Герцога Францѣшка Карла 1839
Freudig Bewillkommen — des EH. Franz Carl
1839 Sept. ruthenisch.

Da das Gelegenheitsgedicht in loco Lemberg keinen Censur-Anstand gefunden haben muss, — sonst wäre es nicht gedruckt worden, — so ist es um so mehr bei der Central-Censur admissibel.

Wäre es aus andern Motiven, in bonam aut malam partem zu begutachten, so bitte ich um die Beilagen.

dt. 18t. Oct. 1840 Kopitar.[1])

Після відповіди Копітара звернув ся гр. Седльницький за близшими інформаціями до президії львівської губернії, яка відповіла, що вірш був допущений цензурою, що автором його, на основі поліцийних доходжень, має бути Малиновський(!) і що митрополит тому сконфіскував вірш, бо він виданий без його дозволу. Львівський цензор завинив в сій справі о стільки, що повинен був звернути ся до митрополита з питанєм, чи він друкови вірша не противний з огляду на 15 зворотку, де є згадка про гр. кат. клир. В кінци зазначила президія губернії, що Ґадзїнського годі віднайти і що для обереженя поваги митрополита належало би справу зложити до

[1]) Архів мін. справ внутрішних у Відни fasc. 1557 Nr. 452 „Gadziński“ з р. 1840.

актів, тим більше, що вірш стратив на актуальности. З поглядом президії ґубернії зсолідаризував ся ґр. Седльницький і вислав в сій справі бажані пояснення.[1])

Задержала ся ще одна опінія дра Венедикта Левицького в справі друку панеґірика „Вѣнецъ благодарной милости...“ в честь митр. Мих. Левицького, уложеного в р. 1840 питомцем віденської духовної семинарії, Теофілем Лисинецьким. Хоть Копітар не підносив против її друку ніяких замітів, рукопись панеґірика відослано до Львова та з огляду на присьвяту запитано про гадку львівського цензора. Венедикт Левицький схарактеризував панеґірик як „ein leeres und fast sinnloses Wortgepränge eines Glückwünsches“, що справді видно з повного заголовка твору, з якого заносило старосьвітчиною 17 або 18 віку, і на друк його не згодив ся.[2])

Про одно забував при тім Венедикт Левицький, що до появи таких „leerer und fast sinnloser Wortgepränge“ мусіли довести його власні цензурні заборони творів живих, писаних народною мовою, в роді тих, що були уміщені в „Зорі“ і „Русалці Днѣстровій“. Коли вже „Русалка Днѣстровая“ вийшла слабшою змістом від „Зорі“ Маркіяна Шашкевича, бо видавці обережно пропускали все те з „Зорі“, що дражнило слух Венедикта Левицького, то ще слабше мусіли випасти всі иньші твори, в яких калічено і насилувано народну мову, щоби тільки догодити симпатіям Венедикта Левицького і висших духовних сфер до церковно-славянщини в нашім письменстві. Не дивно тому, що крім наукових праць Зубрицького і Яхимовича, писаних в польській, або німецькій мові, появили ся від часу іменованя цензором Венедикта Левицького по конець 1840 р. в галицькім письменстві, лише безвартні панеґірики, відстрашаючі переклади Йосифа Левицького: „Ерлькеніґ-а“ і „Дзвонів Шілєра“ та всяка иньша літературна мізерія. Хто знає, чи й патріотичних панеґіриків Антона Могильницького в честь мункачівського еписькопа Василя Поповича (1838 р.) і архикнязя Франца-Карла та віршованого некрольоґу Гарасевича пера Устияновича не стрінула би була цензурна заборона Венедикта Левицького, якби автори не звязали були їх з іменами осіб, для яких руському цензорови випадало бути льояльним.

---

[1]) Тамже fasc. 1557 Nr. 452 „Gadziński“. Порівнай: Матеріяли Ч. VII. і Протоколи президії льв. ґубернії за рік 1841 Nr. 1051.

[2]) Тершаковець: Укр.-руськ. Арх. Т. III. стр. 140—2. Порівнай: Протоколи президії львівськ. ґубернії за рік 1840 Nr. 7690 і 8170.

Які твори, крім нами згаданих, рецензував Венедикт Левицький? — на се дає нам в части відповідь „Библіографія“ Ів. Ем. Левицького, де зібрані запопадливо всї духові плоди сучасних руських авторів. Не цїкаві вони для нас, а ще меньше цїкавими були, певно, цензурні ореченя руського цензора.

Але крім сих творів переглядав ще Венедикт Левицький рукописи і книжки найдені в часї ревізий у питомцїв духовної семинарії у Львові, уладжуваних в погонї за слїдами польської, конспіраційної пропаґанди. А що руському цезорови при іменованю не визначено нїякої платнї, тому звернув ся Венедикт Левицький в марті 1841 р. з просьбою через консисторію[1]) до ґубернії о ремунерацію. Ґубернія відослала просьбу Левицького враз з виказом рецензованих ним творів до ґр. Седльницького,[2]) який признав дня 30 грудня 1841 року Венедиктови Левицькому ремунерацію за час від іменованя цензором по конець 1841 р. в сумі 200 зр.[3])

Була се перша ремунерація Венедикта Левицького, признана йому за давленє духового житя галицької Руси.

VI.

Ми мали вже нагоду зазначити, як тяжко діймила кружок Маркіяна заборона „Русалки“, що тяжким каменем придавила літературнї змаганя товаришів Шашкевича, що розбила та розвіяла їх горячі мрії, що приспала надії молодих труженників на відродженє руського письменства в Галичинї.

Зі зневірою в серци кинув Маркіян Шашкевич в р. 1837 львівську духовну семинарію, в якій був головним керманичем умової роботи, орґанізатором літературного руху та палким аґітатаром в дусї народної сьвідомости.

Оженившись та висьвятившись з весною 1838 року[4]), Маркіян покинув на все Львів, який одинокий міг стати центром русь-

---

[1]) Gestions-Protokoll des griech. kath. Metrop. Ordinariats за рік 1841. Nr. 16. Порівнай: Протоколи през. льв. ґуберн. за рік 1841. Nr. 2587.

[2]) Тамже за рік 1841 Nr. 8014. Виказ творів, які рецензував Венедикт Левицький вишкартований.

[3]) Тамже за рік 1842 Nr. 390.

[4]) М. Тершаковець: „Причинки до житєпису Маркіяна Шашкевича стр. 6.

кого, духового житя. Відбившись від богатих львівських бібліотек, від своїх товаришів, з якими ділив ся своєю працею, він попав в прикрі житєві обставини, а в слід за тим в тяжку недугу, що так рано загнала талановитого письменника, батька галицького відродженя в могилу. Пера він не покинув, свою роботу літературну і просьвітну він продовжав дальше — хоть певно не з тою силою, що давнійше. Були хвилі, що його вже уважано пропащим для руського письменства. Жаль менї, писав в серпни 1841 р. Іван Головацький до брата Якова, що „Русалка“ не побачила сьвіта, що годі було нею урадовати ся Русинам, „а ще бôльше менѣ жаль за нашого „Руслана“, що лебонь так марнѣсѣнько на дармоѣда пустив ся, та за все, що праве забув — нинькамъ єго зпôзнав (прочитавши „Русалку“), коли бачу, а вôн вже запропастив ся.“ [2])

Не запропастив ся Маркіян, не забув на все, що праве, а коли й ослаб в енергії, то в першім ряді відвічальним за се мусимо вважати Венедикта Левицького з його дотепними заборонами „Зорі“ та „Русалки“, з яких віяв крайний обскурантизм, печувана ретроґрадність та гидка нетерпимість до народної мови. Побут на селї, житєві невзгодини, а не рідко поліційний нагляд не дозволили Маркіянови лишитись на чільнім становинку орґанізатора і реформатора галицької Руси.

Його місце заняв небавом Яков Головацький, якого піддержали на дусї не лише Славяни, але й земляки з за кордону. „Само и далѣ ревность ту къ общемъ добру Славянскомъ задржите“ — писав до Головацького Павлович.[2]) „Idite slovinska brafo nagaženom stazicom, svakomu odporstvu muževno se i vi oduprite, svaku muku i preponu nadvisite i nadvladajte... nauku iz celog srdca milujte, krom Boga nikoga se nebojte i ne strašte...“ накликував Куреляц.[3]) А в слід за сим кружок знакомих з Головацьким Славян безнастанно розростав ся. З ними він кореспондував, його вони інформували про житє і працю свого народа, з ним вони обмінювали ся книжками, його накликували вони до дальшого труду. В числї їх були й Шафарік і Копітар, Мацєйовский, Зап, Погодін та другі Славяни.

А крім них познакомив ся також Головацький будьто особисто, будьто листовно з сучасними, українськими дїячами. Воно зрозуміле, що одні з українських письменників, відповідно до своєї

---

[1]) Гляди: лист ч. 31. стр. 56.
[2]) Гляди: лист ч. 3.
[3]) Гляди: лист ч. 4.

вдачі, поглядів та житєвої енергії, мали більший, другі меньший вплив на літературну творчість та орґанізацийну працю Якова Головацького.

Найменьшим впливом на Головацького міг повеличати ся Платон Лукашевич, з яким він найраньше (в р. 1839[1]) у Львові зустрінув ся. Такий сам песимізм і зневіра в будуччину народного слова, які пробивають ся з передмови[2]) Лукашевича до його петербурського виданя „Малороссійскія и червонорусскія народныя думы и пѣсни“ (1836, р.) проявили ся також в його листї до Головацького, в якім між иньшим читаємо: „Гей, гей, голубе мôй сивый, соколе ясный, кревный Русину! не питай мене, брате, чого мовчу? мовчю тугу маю, — вже послѣднюю: заходить наше сонце: на его я дивлюся, на его дивлюся, якъ воно сѣдае, на мене козака сиромаху, свôй лучь пускаючи: Прощай, каже, сыну, прощай, небораче, вже я тя покину — изôйдуть зôроньки, изôйде мѣсяченько тебе осьвѣтять — да и не пригрѣють!...[3])

Зложило ся ще й так, що Яков Головацький переписав з рукописи, перехованої в Ставропіґії „Львівську лїтопись“ і передав копію Лукашевичеви, який зобовязав ся видати її друком в Петербурзї. Але Лукашевич слова не додержав і „Львівська лїтопись“ вийшла в друку, але значно пізнїйше у Львові (1865) тай до сего не в копії Головацького, але Петрушевича. Завід, заподіяний Головацькому, не міг на довго піддержати його зносини з Лукашевичем, який ще в додатку не радо відписував на листи.[4]) Він переслав вправдї Головацькому кілька книжок, але додав при сїй нагодї отсї слова зневіри: „и бôльше бы прислалъ да вже не хочю и очи звести на си книги“[5]). А книжок „з Московщини“ ждали Головацький і його товариші „як каня дожджу“. Зневіра, неприслужність та лїризм Лукашевича найшли незвичайно влучну оцїнку в словах Івана Бірецького, що писав про него Як. Головацькому: „Лукашевичъ лише краснорѣчивый“.[6])

Другим українським письменником, з яким Яков Головацький навязав зносини, був звісний етноґраф та учений, Мих. Макси-

---

[1]) Литературний Сборникъ за рік 1885. Випуск 1. стр. 35—6.

[2]) Порівнай: Огоновскій „Исторія литературы рускои“. Часть IV. стр. 55—60.

[3]) Гляди: лист ч. 11.

[4]) Гляди: лист ч. 47.

[5]) Гляди: лист ч. 11.

[6]) Гляди: лист ч. 15.

мович. В цьвітни 1840 р. вислав був Максимович своє перше писмо до Дениса Зубрицького,[1]) яке рівнож відчитав Яков Головацький. А що в листї Максимовича, який знав Головацького з „Русалки Днѣстрово-ї“, містили ся накликуваня до него тай Вагилевича, щоби прислали йому матеріяли для „Кіевлянина“, тому Головацький вважав умісним, дати Максимовичеви письменну відповідь, яку на сїм місци друкуємо. Головацький писав:

„Милостивый Господине! З великим обрадованьем прочитав є'м Лист Вашой Милости, писаный Панови Зубрицкому, котрый менѣ сей честный старець а нашь добрый Русин, сообщив. Всѣ вашй уваги и перестороги для выклювающей ся нашой Словесности нам дуже важнйи зовсѣм правдиви, и я з моєй стороны майже зо всѣм согласен. — Издаваніе Вашого Кіевлянина буде для всей южной Руси середточіем умственного сообщенія и розширеніе(м) свѣтла — котрого промени дасть (Бог) и на Галицких сусѣдôв падатимуть“.

„За тоє менѣ тилко жалко, що до сего часу не надôйшов був Кіевлянин, о котрого посылцѣ згадалисте в письмѣ Вашем. Желаєте вôд нас, щобысьмо присилали Вам розправы до Вашого Кіевлянина; я не то що не вôдказуюся вôд того, але й найраднѣйше, що сила зможе, помагати буду. На сей час нема у менѣ(!) нѣчого, так сказати готового, длятого выбачайте, будьте ласкавы, що Вам не могу послати при сесѣм письмѣ, але дасть Бôг, як жадаєте, пôд осѣнь, як хоче(те) на Жовтень, або Листопадень мѣсяцѣ, то постараюся приготовити, слибы яка заскочь не перешкодила“.

„Надѣю ся, що дасть Бôг, приде до ладу новоє изданіе пѣсень народных и збôрник приповѣдок, однак ще наперед нѣчого сказати не хочу, бо нераз уже усилья мои и старунки обернулися в нѣвощо, а все тото через вороженьки наськй и не наськй, котрй нас так кругом обсѣли и головы пôднести не дадуть“.

„За тим часом посылаю да що из записок моих за бутя моєго у Львовѣ о Ветхомъ Завѣтѣ, хоронящем ся в Монастыри Св. Онуфрія у Львовѣ (ѧфчѕ)“[2]).

„Рукопись эта листъ на термитцѣ споветшѣлой писаная, обложена в двѣ дошцѣ, скоркою чорною поволоченныи. Однак тіи окладки, здаються, належали до другои книжки, а тут лише так приложени,

---

[1]) Пять листів Максимовича до Дениса Зубрицького видав я в моїй статії п. з. „З кореспонденциї Дениса Зубрицького (р. 1840—53), що вийшла відбиткою з 43 тому „Записок наук. тов. ім Шевченка стр. 25—36.

[2]) Під сподом „ѻѕ“, Про сю рукопись подав був вістки Я. Г. в „Русалцѣ“ стр. 122. Про близші дані про неї просив пізнїйше Партицького Кулїш. Гляди мою розвідку: З листів Кулїша до Партицького“ Львів 1908 стр. 22—3.

бо не пристають — листы початковіи и наконечній обшарпанѣ, видко, що дуже уживана була книжка. Почерк полу устав дробный, клонящій ся к скорописи. — Письмо не берѣжне, видко, що досить сквапно писано — без всяких украшеніи и заставок". —

„Правописаніе словенско-руское, як тогдѣ уживане було у южной Руси в духовных дѣлах, на против в гражданщинѣ було бôлше оброблене, одностайнѣйше и простѣйше. оу вмісто ѕ и ꙋ часом само ꙋ або ж, на кôнци слов звычайно ъ вмѣсто ѕ: тръпить, дръжить, — що, вьсихъ. — Язык южно-руській однак не совсѣм вôльный вôд словенского, пôд сильным вліяніем словенского показує, що переводчик мав при руцѣ старіи словенскіи рукописи... Рукописи всеи є 7038 листôв, хотя килька листôв с обох кôнцѣв не достає. Начальный лист начинається кôнцем втори главы бытія и вмѣщає в собѣ цѣлу библію ветхого завѣта (окрôм Псалмôв) котрых нема. Конець на главѣ 14 первых кн. Маккавейских".[1])

Нема сумніву, що сей лист писаний в р. 1840 вскорі після першого листу Максимовича до Зубрицького. Можна лише недовіряти, чи справді Яков Головацький „майже зо всѣм був согласен", бо деякі погляди, висловлені Максимовичем в першім листі до Зубрицького, стояли в різкій суперечности з гадками „руської трійці", яка „Русалкою Днѣстровою" хотїла руський нарід збратати на взір других Славян, „з повним ясним сонцем". Коли „руська трійця" вірила в будуччину українсько-руського письменства, Максимович твердив, що на „Україні не може бути письменства на українсько-руській мові а є лише поодинокі твори нею писані, твори Котляревського, Квітки, Гребінки" і що в одній лише Галичині письментво на українській мові можливе, бо „пора польського язика для Галичан' давно минула, а пора великоруського для них ще не наспіла.[2])

Брак ясного погляду на будуччину української мови в листі Максимовича міг остудити молодих галицьких дїячів в їх культурній праці, однак не на довго, бо в „Кіевлянинѣ" за рік 1841 видруковав Максимович статію „О стихотвореніяхъ червонорусскихъ", в якій осудив твори Галичан, писані церковно-славянщиною, назвав їх „безвременнымъ цвѣтомъ", перестеріг перед мертвеччиною,

---

[1]) Брулїон листу віднайдено недавно в „Народнім Домі", через те містимо його на сім місци, а пропускаємо кілька віршів про мову рукописи, які тяжко розібрати.

[2]) Порівнай мою статію: „З кореспонденциї Д. Зубрицького" стр. 3—6 і 25—9.

перед „искуственнымъ словосочиненіемъ и стихосложеніемъ“ та додав, що живе письменство може вирости лише на живій, народній мові, причім з незвичайною прихильностию оцінив поезії, Шашкевича, Головацького і Вагилевича.

Хоть Головацький старав ся пізнійшу свою метаморфазу вияснити впливом листу Максимовича до Зубрицького, то всеж годі думати, щоби він се робив щиро. Максимович вже двома лїтами раньше виказав в науковій студії[1]) з повною рішучостию відрубність української мови від польської та великоруської і хиба не думав вести туди Головацького, куди він після 1850 року зайшов. А заслуга Максимовича для розвою українського письменства в Галичині лежить не лише в його етноґрафічних, лїтературних і наукових працях, але також в його накликуваню, щоби писати живою, народною мовою та в заохочуваню до наукової праці.

Дуже гарний вплив на дїяльність Якова Головацького та иньших сучасних дїячів мав Ізмаїл Срезневський. В липні 1842 прибув він до Ужгороду, бачив ся там з еп. Василем Поповичем і видавцем граматики, Лучкаєм, по чім задержав ся по одному дневи в Мукачеві і Верецку та через Сколе і Стрий прибув до Львова дня 19 липня, де прожив 19 днїв. Тут познакомив ся він з Головацьким, Вагилевичем, Зубрицьким і Йосифом Левицьким.[2])

Оповіданя Срезневського про Славян та про українських письменників, його одушевленє для української етноґрафії та українського слова викликували в серцях Головацького і Вагилевича глубоке поважанє для сего рідного чоловіка, родом Москвича, що з таким жаром приляг в молодечих лїтах до українського народа та вложив стільки душі і серця в українську етноґрафію. В Галичині вважали його рідним братом з України. Яков Головацький присьвятив йому віршик:

„Руський з Руським повстрічав ся
Руський з руським повитав ся —
Хоть з далекой України,
Хоть з далекой родини,
Вже один другому брат!“

---

[1]) М. Максимовичъ: „Критико-историческое изслѣдованіе о русскомъ языкѣ“ („Журн. мин. нар. просвѣщенія“ за рік 1838, томи 17 і 18.)

[2]) И. С. Свѣнцицкій: „Обзоръ сношеній карпатской Руси съ Россіей в 1. пол. XIX. вѣка“ стр. 71—2.

„Ізвяжім ся рідні дїти —
Час вже нам відмолодніти!
Свою пісню заспіваймо,
Своєй сили добуваймо,
Та все піде в лад!“[1])

З щирим жалем прощав його Вагилевич: „З Богом, брате! Їдь здоров в обнятя родителїв і побратимів — учи молодь так я ти гадати, думати. Чей з гадок і думок колись зійде сьвіт а за ним житя велике!“[2])

Між Срезневським а Головацьким і Вагилевичем завязала ся кореспонденція, що продовжала ся протягом кількох лїт. Особисто передав Головацький Срезневському збірник колядок Бірецького, яким покористував ся в р. 1843 Костомаров. Через Запа послав йому Головацький приповідки а через Ґавлїчка грамоти і пісні для Бодянського в Москві. Крім сего інформував Срезневського Головацький про видавничий рух в Галичинї а в заміну за все те одержував від него твори Котляревського, Костомарова, Метлинського та його власні виданя.[3]) Через Вагилевича просив Срезневський Головацького о „записки къстати жизни народа южнорускаго“[4]). Сам Вагилевич послав Срезневському свої етноґрафічні замітки, якими він покористував ся для статий Сементовського в „Молодику“ за 1843., а крім сего ділив ся з ним Вагилевич гадками, розказував про свою літературну працю, до якої його Срезневський щиро заохочував. Ще в р. 1846 послав Вагилевич йому та на його руки кільком українським та московським ученим свою ґраматику.[5])

Ш раньше (в поч. 1842) стрінув ся у Відни Срезневський з Іван м Головацьким, який рівнож з немалим одушевленєм згадував про його „розговори о Русинах і Словенах“, слав йому свої поетичні проби[6]), а в заміну одержував рукописи та звістки про житє українських письменників до використаня в задуманих ним виданях.[7])

---

[1]) И. С. Свѣнцицкій: „Матеріялы по исторіи возрожденія карпатской Руси“ Львів 1906. стр. 172.

[2]) Тамже стр. 175.

[3]) Тамже стр. 172—4. Гляди також листи ч. 39, 51, 61.

[4]) Гляди: лист ч. 56.

[5]) Свѣнцицкій: „Матеріялы“ стр. 175—185 і „Обзоръ..“ стр. 72—3.

[6]) Тамже „Матеріялы“ стр. 165—9.

[7]) Гляди: лист ч. 69.

Чим був Срезневський для Івана Головацького, можна вносити з його віршика, присьвяченого „гостеви з над Дніпра:“

...„Одна'м я вас мати родила,
Одній давала груди вам ссати:
Про те-ж але доля відцвила,
Що дїти не вмілись за руку держати.
Ой, вяне і листє, сохне і гиля,
Скорось розлучить з корінними пнями: —
Чи нині вас нужда йще не навчила,
Любитись, годитись з ріднею братами?“ [1])

Ще в р. 1846 слав Іван Головацький Срезневському „Вѣнок“ а в долученім письмі дякував йому за всї науки, „що глубоко вкопались въ душу, и неодступными, незабутными товаришами и руководителями останутъ въ моѣмъ стремленію; они бо возбудили мою дѣятельность, они одушевили идею Словянства.“ [2])

Не мало заслужив ся для духового розвою Якова Головацького ще один з українських письменників, Осип Бодянський. Особисто зустрінув ся з ним Головацький доперва в р. 1867 в Москві в часї етноґрафічної вистави, однак кореспондувати почали вони з собою двайцять і кількома лїтами раньше. Подорожуючи по славянських землях (в р. 1837—42), хотїв Бодянський двічи заїхати до Львова, однак ані в р. 1837, ані під конець його подорожи не довело ся йому, сего пляну здїйснити. Осению 1837 р. задержано його в Бродах для двонедїльної квартанни з причини чуми в Одессї, тому поїхав він терез Варшаву до Праги. В р. 1842 мав він намір прибути до Львова враз з Срезневським, однак і тодї, задля недуги, поїхав він впрост до Москви. Рівнож не завернув він до Галичини в часї своєї подорожи в р. 1864.

Кореспонденція між Головацьким і Бодянським завязала ся головно з приводу пісень, які Головацький зібрав і передав Бодянському до друку, стративши надію видати їх в Галичині з причини цензурних перепон. Бодянський передав рукопись Головацького московському обществу „исторіи и древностей“, яке взяло друк на себе і остаточно, завдяки Бодянському, довело його до кінця. [2])

---

[1]) Свѣнцицкій: „Матеріялы“ стр. 164—5.
[2]) Тамже: „Матеріялы“... стр. 170—1.
[3]) Гляди: Як. Головацкій: „Замѣтки и дополненія къ статьямъ

Доси листи Бодянського до Головацького не віднайшли ся. Однак в листах Запа до Головацького маємо дрібні вісти про се листованє. В поч. 1843 р. переслав Бодянський через Дворжака Як. Головацькому свої „Наські українські казки.“ [1]) Небавом жадав він через Запа від Головацького присилки кількох галицько-руських пісень для задуманої ним всеславянської хрестоматії.[2]) При кінци 1843 р. просив Бодянський через Запа о десять пісень і о десять казок,[3]) які Головацький вислав з поч. 1844 р. через Запа враз з листом.[4]) Небавом переслав Зап Головацькому лист від Бодянського, який зобовязав ся прислати йому книжок на 400 рублїв, почім наспів лист Бодянського на руки Шафарика[5]) і приречені книжки,[6]) між якими, поруч великоруських наукових студій, можна було стрінути майже всї, визначнїйші українські виданя. Нема сумнїву, що прислані Бодянським книжки розширювали овид Головацького та заохочували його до наукової та літературної праці. В заміну інформував Головацький Бодянського про успіхи народного житя і літературного розвою галицької Гуси,[7]) а кореспонденція між ними тревала через весь час печатаня пісень Головацького аж по конець житя Бодянського (в р. 1877).

Так отже під впливом сеї атмосфери, яку Як. Головацький витворив собі своїми зносинами з славянськими та українськими дїячами, він не лише не покинув літературної праці, але й почав думати над тим, якби продовжати видавничу роботу в чисто національнім напрямі. Та і сим разом хотїв він оминути тяжку руку руського цензора, Венедикта Левицького. Спріяла його гадцї ся обставина, що у Відни проживав тоді на студіях його брат, Іван.

На його руки переслав Яков Головацький в поч. 1840 р. „Галицкіи приповідки“ Григ. Ількевича,[8]) які він доповнив

г. Попына, напечатаннымъ въ Вѣстникѣ Европы за рік 1885 і 1886 годы.“ Вильна 1886 стр. 41—7. Порівнай: Свѣнцицкій: „Обзоръ сношеній“ стр. 70.

[1]) Гляди: лист ч. 39.
[2]) Гляди: лист ч. 45.
[3]) Гляди: лист ч. 48 і 51.
[4]) Гляди: лист ч. 54.
[5]) Гляди: лист ч. 55.
[6]) Гляди: лист ч. 72 і 79.
[7]) Гляди: лист ч. 242.
[8]) Порівнай: лист ч. 20. Рукопись „Приповідок“ Григорія Ількевича писана латинською азбукою з перекладом кождої приповідки на нїмецьку мову переховує ся в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові При

майже в третину і приладив до друку, додавши на кінци загадки, зібрані Іваном Бірецьким.[1]) Іван Головацький передав присланy рукопись віденській цензурі ще в цьвітни 1840 р., однак дізнав ся від Копітара, що він не скорше возьме ся до рецензії приповідок, як після двох місяців, коли на них черга прийде, бо нагромадило ся тоді чимало славянських творів в цензурі.[2]) Не знаємо на певно, чи мав Копітар приповідки в рецензії, бо в половині червня 1840 р. відослав ґр. Седльницький рукопись приповідок до львівської цензури з порученєм, щоби її оцінив руський цензор, тому щокнижка ширила би ся головно в Галичині, а руський цензор умів би найлїпше пояснити, чи місцеві відносини на се дозволяють.

Так отже против інтенций Якова Головацького рукопись приповідок таки опинила ся в руках Венедикта Левицького, який передержав її у себе поверх пів року. Президія львівської ґубернії відослала рукопись враз з ореченєм Вен. Левицького доперва дня 16 лютого 1841 р. з внеском „admittitur ad imprimendum deletis delendis.“[3]) Ореченє руського цензора не зберегло ся, але припадково найшов я в актах президії львівського намістництва лист Івана Головацького до родини з дня 2(14) марта 1841 р. сконфіскований староством в Золочеві, з якого дізнаємо ся, які приповідки видавці в друку мусїли пропустити. В нїм читаємо поміж иньшим про приповідки Илькевича:

побіжнім навіть порівнаню рукописи з друкованою книжкою видно, як богато Як. Головацький завдав собі праці, щоби видати її в сьвіт.

[1]) Гляди: лист 17. Іван Бірецький умер на становиску пароха в Угнові і угнівського декана дня 12 липня 1883 р. в 68 році житя а в 41 році священьства. Був се взірцевий сьвященик. Його заходами построєно церкви в Бахорі, Вербянах, Динові і Угнові. Його впливови треба приписати, що угнівський міщанин Жуківський лишив своє майно на будову церкви в Угнові, на основанє бурси і стипендийної фундації. („Слово“ 1883 р. ч. 106 і 107 в широкім некрольозі). Як з його листів до Головацького видно, був він його щирим товаришом. В молодечих літах займав ся він етноґрафією. В р. 1848 брав він участь в з'їздї „руських ученых“ де вписав ся до секції історії і ґеоґрафії (там був секретарем) і до секції шкільної. Крім сего брав він участь в секції для славянської літератури і взяв на себе обовязок обробити букви ж і ѕ для церковно-руського словаря. Він був також основателем Галицко-руської Матиці. Як. Головацький: „Очеркъ основанія галицко-руской Матицы“ Львів 1850 стр. XXXI, XXXIV, XXXV, LXXII, CVII і II в „Приложеніи.“ Замітку про него гляди в „Житю і Слові“. Львів 1894 том II. стр. 439.

[2]) Гляди: лист ч. 21.

[3]) М. Тершаковець: „Укр.-руськ. Арх.“ Т. III. стр. 143—4.

„Tak todi rozhadujučy, nawynułamy śa hadka o „Prypowidkach“, kotri meni Jarosław šče wtorišnoho roku do pečatańa prysław, tu ščo o nych bezmal i nadija utratyła śa. Dobre! pišowjem do Cenzury, i jak na ščaśťe wydały my sej rukopys, a na nim: Imprimatur omit. del. cor. cor. etc. 13(25) Lutńa 841. — Dužem śa rozweseływ, pro te, ščo toj čaš, żebym mało ne skazawsy daremnišinko zmarnowaw, prynajmy na izdańe toho diła użyty možna. Ałe ti, Jarosławe każu, toj nawidżenyj cenzor lwivskyj poperemazuwaw wsi prypowidky, de no buło słowo: „lach, pip, abo Nimeć“ — wsich takych razom 67 prypowidok — a po najbilšyj časty sami dobri i składniji, šo aż żalza hrudy styskaje — a lachy tutejši duże s toho radi (demokraty, narodolubci śa zowut) — zahadok takoż 5 wymazav — łyše na Żydiv i Moskaliv to pozistawlav — Najże jemu takaja sława bude!“[1]).

Як бачимо з сеї вістки, Венедикт Левицький хотів бути льояльним, супротив Ляхів, попів та Нїмцїв, хоть сї проповідки, які до них відносили ся, в нїчім обидними не були. Деякі з них переслав Яков Головацький в листї до Срезневського.[2]) Як здаєсь, руський цензор не хотів дозволити на ширенє приповідок, що з одної сторони вірно зображували нужду вдів по руських сьвященниках, а з другої насьміхали ся з Поляків та Нїмцїв.

Та впрочім і за се треба бути вдячним руському цензорови, без якого користної опінії, ледви чи приповідки булиби вийшли друком. Остаточно їх видано в сьвіт коштом Николи Верещинського. Коректу перевів Іван Головацький, який бажав, щоби книжка вийшла латинськими черенками, бо „čerez bukwy łatynski naši knyžky borše polizut do čužyny, budut prystupnijši dla neji — a tak pi znavšy nas, budut i na čužych wseučyłyščash našoho (słowenskoho) jazyka učytyś.[3]) Але на се не згодив ся в першім рядї Яков Голо-

[1]) Презид. Архів львівського Намісництва $\frac{736}{ggg}$ 1841. Нїмецький переклад сего листу вистачений деканом Ясїнським, переховує ся в „Архіві мінїст. внутр. справ у Відни“ fasc. 1568 Nr. 5509/2377.

[2]) И. С. Свѣнцицкій: „Матеріялы“... стр. 172—3. Ось вони: „Доки попа, попадя, як не стане попа, пропадя, — За попом дзвонят, а попадю з села гонят, — Лях девятденник. — Ляше, ти блудиш! — Мудрий Лях по шкодѣ, як кобылу украли, вôн стайню замкнув. — Страхи́ на Ляхи́, а Русин не боится; або: Страхи на Ляхи, та и Русинови дôстанется. — Нѣмець голоколѣнець. — Нѣмець а верба, де посадиш, то ся прийме. — Нїмця не перепишеш — жѣнки не перелюбиш....“

[3]) Гляди: лист ч. 22.

вацький, який на бажанє Івана, мусів йому вияснювати, що склонило його до уживаня гражданки,[1]) в другім ряді Верещинський, який в листї до Якова Головацького зазначив, що Русини не зискають нїчого, уживаючи латинських черенок і через те годї їх прийняти, хоть пишуть ними і друкують Чехи та Ілїрійцї.[2])

Хоть приповідки Ількевича були своїм змістом книжкою на скрізь льояльною і невинною, яка могла лежати спокійно на столї в хатї кождого церковного достойника, то однак в сих сферах стрінено її нерадо. Яков Головацький оповідає, що коли принїс друкований екземпляр до духовної семинарії, а префект Михайло Малиновський показав його ректорови Яхимовичеви (пізнїйшому владицї і митрополитови), він книжку переглянув, дещо з неї прочитав, однак купити її не хотїв, кажучи: „Nie mogę i nie mogę, dla tego nie mogę, bo nie chcę.“[5])

Зложило ся ще до того, що Вагилевич і Яков Головацький почали друковати свої праці в чеській мові. Вагилевич помістив в р. 1838 в „Časopis-u českoho Museum“ статії „Huculowé“ і „Rozhorecké geskyně“, в р. 1839 дальшу часть студії про Гуцулів, в р. 1840 розвідку „O upjrech a widmach“ а в р. 1841 працю „Bojkowé, lid ruskoslowanský w Haličjch“.[4]) Його слїдами пішов Яков Головацький, що видруковав в „Časopis-i“ за рік 1841 і 2 „Česta po halické a uherské Rusi“,[5]) а поверх сего переслав Погодінови свою статію „Великая Хорватія или Галицко-Карпатская Русь“, яку напечатано в „Москвитянин-i“ (за рік 1841).[6]) Річ певна, що лише тому вийшли сї статї в чужих мовах, бо в руській мові не було де їх містити, бо стояли сему на перепонї цензурні відносини, чого ведять догадувати ся слова Івана Головацького, який з радостию читав сї твори, „але радость моя була но на хвильку, бо сумна ми ся насунула гадка, що нам у материм язицѣ годѣ дещо потѣшного читати“.[7])

Всї ті праці молодих авторів були не на руку духовним властям, які супротив Вагилевича та Якова Головацького почали примінювати терор. Саме в р. 1841 звернув ся львівський орди-

---

[1]) Гляди: лист ч. 20 і 32.

[2]) Гляди: лист 21. Про приповідки Ількевича порівнай ще листи ч. 27 і 29.

[3]) Литературный Сборникъ за рік 1885. Вип.I. стр. 40.

[4]) Ив. Ем. Левицкій: „Библіографія“ I. Nr. 172, 173, 190, 198 і 208.

[5]) Тамже I. Nr. 211 і 245.

[6]) Тамже I. Nr. 211.

[7]) Гляди: лист ч. 31.

наріят до президії львівської ґубернії з письмом, в якім заявив, що сімнайцять питомців духовної семинарії покінчило вже давнійше богословські студії, однак ані один з них не приступив досі до сьвячень, хоть сьвящеників в епархії не достає. Митрополит зазначив, що буде їх доперва тоді сьвятити, коли пересьвідчить ся, що вони до сьвященичого стану спосібні, однак мусить перед тим розвідати ся про їх політичні погляди та дізнатись, чи котрий з них не вступив за той час до революційних товариств, бо такого мусівби на основі канонічних установ вилучити від сьвяченя. З огляду, що ординаріят не може про се дізнатись тому просив митрополит президію ґубернії о конкомітацію для 17. вичислених питомців. Спеціяльну увагу звернув митрополит на Якова Головацького та Івана Вагилевича. Перший з них, писав митр. Левицький покінчив студиї в р. 1839, а в падолисті 1840 р. жадала дирекція поліції опису його особи від ректорату духовної семинарії. Другий скінчив студії рівнож 1839 року, брав враз з Головацьким участь в виданю „Русалки“, за що їх обох(?) стрінула догана, а поверх сего стоїть він в зносинах з московським ученим Погодіном, кореспондує з ним і одержує від него в дарі московські книжки, що в теперішнім часі не є пожаданим, бо московські учені звертають свої наукові праці против унії і могли би ними тутешних унїятів зводити з доброї дороги. Крім сего відбуває Вагилевич, на приказ своїх заграничних кореспондентів, подорожі піхотою по Галичині і збирає для них літературні матеріяли, а таке занятє велить догадувати ся, що Вагилевич не думає про своє духовне званє а в кінци моглоби виявитись, що він до духовного стану цілком невідповідний.[1])

Наслїдком сего письма митрополита розписано дня 22 цьвітня 1841 р. за трема укінченими питомцями, Яковом Головацьким, Іваном Вагилевичем і Александром Величковським формальні стежні листи:

I. до президії апеляційного суду о конкомітацію в справі титулу стола, бо в 1840 р. доніс суд дня 28 вересня (Nr. 1558/ggg), що вони брали участь в тайних, політичних товариствах;

II. до директора поліції, бо „diese drei Individuen waren in dem Bericht vom 7. Juni 1837 z. 218/ggg erlegten geheimen Notizen als Theinehmer revoluzionären Vereine bezeichnet“;

---

[1]) Президиал. Архів львов. Намістництва Nr. 330/ggg 1841. і „Матеріяли“ ч. VIII.

III до золочівського старости, бо Яков Головацький родив ся в Чепелях сего округа;

IV до стрийського старости, бо Іван Вагилевич є сином капеляна в Завою біля Калуша;

V до старости в Станиславові за інформаціями про Алекс. Величковського.

Рівнож повідомлено митрополита, що лише про Як. Головацького, І. Вагилевича та Ал. Величковського є підозріня, що вони брали участь в політичних заговорах (an politischen Umtrieben) і тому піднято доходженя, про яких вислїд президія рубернії митрополитови з окрема донесе.[1])

Апеляційний суд відповів, що лише Яков Головацький та Іван Вагилевич є скомпромітовані о стільки, що, як доносить один тайний сьвідок, оба вони були членами тайного товариства з русофільскими тенденціями, якого головою був Маркіян Шашкевич. Про Величковського нема в сїм напрямі нїяких помічань.

Директор поліції доніс дня 29 мая 1841 р., що від р. 1837 „in Rücksicht ihrer politischen Haltung keine bedenklichen Wahrnehmungen gemacht werden.“ В слїд за сим відповів дня 4 червня староста з Станиславова, що про Величковського подасть свої помічаня пізнїйше.[2]) Староста зі Стрия Краттер доніс дня 6 червня, що Вагилевич не відвідує свого вітця в Завою, через що нїяких вісток про него подати не може.[3])

Золочівський староста передав слїдство в руки комісаря, Ондерка, який відповів дня 8 червня 1841 р. в широкім письмі, що Яков Головацький перебуває в Криворівнї, косівського округа в домі о. Бурачинського, де женить ся з його дочкою; що він стоїть в зносинах з Іваном Головацьким, який, як сьвідчить залучений лист Івана до родичів, є вмішаний в процес і належить до

---

[1]) Президиал. Арх. львов. Нам. Nr. 330/ggg 1841. З окрема вислано до судових властий і старостів спеціяльні пригадки в ріжних часах, яких бруліони переховують ся Тамже ad 736/ggg ex 1841. З огляду, що тоді увязнено деяких польських конспіраторів в Перемишли, тому, на жаданє апеляційного суду у Львові запитано перемиський суд, звідки наспіла відповідь, що против трех названих, укінчених питомців нема нїяких обвинень (Тамже) ad 736/ggg ex 1841).

[2]) Президиал. Арх. львов. Нам. Nr. 651/ggg ad 1841. Дня 22 липня переслав станиславівський староста реляцію з Богородчан, що Величковський перебував через дві ферії у шляхтича Адальберта Соколовського і що поводив ся там добре, обмежуючись на зносини з родиною. Тамже Nr. 1116/ 841ggg.

[3]) Тамже Nr. 688/ggg 1841 ad 330. II.

тайного товариства, через що не вільно йому без дозволу поліції виїздити з Відня[1]); що батько Якова має 7 дітий, 16 літну дочку, яка перебуває з часта в Пеняках, в домі гр. Людовіки Потоцкої, а крім неї синів: Якова, Івана, Николу, що рівнож скінчив теольогію, Петра, що студіює у Львові фільозофію та двох малих хлопців, які учать ся в нїмецьких школах в Тернополи. По його гадці, належало би зажадати близших вияснень від віденських властий.[2])

Президія ґубернії послухала гадки золочівського комісаря і звернула ся близшими вказівками до президії віденської „Polizeihofstelle“, яка відповіла дня 24 липня 1841 р. під адресою ґубернатора, архикнязя Фердинанда де Есте між иншим:

„Im Laufe des Jahres 1839 kam hierorts die Anzeige vor, dass in Wien unter mehreren jungen Leuten polnischer und slavischer Nationalität aus Studierenden der Medizin, Polytechnikern, Pharmaceuten und anderen Individuen zwei Vereine sich gebildet haben, ein polnischer Verein mit der Tendenz, unter den in Wien befindlichen Galiziern und Polen demagogische Ideen zu verbreiten, und zugleich freundschaftliche Verbindung mit den Slaven zu unterhalten, dann ein Slaven-Verein, welcher damals angeblich erst im Entstehen war.“ В числї сих, на яких кинено підозрінє, був Іван Головацький, в якого відбуто ревізію і сконфісковано письма. Ґр. Седльницький пересилає сї письма президії ґубернії, однак просить

---

[1]) В згаданім і цитованім вже нами листї писав Ів. Головацький про себе: 14(26) Lutńa raneńko buły u mene sipaky i peretriasły wśi moji pyśma i papery — ałe ničoho, bo ne znaŕ nawiŕ ščoby spijmyły — a skoro na druhyj deń, niby to 27. Lutńa prysłały meni raz wže toje pozwołenije, popys załežanyj (z Chyrurhyji) składały — kotryj ja 23 Lutńa (5 Marća) ščasływe perebuv. — Ałe ščo po nim, koły my śa dalsi moji zamysły ne dokonče udały — bo ot po popysi, pišov jim dowidaty śa do Polycyji, cyby meni pašportu ne wydały, na te ščob do domu pojichaty — po hroši na rygoroza — ałe de tam! borony Bože, šob widdalaty śa iz Widńa, chotaj by tam i najważnijša sprawa u rodyny buła, doky ti try towaryši, šo šče dosy u ćupi syďat, abo zowsim słobodni na świt ne wyjdut, abo dok jakyj buď konec iz nymy ne zroblaŕ. Prawda, ščo za nymy do samoho Cisara za avdyjencyju prosyty chodyły, ta może ščo i vskurajut, ałe koły to Boh znaje! a ty sedy kamenem, ne znaŕ za ščo i na ščo — Ne pomohła ńi żadna wymowka — chto my jisty daśť, ta ščo — de tam, nawiŕ čołowika ne wysłuchały. Och, nešča-sływaž moja hodynońko! podumavjem sobi, splunuv — ramenamy stysnuv — ščezny bido ta propaď — ta iz tym do domu wernuv śa.“ (Президиальный Архив львовского Намістництва ad 736/ggg 1841).

[2]) Президиальный Архив львовского Намістництва ad 330. II.

о зворот. Сильно підозрілим, по гадці гр. Седльницького, є хірург Мощанський „wegen seiner Befangenheit bei den unter den k. k. Militärs in Galizien entdeckten Umtrieben“, против якого веде ся карне слїдство. Фактом однак є, кінчив президент віденської „Polizeihofstelle“, що Поляки і Славяни звязали ся в тайне товариство, щоби боротись против германїзму і мадяризму та що Ів. Головацькому поручено, щоби до остаточного переведеняс лїдства, не важив ся виїздити з Відня без дозволу поліції.[1])

Папери Ів. Головацького переслано дня 8. серпня карному судови до розслїду[2]). Небавом доніс староста з Коломиї (16 серпня), що Яков Головацький оженив ся в Криворівнї з Бурачинською, що там перебуває і помагає в господарстві та що під політичним оглядом нема против него нїчого некористного.[3])

Остаточно заявила президія губернії дня 20 вересня 1841 р., що спускає ся на волю митрополита, чи схоче сьвятити Величковського, однак думає, що Вагилевича не належалоби сьвятити а Якова Головацького можнаби допустити до сьвячень, однак після попереднього розслїду його політичних пересьвідчень.[4])

Мимо сего дозволу президії губернії, Я. Головацький добив ся признаня титулу стола (tituli mensae) доперва в 1841 році після канонїчного процесу, зарядженого митрополитом.[5])

Як не рало дивили ся церковні власти на літературну працю Якова Головацького, сьвідчить його власне оповіданє. „Коли я, не одержавши титулу стола, пішов до Яхимовича і щиро виявив йому мої задушевні думки та розказав йому про мої заходи в справі піддвигненя літературного руху, обережний Яхимович вислухав

---

[1]) Президиум. Арх. львівськ. Намісництва Nr. 990/ggg 1841. Про сю справу писав Іван Головацький в листї до родини: „...towaryšiw dwoch 30 Marća 841 iz newoli wypustyły na swit — a tretoho (koły może bratja tamyte: ślipoho, čornoho Moščańskoho powely w łancuškach w samuju welyku pjatnyću šybkowozom do Lwowa na dalšu ynkwyzycju“. (Гляди: лист ч. 27, пис. дня 5(17) IV. 1841 р.) Іван Головацький вийшов чистим з сеї справи. Мощанського пущено небавом на волю, а увязнено поновно дня 17 вересня 1841 і держано у вязниці до поч. 1845 р. В р. 1844 засуджено його за участь в польських конспіраціях на кару смерти, однак цїсар помилував його та велїв пустити на волю: Józef Krajewski: „Tajne związki polityczne w Galicyi стр. 123—125 і дальші.

[2]) Тамже. Nr. 999/ggg 1841.

[3]) Тамже. Nr. 1104/ggg 1841.

[4]) Тамже. Nr. 1116/ggg 1841.

[5]) Огоновскій: „Исторія рускои литературы“ IV. стр. 70.

мене без видимої співучасти, почім сказав, що він про нїчо не знає, що помочи менї не може, бо все те залежить від полїції і правительства. Колиж я зі слезами в очах просив його о пораду, до кого маю звернути ся, він відвернув ся і повторив своє стереотипне: „Не знаю, порадьте ся в адвоката“. Тодї я вклонив ся і з жалем відійшов, думаючи про себе: мій ректор, мій професор, мій духовний отець не може дати менї поради — без серця він!“ [1])

Значно довше не міг добити ся потрібного до сьвячень титулу стола Іван Вагилевич. Як тяжкий прокляттє висїв над ним замітъ, „quod forere videtur nexum cum scriptoribus russicis“. В р. 1844 просив він митрополита, щоби його помилувано, але надармо. Йому закидовано, що він не спріяє унії, бо в розмові з приятелями похвалив раз еп. Їедеона Балабана, який перейшов був на унїю, а опісля став знов її ворогом. Доперва дня 28 вересня 1845, коли Вагилевич видав руську граматику в польській мові, його помилувано після канонїчного процесу, що відбув ся в його хосен.[2]) На тему граматики появила ся замітка, що вона тому так припала до вподоби у сьвятім Юрі, бо Венедикт Левицький „huldigte dem Moskovitischen Prinzipe“ і тому, бо на жаданє сьвятоюрських крилошан Вагилевич „schrieb die zwei hochrussichen Grammatiken von Grecz und Westokov ab, welches Product die mehrmals erwähnte St. Georgs Parthei für eine klassische Grammatik ausgeschrieben hat“.[3]) Хоть під оглядом залежности граматики Вагилевича від творів Востокова і Греча в згаданій замітцї є богато пересади, то всеж таки годї її легковажити. Сам Вагилевич зазначив у передмові, що в укладї граматики йшов за вказівками Греча і Востокова, а мова і приміри ужиті в нїй вказують, що йому не розходило ся о живу, народну мову, лише о мову штучну, закрашену церковно-славянськими, староруськими і великоруськими елєментами, отже о мову, якою руський цензор видавав свої переклади біблії. Як ствердив проф. Огоновський, Вагилевич придержував ся граматики Греча головно в подїлї імен

---

[1]) Литературный Сборникъ за рік 1885 стр. 40—1.

[2]) Огоновскій: „Исторія руск. литературы“ IV. стр. 12—9. Порівнай лист Зана ч. 54, де читаємо, що Вагилевич „napsal gramatiku ruskou z polského, a ta mu u Metropolity zjednala odpuštěni, konsistoř tu gramatiku promowuje, již jest cenzurowaná ...

[3]) Jordan: „Jahrbücher für slavische Literatur“ за рік 1846 в статії „Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel: Schicksal der gallizisch-russischen Sprache und Literatur“ стр. 185.

і дієсловів на ріжні категорії, а в науці про складню подавав часто такі приміри, які надавалиби ся радше до великоруської граматики.[1]) Неприродність і штучність мови своєї граматики закрив Вагилевич соромливо застереженями, що він держить ся „sposobu mówienia, jaki mi się zdał być najlepszym“ і що „Małorusini przez złączenie ze swoją literaturą przeszłości będą mogli swój język na zasadzie historycznej dalej rozwijać.“[2])

VII.

Переглядаючи бібліографію Ів. Ем. Левицького, приходимо до пересьвідченя, що за час від 1841—45 р. включно, явило ся в Галичині ледви 30 руських друків. Колиж з сего числа відіймемо 8 передурків церковних книжок і молитов, то прийде ся нам ствердити, що літературний доробок галицьких Русинів в сім пятиліттю був застрашаючо малий. Але і в се невеличке число літературних творів входять вже крім кількох підручників для народної школи, переклади митрополитальних посланій та біблійної історії (Вен. Левицького), катехізми, панегірики, проповіди, ставропигійські катальоги, пояснення літургії і т. п. книжки, вистачені мовою, в якій церковно-славянський елемент сильно переважав і які в більшій части вязали ся з церковним житєм. Сьвітських мотивів доторкнули ся лише Йосиф Левицький у своїх дивовижних перекладах Шіллера, „Борба со смокомъ“ і „Нурокъ“ та Рудольф Мох у своїй доволі удачній збірці віршів п. з. „Мотыль“.

При сім сумнім обрахунку приходить нам мимоволі на гадку питанє: яка була причина сего літературного застою? — а відповідь найдемо знов в сих, тяжких, цензурних умовах, які тісно вяжуть ся з особою дра Венедикта Левицького. Все, з чого хоть трохи віяло поступом, що бодай дрібку доторкало ся житєвих обставин, все що стояло близше народної мови, чи народного житя, клав Венедикт Левицький на індекс заборонених книжок.

Не дармо питав в р. 1846 публично Яков Головацький, (укрившись під анонімом: Гаврило Русин), в якій цілі учать молодіж по гімназиях римських та грецьких класиків, на що викладають на університеті фільозофію, науки природи і всесьвітну історію, на

---

[2]) Огоновскій: Op. cit. IV. стр. 145—6.

[1]) Jan Wagilewicz: „Grammatyka języka małoruskiego w Galicii“. Lwów 1845 стр. XXII..

що має знати молодіж прізвища Шелїнґа, Окена, Гумбольда і Роттека, коли їх твори мають для неї остати тайною? Головацький посудив тоді Венедикта Левицького та митрополита, який впливав на його цензурні опінії, що хиба вони сами окрім шкільних книжок ніколи нїчого не читали, коли й молодіжи нїякої лектури дозволити не хотять. „Wo der hierarchische Druck so weit reicht, писав Яков Головацький, dass man einen Aufsatz de Lamartine's „Über die Pflichten des geistlichen Standes", den ein Laye ins Kirchenslavische übersetzte, und zwar nach einer polnischen in einer inländischen Zeitschrift erschienenen Übersetzung zum Druck nicht zuliess; wo seit etwa 10 Jahren eine Reihe von Artikeln, die unschuldigsten Dinge von der Welt, meist Übersetzungen, wie, um nur etliche anzuführen: der Bauer als Millionär (eine Oper aus dem Deutschen), Abhandlung wie die Slaven des griechischen Ritus den Osterfeiertag berechnen (auch aus dem deutschen)[1]; „Biblische Geschichte" (aus dem deutschen), Methodik (aus dem deutschen), Bruchstück aus Konrad Wallenrod von Padura(?) (aus dem Poln.), sein Gedicht an den Dnieper, Übersetzungen aus Anakreon und Karpiński, Zora ein Almanach, I. Lewicki's Russinische Orthographie, desselben II. Brief über die russinische Literatur, Geschichte von Galizien, B. Harasiewicz „Geschichte der russinischen Hierarchie, Łozinskij's Russinische Grammatik u. s. w. die Censur nicht passierten; wo man nicht den Aufsatz, sondern den Verfasser, seine Persönlichkeit recensirt, auf die Waage legt und verdächtigt? wie ist unter solchen Umständen ein literarisches Leben möglich?"[2])

Читаючи сї замітки Головацького, мимоволї мусимо з ним згодити ся, що в таких умовах розвій літературного руху серед Русинів став неможливим, бо всї твори авторів були віддані на ласку і не ласку, чи там на самоволю руського цензора.

Цензорських оречень Венедикта Левицького з сего часу задержало ся дуже мало, але й вони посьвідчать нам, якою нерівною мірою оцїняв він поодинокі твори.

---

[1]) Є се переклад нїмецької статії Григ. Яхимовича, вид. в р. 1836 за яку автор одержав на львівськім університеті почетний докторат фільозофії. Ив. Ем. Левицкій: „Библіографія" ч. 158.

[2]) Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur... 1846 в статії: „Zustände der Russinen in Galizien" стр. 371—2.

Так прим. відомо нам, що Срезневський переслав був Якову Головацькому Основяненькову „Марусю“. Мабуть, під його намовою,[1]) рішив ся Яков Головацький передруковати в Галичині се чудове оповіданє з українського, народного житя.

Він переписав „Марусю“ і переслав в падолистї 1843 р. рукопись Запови, який передав її Зубрицькому, щоби занїс її до цензури. Коли Венедикт Левицький загостив враз з Малиновським до дому Зана, останний використав хвилю і просив його, як цензора, „aby se w ni dlauho ne kochal“.[2])

Хиба не думав Головацький, щоби се глубоко-релїґійне, моралїзуюче оповіданє не найшло признаня в руського цензора, по званю сьвященика. Сталось однак инакше. В цьвітни 1844 р. писав Зап Як. Головацькому: „Rukopis twé Marusi jest od cenzury zawrhnut ne pro obsah, ale pro prawopis a ukrainská slowa“.[3]) Не зраженний відмовою, хотїв Як. Головацький післати рукопись до Відня, однак з львівської цензури, мовби нарочно, її не звертано. Ще в падолистї писав Зап до Головацького: O Osnowjanenkowě Marusi ani widu, ani slychu“.[4]) Видно, що і Зубрицький не міг її видобути з цензури, коли Іван Головацький в цьвітни 1845 р. писав, що про Основяненькову „Марусю“ нїчого не чув і нїчого від нїкого не одержав.[5]) В жовтни 1845 р. виправдував ся Вен. Левицький перед Іваном Головацьким у Відни, що не міг її пропустити.[6]) Остаточно вийшла вона заходом Івана Борисїкевича у Львові в. р. 1849,[7]) коли цензура була знесена і коли вже Венедикт Левицький не мав в сїй справі нїякого голосу.

Цїлком инакшою мірою оцїнював Венедикт Левицький проповіди Гаврила Шаславського, хоть Основяненькова „Маруся“ була чи не найкрасшою проповідию на тему любови та чудовою картиною взірцево уладженого, родинного житя.

---

[1]) Вношу се звідси, що Як. Гол. доніс в серпнї 1845 р., що „Марусю“ Основяненькову не позволила цензура не про содержаніе еи, як про правописаніе та украинскіи слова(!!!) нам непонятнй“ Свѣнцицкій: „Матеріялы...“ стр. 174.

[2]) Гляди: лист ч. 45.

[3]) Гляди: лист ч. 54.

[4]) Гляди: лист ч. 58.

[5]) Гляди: лист ч. 69.

[6]) Гляди: лист ч. 74.

[7]) Ив. Ем. Левицкій: Библіографія I. Nr. 570. Гляди також листи: ч. 224 і 226 — Рисунок до „Марусї“ вистачено в Празї. Гляди: лист ч. 216.

В проповідях Паславського не найшов Вен. Левицький нїчого невідповідного анї в змістї, анї в мові. В них відмітив він лише потребу невеликих змін і поправок. По його гадцї, проповіди писані зі свого рода вимовою а при тім „rein und grammatikalisch“ і лиш десь не десь находить ся неправильне окінченє VI. відмінка-овъ місто ою (рукою). Проповіди Паславського моглиби, по словам В. Левицького, заохотити иньших сьвящеників львівської і перемиської епархії до наслїдованя, через що їх друк є вказаний і пожаданий.[1])

Такими короткими замітками збув Вен. Левицький І. часть проповідий Паславського, які, чого впрочім не перечимо, могли бути корисним підручником для сучасних сьвящеників.

Хоть загально Вен. Левицький справував свій цензорський уряд недбало і майже від нехочу, то однак він діждав ся похвали і то з руського табору. Маємо тут на гадцї першу часть брошури Йосифа Левицького (граматика) п. з. „Listy tyczące się pismiennictwa ruskiego w Galicyi“, в якій піддано безпощадній критиці „Русалку Днѣстровую“. Йос. Левицький, що вважав себе тодї справдїшним диктатором руського письменства, якому схлїблювано, що від появи єго творів почала ся нова доба письменства в Галичинї,[2]) не міг сего стерпіти, щоби молоденький триумвірат виривав йому з рук провід в літературнім руху. Тому напав він на „руську трійцю“, чіпаючись річий дрібних і маловажних. Йому не подобали ся прибрані, поганські імена руського триумвірату: „Dalibor, Rusłan i Jarosław“ і тому зі злобою зазначив, що „o ich imionach chrześcijańskich trudno się doczytać.[3])

Осоружними видали ся йому дальше змодернїзований вигляд букв з кирилиці на гражданку, фонетична правопись та деякі дрібні в нїй похибки, може й авторами незавинені, а вкінци нескладне римованє в частинї поезий Головацького. А хоть саму мову

---

[1]) Тершаковець: „Укр.-руськ. Арх.“ Ш. стр. 144. І. часть проповідий вийшла в р. 1842 (її рецензія задержала ся), ІІ. в р. 1846, а заповіджена трета часть не вийшла друком. Ів. Ем. Левицький замітив (в „Бібліографії“ ч. І. Nr. 256.), що Гавр. Паславський користував ся рукописю свого брата Петра, бувшого пароха Відня, що видаєсь нам неімовірним, бо се моглоби було стати ся доперва після смерти останнього, якого убив дяк Теодор Ковальчик в віденській церкві св. Варвари, дня 10(22) липня 1847 р. після богослуженя. (Гляди: лист ч. 99).

[3]) Гляди: лист ч. 52. стр. 113.

[4]) Тершаковець: „Укр. руськ. Архив“ Т. Ш. стр. 210 (там видруковано оба „Listy, tyczące się pism rusk w Galicyi).

„Русалки“ назвав Йос. Левицький руською, неспольонїзованою і лише десь не десь перемішаною „nie galicyjskimi słowami, dla prostego wieśniaka niezrozumialymi“[1]) і хоть против самого змісту не умів він нїчого замітити, то однак гражданка і фонетична правопись були в його очах таким страшним промахом, що він вважав умісним, закінчити свою „критику“ справдї скандальним панеґіриком в честь правительства, цензури а тим самим і Венедикта Левицького: „Dzięki więc niech będzie rządowi, który nie tylko na stosunki polityczne, lecz i na niepotrzebne nowości baczne ma oko i Rusałce Dniestrowej rozszerzeć się w tej formie, w jakiej z rąk triumwiratu wyszła, nie pozwolił“, причім висловив надїю, що „rząd ojcowski, który spiera wszelkie umiejętności, nie przeszkodzi sprawiedliwym usiłowaniom narodu ruskiego[2]) (в видї таких „лїтературних творів“, як переклади Левицького з нїмецької мови).

За взорець римованя ставив Йос. Левицький Як. Головацькому народну пісню, що кінчить ся словами:

Ѣсть пе́съ пса́,
Якъ нема барана́,[3])

якими дуже влучно схарактеризував Як. Головацький в листї до Срезневського саму „критику“ Йос. Левицького, додаючи: „Не було що критиковати, от взяв ся, за що придыбав — бо захотѣлось бути критиком. Вôн так, як той ступѣр, не пытае, що пôд него у ступу впаде, чи зерно, чи що, товче“.[4])

Згадана „критика“ Йосифа Левицького була в першім ряді скандалом для самого автора, який, щоби удержати за собою повагу диктатора, апробував легким серцем насильство, заподіяне австрийським урядом на книжцї, виданій в народній мові. Але в другім ряді був се скандал для руського цензора, який хотїв в сей спосіб очистити себе від всяких можливих замітів на тему браку обєктивности і з поспіхом дозволив на друк критики книжки, яка в Галичинї була заборонена. Поява першої части „Listów tyczących się pismiennictwa ruskiego була в кінци й скандалом для самого правительства, а сю обставину підхопив дуже зручно Яков Головацький в своїх „Zustände der Russinen in Galizien“

---

[1]) Тамже Т. III. стр. 223.
[2]) Тамже Т. III. стр. 226.
[3]) Тамже Т. III. стр. 226.
[4]) Свѣнцицкій: „Матеріялы“... стр. 174.

пишучи: „Es ist uns die wahre Ursache der Confiscirung jenes Werkes („Русалки“) nicht bekannt, aber es ist ein wahrer Hohn gegen die Regierung, ihr nur zuzumuthen, dass sie sich zu einer solchen Krähwinkelsache, wie das ABC ist, herablassen und um einer solchen willen ein Werk in einer ohnediess fast nichts producirenden Literatur unterdrücken sollte.[1])

Заохочений цензурним успіхом, задумав Йос. Левицький видати в р. 1844 другу часть своїх „Listów tyczących się pismiennictwa ruskiego“. На тему обрав він собі сим разом переклади з латинської мови двох посланій, одного уложеного митр. Мих. Левицьким п. з. „Архіерейское окрестное посланіе“ з 1841 (перекладчиком був Мих. Малиновський) і другого перекладу посланія папи „Обвѣщеніе Апост. посланія Его Святѣйшества Григоріа XVI.“[2]) Перемишль 1843 — (його перекладчика не знаємо). Предметом критики Йос. Левицького не був зміст, лише мова перекладів.

Йос. Левицький зазначив на вступі, що „tłumaczy wspomnianych posłanij ani językiem czysto cerkiewnym, to jest przestarzałym, ani językiem południowo-zachodnim, czyli halicko-ruskim żyjącym nie mówią; lecz, jak powiedziano, mieszaniną przecudną, nieuczonemu wieśniakowi ruskiemu, który literatury starożytnej ruskiej nie uczył się, niezrozumiałą“, що „tłumacz (другого посланія) wywodzi na scenę świata żyjącego zastarzałe, lub pół martwe formy, które chociaż niegdyś służyły za okrasę w ich pismiennictwie i każdy Rusin, używając takowych, jako uczony słynąć pragnął, lecz niestety już dawno im między Rusinami odśpiewano „вѣчная память“ i więcej do nich Rusini, ani one do Rusinów prawa mieć nie mogą.[3])

В сім дусї перевів Йос. Левицький критику посланій, виказуючи чудачність форм, правописні похибки та неточність перекладу, а закінчив свою брошуру апольогією народного язика, який входить в урядованє консисторий, lecz niestety nie posłużył za za wzór pismiennictwa — i prędko ustał, albowiem list pasterski najnowszy z przyczyny jubileuszu dnia 7 marca 1843

---

[1]) Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur.... 1846 стр. 372.

[2]) Повні заголовки обох посланій поміщені в Ив. Ем. Левицкого: Библіографіі I. Nr. 225 і 275. Также подано, що перше посланіе переклав Малиновський.

[3]) Тершаковець: Укр.-руськ. Арх. III. стр. 228.

roku Nr. 739 ogłoszony, tak w jednej jak i drugiej diecezyi wydano znowu po polsku". Ктóż więc, — питав ся Йос. Левицький, — weźmi język halicko-ruski w opiekę? gdy naczelnicy duchowni takowego wyrzekają się i cudzym językiem ze swoimi owieczkami, chociaż i niezrozumiałym, rozmawiają, gdzie dopiero dusz starownicy, nie chcąc się wystawić swojej gromadzie na wstyd, takowy zmuszeni byli na język ruski tłumaczyć, co i recenzent we swojej parafii uczynił".[1])

Хоть теоретично правда була по сторонї Йос. Левицького, хоть в своїх поглядах на мову станув вiн був на становиску „руської трійцї", так безпощадно ним осудженої в першім листї, то однак практичного успіху єго критика мати не могла з причини острого, задирливого тону, ужитого супротив тодїшного митрополита. Така критика духовної власти видала ся сучасній цензурі а спеціяльно Венед. Левицькому не відповідною і вiн на друк брошури не дозволив. Не поміг відклик Йосифа Левицького від ореченя львівської цензури до віденської „Polizeihofstelle",[2]) бо й тут стрінув ся вiн з відмовою. Копітар, якому віддано рукопись брошури до поновного цензурованя заявив, що руський цензор поступив справедливо, бо пастирський лист не дав приводу до публичної догани, а така держава, що має цензуру, не може дозволити на дeґрадацію властий, яким належить ся послух, тим більше, що „wir sind nicht in England, oder Frankreich". Щастє, писав, Копітар, що друга часть брошури не стоїть в звязи з першою, до друку апробованою. Йосиф Левицький, читаємо дальше в рецензії Копітара, не є певно русоманом (ein Russomann)[3]). Є ним радше митрополит, „der aus alten Clerikalhass die Volkssprache für incorrigibel hält, daher nichts von ihr wissen will". Митрополит йде, очивидно, слїдами сербського владики з перед двайцяти лїт, Стратимировича, який рівнож не хотїв нїчого знати про „serbische Eipeldauersprache[4],) wie er sie höhern Orts nannte, und die nun siegrech durchgedrungen ist, so dass selbst Mönche sie achten". Те саме дїє ся з руською мовою. Епіскоп з Перемишля, Снїгурський — кінчив Копітар, є певно по сторонї Йосифа Левицького, „aber frei-

---

[1]) Тамже. Т. III. стр. 239—40.

[2]) Протоколи президії львівськ. ґубернії з р. 1844 Nr. 387, 4416 і 5631 та Тершаковець „Укр.-руськ. Арх." III. стр. 207—8.

[3]) Тершаковець відчитав хибно: „ein Russnake".

[4]) Сего слова Тершаковець не умів відчитати.

lich seinen Oberhirten kann er auch nicht degradiren wollen".[1])

Та на тім справа не покінчила ся. З хвилею, коли Йос. Левицький вніс другу часть „Listów" до львівської цензури, Венедикт Левицький і митрополит почали вести формальну боротьбу против його літературних плянів.

Ще в р. 1843 вніс Йос. Левицький просьбу о цензурний дозвіл на „Бібліотеку бесід духовних", залучуючи рукопись першого зошита, в якій побіч правописних правил та проспекту видавництва містили ся дві проповіди, одна Михайла Малиновського (на сьвято Богородиці), друга Яросевича (на зелені сьвята), а крім сего проби теоретичної катехізації та рецензії.

Хоть Мікльосіч, наслїдник Копітара в цензорськім уряді, твердив перед Іваном Головацьким, що з „Бібліотеки бесід духовних", „не великій буде спасибôг"[2]) то всеж таки годї не згодитись з поглядом Тершаковця,[3]) що вона могла бути незвичайно інтересною, може не стільки з огляду на зміст, скільки на мову видавництва, до якого видавець хотів допустити всї галицькі говори, щоби кождий сьвященик міг виробити собі понятє про діялєкт околиці, в якій довелоби ся йому стати парохом.

Перемиський ординаріят (еп. Снїгурський), питаний президією губернії о гадку в сій справі, заявив, що задумане видавництво могло би стати в пригоді сьвященикам, яких воно з окрема заохотило би до потрібної праці, а крім сего научило би їх народної мови. Дрібні розвідки на вказані Йос. Левицьким теми заступили би на разї більші студії, які не можуть являти ся в друку з причини значних коштів. Сама особа видавця дає повну поруку, що він поведе гарно видавництво, для якого однак ледви чи найде богато довіря серед клиру. Колиб на видавництво дозволено, то нагляд над ним обняв би др. Григорий Їінилевич, проф. перемиського ліцея. Навіть, тодї, коли Йосиф Левицький зазначив, що не думає дїлити ся своєю працею з Їінилевичем, перемиський ординаріят заявив, що не має нїчого против сего, щоби Йос. Левицький сам обняв редакцію видавництва, в яке вложив вже чимало праці та доброї волї.[4])

Цїлком инакше, бо крайно ворожо віднїс ся до сего видав-

---

[1]) Тершаковець. Op. cit. III. стр. 209.
[2]) Гляди: лист ч. 74. стр. 155.
[3]) Тершаковець. Op. cit. III. стр. 242.
[4]) Тамже III. стр. 244—5.

ництва митр. Левицький, який відповів, що більший хосен вийшов би для духовенства, якби воно видавало значнійші обємом книжки проповідничого і катехетичного змісту, чим малі відорвані та не вистарчаючі статії; що в періодичній часописи могли би бути обговорювані питаня дня, а в такім разї не тяжко дійти до колїзії з иньшими релїґійними партіями, або заграничними урядами, а вкінци: що злука письменників для редаґованя такої часописи могла би зродити в декого гадку, що тут розходить ся о витворенє між клиром славянського товариства.[1])

З відповіди митрополита пробивала ся зла воля супротив видавництва а самі арґументи його, уложені, певно на спілку з Венед. Левицьким, не заслуговали на поважне трактованє. Тому заявив ся ґубернатор, архикнязь де Єсте за дозволом на друк такого видавництва, яке могло би бути корисним для духовеньства, а яке повстало на взір подібної, періодичної, польської часописи п. з. „Przyjaciel chrześćijańskiej Prawdy“[2]). В тім самім дусї промовив небавом вдруге архикнязь Фердинанд де Єсте, який додав, що Йосифови Левицькому, „wird eine etwas heftige Gemütsart zugeschrieben, und dieser Fehler seines Charakters gibt ihm manchesmal zu strenge Worte des Tadels in den Mund“, що однак на се зверне вже увагу цензура.[3])

З окрема питано ще про опінїю Мікльосїча, котрий пояснив, з якими перепонами бороло ся руське слово і заявив ся рівнож за дозволом на друк „Бібліотеки“, який остаточно Йосиф Левицький небавом одержав. Однак митрополит не міг погодити ся з такою компромітацією. Він зумів найти спосіб, щоби убити в зародї видавництво. „Diese Niederlage des Metropoliten hat ihn und die Prälaten seiner Umgebung der Art aufgebracht, dass sie Bosheit und Rachsucht sprühend, alle Theilnahme an besagter Bibliothek ihren Creaturen strenge untersagten. Aus dieser Ursache will Joseph Lewicki die Redaktion dieser Bibliothek heuer nicht übernehmen und seinen Gegnern Zeit lassen, ihre grossen Talente und Fähigkeiten durch eigene Producten an den Tag zu legen.[4])

Але Йосиф Левицький належав до задирливих людий, які не так скоро покидають поле боротьби і хоть міг надіятись нових

---

[1]) Тамже III. стр. 244.
[2]) Тамже III. стр. 245—6.
[3]) Тамже III. стр. 247.
[4]) Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur 1846. стр. 184. Справа

прикростий з сторони митрополита і Венедикта Левицького, він, немовби нарочно, післав в р. 1845 до цензури рукопись „Молитвослова для выгоды парохіянъ Школьскихъ“, якого І. виданє явило ся вже в р. 1840.

Головний текст молитов був церковно-славянський і лише до поясненя ужив Йосиф Левицький діялєктичного засобу села Скла, своєї парохії, причім старав ся, по змозї, давати як найбільше народних слів, зрозумілих для свого духовного стада. Однак в сім наклонї до популяризації посував ся він декуди до тривіяльности. Так прим. одежа Христа в словах „и о одежу мою меташа жребій“ названа в поясненя Левицького „сподньми“. Се так обурило митрополита і Вен. Левицького, що вони рішились недопустити за нїяку ціну до друку молитвослова, в якім найшли погрішности в перекладї св. Письма, зміни в декальозї, цитати рішень тридентського собора, вийняті з неапробованого виданя, невірний переклад одної польської пісні та кілька нових букв, якими Левицький збогатив і так богату кирилицю. Поверх сего дошукали ся в молитвослові оба Левицькі слїдів геґеліянїзму, а в призначеню молитвослова спеціяльно для Скла добачили вони небезпечність для католицької церкви (в І. виданю сеї небезпечности вони не доглянули).

Рукопись молитвослова післано враз з опінією митрополита і Венедикта Левицького до віденської „Polizeihofstelle“, де віддано її поновно до рецензії тамошним цензорам, Мікльосїчови і дрови теольоґії Шайнерови, які ані під догматичним, ані під моральним оглядом не найшли в рукописи нїчого нецензурного, або противного католицькій церкві. Вони вказали лише на тривіяльність висловів та на деякі формальні промахи і домагались перерібки молитвослова. В сім дусї відповіла віденська „Polizeihofstelle“, жадаючи між иньшим від Левицького, щоби здержав ся від „unedle

---

мала ще, коли мемо вірити Як. Головацькому, свій епільоґ. Як лише Йос. Левицький одержав дозвіл на видавництво „Бібліотеки“, митр. мав заявити в ґуберніï, що йому годї повірити редакцію, „weil er seine Aufsätze nicht treu nach dem censurirten Manuskripte abdruckte und sich Veränderungen erlaube.“ В наслїдок сего мусїли виправдуватись обвинений, друкарня і цензор, а хоть „der wahre Sachverhalt den P(ater) Lewicki von jeder Schuld freisprach, so war doch der Verdacht auf ihn geworfen und die Erlaubniss zur Herausgabe der Zeitschrift zurückgenommen. Jezt bleibt dem P. Lewicki nichts übrig, als seinen falschen Ankläger bei dem Strafgerichte der Ehrenbeleidigung wegen anzuklagen“ Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur (Zustände der Russinen) стр. 372.

Popularisation“, щоби випустив з заголовка слова „для парохіянъ школьскихъ“, та щоби поновно предложив цензурі рукопись.[1]) Але сего вже не пробував Й. Левицький. Йому вистарчала мала компромітація митрополита і руського цензора, які хотіли з него зробити навіть єретика.

Здаєсь менї, що сї помічаня служать наглядним доказом недостатку рівноваги в руського цензора, який, під впливом митрополита, оцінював „nicht den Aufsatz, sondern den Verfasser und seine Persönlichkeit.[2])

Отсе всї рецензії Венедикта Левицького, які заховали ся з лїт 1841—45. Але побіч них задержала ся ще рукопись Антона Лужецького, яка рівнож була в руках руського цензора. Заголовок її: „Проба стихотворчого заводу въ малорускомъ язицѣ.“ Автор, як видно з заголовка, хотів її друковати в р. 1843 в Перемишли. Точний опис та загалом удачну характеристику сеї рукописи подав вже був Тершаковець.[3]) Ми звернемо лише увагу на вірші, які Вен. Левицький вичеркнув з сеї збірки, що й було головною причиною, задля якої вона в своїм часї не вийшла друком. Першим вичеркненим віршом був „Плачъ вдовици“. Се жертва звання. В услузї хорих набавив ся молодий сьвященик тяжкої недуги і закінчив житє, лишаючи молоду жінку, з якою перед семи роками звінчав ся, а крім жени четверо дїточок „ягодоньок“. Біля домовини стоїть вдова „білїйша шматы“, стоїть як біблїйна Рахиль в пустинї Рама і виливає свій жаль-розпуку та бє ся з гадками, що вдіє з сиротами:

Де вас притулю? — без листа хабина,
Чим приодію? ні сестри ні, брата,
Що бідна скажу, сли котра дїтина
Закличе тата?

А там в колисцї спить немовля. До него промовляє нещасна мати:

Спиш ти в колисцї хробачку маленький,
Не чуєш туги прекрасна леліє...
Оби так всегда! о смутку тяженький
Ісусе, Маріє!...

В таких думках, в гіркій розпуцї мліє нещасна вдовиця, а автор

[1]) Тершаковець: „Укр.-русь. Арх.“ стр. 258—64.
[2]) Jordan: Jahrbücher für. slav. Liter. за рік 1846. стр. 372.
[3]) М. Тершаковець: „Галицко-руске літературне відродженє“ стр. 158—163.

потішає її, що в Перемишлі, „де є храм Предтечі, сьвітлійший як зоря, там то ангел божий слезоньки збирає“, а сим ангелом владика Снігурський, що робить заходи, щоби зложити фонд для вдів і сиріт по сьвящениках.

Вірш сей, хоть вийшов з під неправної руки, заслугує на увагу. Писаний він з глубоким чутєм, а замітний тому, бо містив в собі велику траґедію, яку переживали вдови по галицьких сьвящениках майже по конець XIX. віку. Бездомні, незаосмотрені жили вони в тяжкій нужді кинені недолею на ласку людий та на власну журбу. Навіть зібрані консисторіями фонди давали ледви стільки відсотків, що вистарчали для вдів хиба на одежу, але не на прожиток для них і для їх дітий. Тому й невелика була потіха для вдів, яку слав їм Лужецький в своїм віршу. Однак автор мав ще иньшу ціль. Сим віршом та й взагалї своєю збіркою, з якої дохід призначив був на фонд для вдів і сиріт по сьвящениках, він хотїв пригадати руському духовеньству на невідрадну долю, яка ждала кожду попадю-вдовицю і її сироти, а сумним, хоть дуже вірним образком бажав він спонукати сьвящеників до складок на згадані цїли. Чому-ж вичеркнув сей вірш руський цензор? Чи він, руський сьвященик не відчував і не спочував невідрадній долї вдів і сиріт його товаришів по званю? Посуджовати його о се годї. Здаєсь лише нам, що руський цензор не хотїв знеохочувати і відстрашувати молодїжи від вибору духовної служби, бо сьвящеників в Галичинї був тоді значний недостаток, а крім сего не могли йому подобати ся похвали для перемиського еп̈іскопа, одного з найкрасших людий посеред сучасної, руської суспільности, який взяв почин в збиранню згаданих фондів, може й без відома митр. Михайла Левицького.

Що руському цензорови осоружними були всякі похвали для еп. Снігурського, видно хотьби з сего, що зі збірки Лужецького вичеркнув він ще один вірш, звязаний з особою перемиського владики п. з. „Памятъ напечатанія першой книги церковной Служебникъ (Лєітургиконъ) званной въ Типографіи Епископской въ Перемышли, року 1841,“ в якім Лужецький славив еп. Снігурського за його щедрість. Хто знає, чи В. Левицький не думав, що панеґірики можна складати лише в честь митрополита, коли перечеркнув в рукописи вірш Лужецького п. з. „Іо... І... Зъ оказіи доступленого Лавра Доктора Сго Богословія“, в якім автор згадав про „орла“, барона д-ра Михайла Гарасевича, та про „сокола“, сьвіжого промованого доктора. Крім сего жадав руський цензор пропущеня „Имну народового“ (перекладу австрийського гимну“ „Segen Oesterreich Но-

hem Sohne“) може тому, що вже раньше видано подібні переклади. Не допустив також Вен. Левицький до друку перекладу „Псаломъ“ (Блаженъ мужь. иже не идетъ на совѣтъ нечестивыхъ“), мабуть тому, що на погляд руського цензора не яло ся перекладати церковних пісень на мову народну, а в кінци вечеркнув він зі збірки Лужецького „Голосъ вдовици во згаслого друга“. В останнім віршу може й добачив Левицький єресь, бо автор писав:

В сьвіта сьвітлї ся купаєш
І всьо видиш і всьо знаєш...

А може не подобала ся руському цензорови віра вдовиці:

Духу красний, духу чистий,
Однак колись тя увиджу,
Як ти сьвітиш я засьвічу
Ти як зоря, — я як зоря
Межи нами криштал моря:
Дух то велик — вікуістий....[1])

Крім сего зажадав Вен. Левицький ще деяких, язикових змін. Форми: чує, несе, яких уживає нарід, позміняв він, на: чуєтъ, несетъ і т. п. А що вичеркнені вірші належали до найцікавійших, автор вважав умісним, зрезиґнувати з виданя збірки. Замітне однак, що частина з поміж вичеркнених віршів явила ся небавом в друку в віденськім „Вѣнку“ (1847), на якого апробату Вен. Левицький не мав ніякого впливу.

Окрім збірки віршів Лужецького цензуровавав руський цензор ще в р. 1845—6 Юлїяна Ганкевича: „Науки парохіалнїи на всѣ недели“ (три части), з яких дві части вийшли в друку в Перемишли 1848, а трета 1851 року. В рукописях всїх трех томів, які після вишкартованя з архіва львівського Намісництва, зберегли ся в бібліотеці наукового товариства ім. Шевченка, находимо лише звичайні замітки: „Imprimatur om. del. corr. corr. і дати $^{1}/_{9}$ 844, $^{4}/_{12}$ 845 і $^{21}/_{7}$ 846.“ Лише на однім томі бачимо деякі язикові зміни, пороблені Вен. Левицьким червоним чорнилом. Двох других томів може й не вважав руський цензор потрібним і умісним читати, як се робив, мабуть, також з иньшими

[1]) Цитую поодинокі вірші з рукописи, перехованої в бібліотеці університета у Львові п. ч. 731. В „Вѣнку“ пороблено деякі зміни.

рукописями, що доховали ся до наших часів, а на яких оловця цензора по найбільшій части не стрічаємо.[1])

Рецензії Венедикта Левицького, які зберегли ся з літ 1840—45, могли нераз бути на руку правительству, але поважання для цензора зєднати не могли. Відчув се небавом Вен. Левицький, коли в вересни 1845 р.[2]) вніс просьбу о ремунерацію за цензорську працю від р. 1842—1845. В своїй просьбі кокликував ся він на

---

[1]) Окрім проповідий Юл. Ганкевича находимо в бібліотеці наук. товариства ім. Шевченка отсї рукописи, вишкартовані з архіва львівського Намісництва: 1) Катихісїсъ малый з допискою: 256 ps. 31 May 1827. Imprimatur, und sind nebst dieser Handschrift 3 Gratis-Exemplare hierher abzugeben. Lemberg dt. 31. May 1827. Vom k. k. Bücher-Rev. Amte. Winiwarter; 2) Рука Дамаскина з конкомітацією еп. Сьнїгурського і допискою цензури: 274 ps. 19 May 1830. Imprimatur. Lbg. 19 May 1830. Vom. k. k. Bücher. Rev. Amte. Köller; 3) два примірники Чинъ парастаса з конкомітацією Снїгурського і допискою цензури: 272 ps. 14 October 1833. Imprimatur 10. Juli 835. (Цензурний дозвіл видано, мабуть, тому, так пізно, що саме тоді пертрактовано про іменованє окремого руського цензора): 4) Литургія з порученєм ґенерального вікарія перемиської капітули Івана Сїлецького і допискою цензури: ad 282 ex 834. Re Imprimatur Hinnberger 26. Juli 1834. 5) „Cwit na mohyli, sobrażenije prypowistne, z ystynny wozczatoie, wózhladyże uważymo, dorynesenne... ot Knyhoumnyma Dwora umijnostej wsiasowerszajuszczoho Lwyhorodskoho zachoda prawno tretoho Adama Zyhayły Strzelbickoho. Видно, що й Вен. Левицького було за богато сего „язичія", коли цензурний уряд додав дописку: „Muss die Phrase nach „Cwit na mohyli" deutlicher gegeben und der Aufsatz im Ganzen correcter geschrieben werden. Lemberg 26. Okt. 837 Escherich (Вірш доси недрукований); 6) Пчеловодство (переклад з нїмецької мови) з допискою цензури: 1017/3 ex 1837 Imprimatur 25. Aug. 1837; 7) Меѳодика... Івана Лаврівського (Nr. 23. Adm. ad impr. Lbg. am 1. Februar 838). В своїм часї її не друковано. Вона вийде небавом заходом тов. ім. Шевченка у Львові; 8) Короткіи повѣсти для дѣтей рускихъ въ школахъ парафіяльныхъ учащих ся" Івана Лаврівського з допискою: Nr. 24. adm. ad impr. dt. 1. Febr. 838. (доси недруковані); 9) Буквар языка рускаго... Осипа Лозинського з допискою: Nr. 100 praes. 16. Febr. 838. Nr. 499 adm. ad impr. dt. 18/5 838. (важний задля гарної мови — недрукований доси); 10) Букварь Ів. Лаврівського з допискою цензури: 347. Om. del. adm. ad imprim. 2/6 838. (доси недрукований); 11) Мотыль... Р. Моха з допискою! 657. Imprimatur Lemberg 25 Juni 1841. Kankhoffer; 12) Букварь рускѡ славянскій во оупотребленіе рускогѡ юношества во училищахъ приходскихъ (парафіяльныхъ) з допискою: Imprimatur 9/3 847 і 13) Каталогъ (ставропігійської книгарні) з допискою ad 1858/847.

[2]) Протоколи президії львівської ґубернії за рік 1845 Nr. 8699.

те, що цензуровав богато книжок і рукописий а така праця вимагала богато часу і труду, що давав „ausserdem auch durch andere ihm übertragene Begutachtungen und Berichte“, що був занятий в „Revisionsamt-ї“ сортованєм надсиланих для православної епархії на Буковинї богословських і церковних книжок і тому домагав ся, щоби за останні лїта визначено йому що найменьше по 100 злр. річно та щоби на будуче признано йому сталу платню.

Просьбу Вен. Левицького переслав ґубернїяльний президент, бар. Кріґ дня 15 грудня 1845 р. до Відня, причім зазначив, що Вен. Левицький був до сортованя книжок лише „berathen beigezogen“ і що від вересня 1841 по грудень 1845 р. рецензовав він лише 85 кусників, між тим 40 рукописий і 45 книжок а між ними дві часописи. В виду сего радив бар. Кріґ, щоби Вен. Левицькому признано 150 злр. конв. монети і щоби на будуче не визначати йому сталої платнї. За голосом бар. Кріґа пішла віденська „Polizeihofstelle“ в письмі з дня 22. XII. 1845 р.[1])

На становиску руського цензора перебув Венедикт Левицький до мая 1848 р., аж до хвилї, коли, „Bücherrevisionsamt“ розвязано і цензуру знесено. Тодї вніс він дня 6 мая 1848 р. нову просьбу о ремунерацію за останних півтретя року.[2]) Президія ґубернії вислала дня 14 мая до Відня виказ цензурованих Левицьким творів[3]) а міністерство признало йому ремунерацію, сим разом вже трету.[4]) Висоти її не знаємо. На всякий спосіб була вона низша від 150 злр., бо й праця його в лїтах 1846—7 була дуже невелика. Всїх руських друків вийшло тодї в Галичинї ледви 21, в чім містило ся пять передруків церковних книжок і молитов, вісїм панеґіриків в честь митрополита, або в память еп. Снїгурського, а на решту зложили ся одна книжка проповідий Паславського, переклад біблійної історії Венедикта Левицького, один буквар і кілька книгарських оповісток.

Колиб навіть прийняти, що остання ремунерація Венедикта Левицького виносила рівнож 150 зл., то на всї три ремунерації зложила ся сума 500 зл. і за ту ціну давив Венедикт Левицький наше духове житє протягом несповна 13 лїт.

---

[1]) Архів мін. справ внутрішних у Відни fasc. 1754 Nr. 12.366 „Benedikt Lewicki“ 1845. і „Протоколи през. льв. ґубери.“ за рік 1846 Nr. 17.

[2]) Тамже за рік 1848. Nr. 5986.

[3]) Тамже за рік 1848. Nr. 6401.

[4]) Тамже за рік 1848. Nr. 8312.

Останні три роки його урядованя дали ся вже найменьше в знаки нашому письменству. З кінцем 1845 р. було вже його становиско сильно підорване. Зложили ся на те ріжні причини, про які розкажемо в дальшій главі. Яков Головацький, що стояв безнастанно на сторожі нашого письменства, переніс друк своїх і чужих творів до Відня. Він не бояв ся ставити чола своїм духовним властям. Але були серед невеличкої горстки наших письменників деякі стероризовані. Коли Як. Головацький просив Рудольфа Моха, щоби прислав йому до друку в Відни „Справу в селї Клекотинї", сей відповів: Ви знаєте, хто і що нам найбільше на перешкоді — а сї перепони повинні ми усувати „черезъ розстропъ и покору". До моїх властий я маю сьмілий доступ, а втратив би я його зараз, колиб мій твір явив ся за границею без відомости „Тыхъ Старшыхъ".[1]) На „торонки муки и страсти", які перетерпіли руські письменники за двигненє матерної мови і руської словесности від митр ополита „Ірода", жалив ся також Антін Могильницький, впевняючи Як. Головацького, що він не замовк і не завмер для руського письменства, але мовчить і мовчати буде так довго, доки не відозве ся до него хтось такими словами, якими промовив ангел до Йосифа в Египтї: Верни ся, Йосифе, до твоєї вітчини, бо вже вмер той Ірод, що наставав на твоє житє.[2])

VIII.

Коли приглянемо ся становиску, яке заняла „Censurhofstelle" супротив „Зорі" Шашкевича (1834) і „Русалки Днѣстрово-ї" (1837) з одної, а супротив „Библіотеки Бесѣдъ духовныхъ" і „Молитвослова" Йосифа Левицького, цензурованих в р. 1843—5 з другої сторони, то мусимо прийти до пересьвідченя, що в поглядах на руське письменство зайшли в міродайних, віденських кругах рішучі зміни. У Відни повіяв теплїйший і прихильнїйший вітер, який клав конець самоволї руського цензора. Сю зміну в поглядах треба в першім ряді приписати політичним подіям, а головно сильно розбудженій конспіращийній пропаґанді серед Поляків, яка в початках пятого десятка XIX в. у високій степени затрівожила була австрийські власти. Необережність польських конспіраторів довела в р. 1841 до численних увязнень серед їх про-

[1]) Гляди: лист ч. 105.
[2]) Гляди: лист ч. 120.

відників тя однодумців, до кількалїтних слїдств, монструальних засудів та до остаточного зломаня конспірацийниго руху[1]). І як давнїйше віденські власти не хотїли допустити до відродженя руського письменства в Галичинї, бо побоювали ся з ним для себе нових клопотів, так тепер рішили ся вони піддержати сей рух, як реакцію против польської революцийної пропаґанди та против русофільських стремлїнь в Галичинї, про які мали вже не конче вірні реляції[2]).

В сїй цїли хотїли центральні власти в другій половинї 1842 р. довести до видаваня руської часописи у Відни, а на її редактора призначили були Івана Головацького, якого задумали зневолити до сеї роботи силою. Нагоду до сего подав віденським властям сам Іван Головацький. На пораду Сербів, Вука Караджіча і Ґеорґія Петровича вніс Ів. Головацький в пол. 1842 року просьбу до сербського князя Михайла Обреновича о підмогу на докінченє хірургічних студий[3]). В сих заходах мав поперти Головацького Вук, що тоді перебував вже в Сербії та Петрович, який небавом туди вибрав ся, шоби обняти редакцію Сербських Новин. Однак обставини зложили ся так, що вскорі опісля мусїв кн. Обренович утечи з Сербії, а з його утечию розвіяли ся також надії Ів. Головацького на підмогу. Та на сїм справа не покінчила ся. В Ів. Головацького відбуто поліцийну ревізію, забрано українсько-руські рукописи,[4]) які він придбав для себе, а між ними брулйон листу до

---

[1]) Гляди мою студію: „Польські конспірації серед руських питомців і духовеньства“ стр. 79 і Józef Krajewski: „Tajne związki w Galicyi“ стр. 90 і дальші.

[2]) Гляди: лист ч. 36. стр. 69.

[3]) Гляди: лист ч. 34. стр. 63.

[4]) Про одну з таких ревізий, відбуту в Ів. Головацького донесла віденська поліція дня 29 липня 1842 р. Nr. 734/g президії „Polizeihofstelle“. Тоді найдено в него виписки з „Kordyana“, характеристику вел. кн. Константина, пісню „An die Slovaken:“ „Hej Slovane!“ Dieser Aufsatz — читаємо в реляції — scheint dem bekannten, polnischen Liede: Noch ist Polen nicht verloren etc. Jeszcze Polska nie zgniła (sic!) nachgebildet und sein Verfasser Głowacki sebst zu seyn, was er jedoch, ohne sich über den Bezug ausweisen zu können, leugnet. Die letzten Zeilen enthalten eine Aufmunterung, standhaft zu seyn und beharrlich.“ Дальше найдено в Головацького: „Do imienniha Angielki“ (Goszczyńskiego), „Pogrzeb Poniatowskiego“, „Pieśń o czamarze“, „Amerykanin do tułacza Polaka“, „Odpowiedź Polaka““, „Opuśteny“, „Patrzcie, jak węgiel rozdęty, silnym się zajął płomieniem“, „Podtatranska“, “Głos tułacza“ і руський вірш: „Ой кто на свїтї бездольнымъ вродивъ ся“. Арх. мінїстр. внутр. справ. у Відни fasc. 1634 рік 1843. Nr. 392. „Hryniewicz und Głowacki“.

князя Обреновича. Небавом переслухано його в поліції, де він стрінув ся в наївним докором, чому не звертав ся з такою просьбою до свого уряду, почім загрожено йому, що буде мусів покинути Відень. Переведенє такої грозьби було би для Ів. Головацького дійсною катастрофою і коли він почав просити, щоби йому бодай дозволено покінчити у Відни студії, комісар поліції заявив йому, що дальший побут для него у Відни бувби тоді можливий, як би він схотів видавати „мало-чи галицько-руську“ часопись, до якої мігби легко найти співробітників в Як. Головацькім та иньших галицьких письменниках. Урядови залежить на тім, щоби „Галичан Унїятов при их вѣрѣ а тым самым при Австріи утвердити“. Початкові видатки на часопись покрило би правительство. Колиб навіть, задумана часопись була зразу „недокладна і не дуже глубоко учена и обширна“, бо на квартал виходилоби 2—3 аркуші, то і в такім разї вона була би потрібною, колиб лише була „питомою, народною, малоруською, чи русинскою“, колиб була „писана чистым народным языком малоруским, нѣ з Польщиною нѣ Московщиною не помѣшаным“, колиб вона „языкъ, народность Галиччины и вси малои Руси, яко истный водземок корѣня Славлянского почитовала и за себе особно становила, вод Московщины водлучала и духа славенского в Галичинѣ поднимаючогося на сторону Славян Австрійских накланяла и тут централизовала“. Часопись мала би виходити безумовно у Відни, „яко въ серединѣ Автрійскои Словенщины“ і що найважнїйше „печатати ся черенками латинскими, правописею, котрою бы найдучше.“ Зміст її мав би доторкатись етноґрафії, ґеоґрафії, статистики та історії Руси, а крім сего могли би війти до неї поезії і літературні твори, хотьби навіть в передруку з українських видань[1]).

Іван Головацький згодив ся на сю пропозицію та лише почав вставляти ся за кирилицею, але уряд налагав на латинську азбуку, а крім сего домагав ся, щоби Головацький дай йому програму матеріялу на цїлий рік. Останний справи не засипляв. Він звернув ся за матеріялами до брата Якова[2]), а через него до Рудольфа Моха і Николи Устияновича. Крім сего почав він підготовлювати переклади з чеської та „ілірійської“ мови, а не доставало йому ще

[1]) Гляди: лист ч. 36. Порівнай також статийку проф. Свистуна (Вѣстн. Нар. Дома за р. 1905 стр. 60—62, 65—70, 82—7 і 111—19), де є мова про проєкт часописи і де подані виїмки з листів, друкованих у нас під ч. 36, 41, 52, 69 74, 80, 82, 93, 99 і 110.

[2]) Гляди: лист ч. 38.

книжок польських, московських та українських. Колиб не повело ся видавати часописи, то зібрані матеріяли задумував Ів. Головацький видати в окремій збірці[1]). Підготовляюча робота йшла Ів. Головацькому пиняво. Книжки і рукописи, прислані Яковом Головацьким, стали йому в пригоді, але сам Іван побачив, що до подібної праці не достає йому богато, що „гадки помотанй, недоспѣлй, язык не вправный, та що знаня йому бракує“[2]). Мимо сего він не зневірював ся і брав ся щиро до праці, щоби переломити всї трудности, з яких докладно здавав собі справу.

Ініціятором проєктованої часописи був, на мою гадку, Вартоломей Копітар. Глубоко відданий католицькій церкві, він, певно, рад був, щоби акцію серед галицьких Русинів повести в напрямі придержаня їх при унії, а в своїм сердечнім привязаню до Австрії він бажав бачити Відень духовим центром всїх Славян. Признаючи Русинам право до окремішного літературного розвою, Копітар вказував з нагоди іменованя Вен. Левицького цензором для великоруських книжок вже вдруге, що українське письменство могло би бути значним суперником петербургської „Machtgewalt“[3]). Сї гадки хотїв Копітар перевести в дїло в р. 1843. на галицькій Руси через Дениса Зубрицького, коли останного після своєї подорожі до Риму впевнював, що Рим для Русинів дуже прихильний, що богато бажань римська курія радо сповнила би, колиб руські владики митр. Мих. Левицький, або еп. Снїгурський туди поїхали. Рівночасно накликував він, щоби „die Russinen, ohne die Nordrussen sich selbst genügen, ihren Kamiński drucken lassen“ та щоби осьвічене, галицьке духовеньство враз з 4 мілїонами Русинів в Галичинї і на Угорщинї старало ся впливати на своїх братів на Українї та притягало їх до себе, бо тепер „der günstigste Zeitpunkt, um von röm. und. deutscher Seite her allen Eueren gerechten, oder auch nur billigen Beschwerden gründliche Abhilfe zu verschaffen“[4]). З програми проєктованої часописи пробивали ся майже дословно ті самі гадки і нема сумнїву, що Копітар був їх речником та ініціятором.

Однак гадки Копітара, піддані Зубрицькому, були далекими до здїйсненя, бо останний до їх переведеня, хотьби задля своїх полїтичних і національних поглядів не надавав ся[5]). Так само не по-

[1]) Гляди: лист ч. 41. стр. 80—2.

[2]) Гляди: лист ч. 52. стр. 105—6.

[3]) Порівнай стр. XII. і LXIII. нашої студії.

[4]) Гляди мою розвідку: „З кореспонденциї Дениса Зубрицького“ (відбитка з 43 тому „Записок наук. тов. ім. Шевченка) стр. 39 і 43.

[5]) Про відповіди Зубрицького Копітарови подав вістки д. Ф. Свистун

бачила проєктована часопись сьвіта, однак не тому, що Ів. Головацький був занятий іспитами, або тому, що хотів обняти становиско лїкаря на Українї у дїдича Требинського[1]), лише тому, що дня 28 жовтня 1842 р. виїхав Копітар до Риму, звідки вернув до Відня доперва дня 7 мая 1843 р.[2]) Не стало душі, що піддала плян часописи, а через те він заснітив ся. На всякий однак спосіб, не лише проєкт видаваня часописи, але і сама подорож Копітара до Риму сьвідчать, що віденські власти заінтересували ся серіознїйше руською справою. За часів побуту Копітара в Римі реституовано там грецько-руську колеґію, а Копітар мав на цїли, почати в нїй для руських питомців виклади славянських лїтератур та підготовити одного з них протягом двох лїт на становиско учителя сего предмету. Однак руські питомці не приїздили до Риму і Копітар був зневолений почати науку з одним молодим Францішканином, родом з Португалії, що підготовлював ся до місийної служби в Молдаві і Болгарії[3]). Через опізнюваня приїзду руських питомців[4]), Копітар покинув Рим скорше, чим задумував, а в рік пізнїйше не стало вже його між живими.

в „Вѣстник-у Нар. Дома“ з р. 1906. Ширше розберу відносини Копітара до Зубрицького в окремій статії, причім подам копії з відповідий Зубрицького (3 листів).

[1]) Гляди: листи ч. 38, 41, 52 стр. 75, 80, 105.

[2]) Vr. Jagić: Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd und Westlaven. Berlin 1897. стр. 321.

[3]) Тамже: Op. cit. стр. 315—16 і 350—51.

[4]) Руські питомці не могли прибути до Риму в часї побуту Копітара з вини австрийських властий. Президія ґубернії повідомила митрополита Мих. Левицького доперва дня 8 жовтня 1843 р. Nr. 1259/ggg, що цїсар дозволив зарядженєм з дня 30. IX. 1843 р. „ut candidati ad Collegium de propaganda fide Romam mittantur, inde tamen reversi, privata diligentia suppleant, quae ibi non didicissent et tunc primo Curae animarum applicentur“ (Gestions-Protokoll des griech. kath. Metrop. Konsistoriums“ з р. 1843 Nr. 55). Як. Головацький твердив, що вільних місць в Римі для питомців було 13, що однак зголосило ся всего 6 кандидатів, яких післано туди „als russinisches Holz, um es mit der römischer Axt zu Keilen zu behauen und diese hölzernen Keile sollen einst den russischen Nationalstamm zerfällen, weil die eisernen Hacken fruchtlos gearbeitet und blosse Risse gemacht haben“. (Jordan „Jahrbücher für slav. Liter. за рік 1846 в статії „Zustände der Russinen in Galizien“ стр. 373.) Кілько місць вільних в дїйсности було — не знаємо, а відстрашувати від Риму могла родичів та їх дїтий головно подорож, що тревала близько місяць. Остаточно виїхало шістьох питомців до Риму доперва в жовтни 1845 р. З львівської епархії вислано: Ілярія Струмінського, Льва Дейницького та Ізидора Дольницького (Gestions-Protokoll з р. 1845 Nr. 73) а з перемиської: Ден. Сїнкевича, Ів. Бачинського і Йос. Черлюнчакевича.

До зломаня самоволї руського цензора та до успішнїйшого розвою нашого письменства причинила ся рівнож в части романтична стріча Ів. Головацького з бурбонським інфантом, кн. Люккою, який став покровителем не лише Ів. Головацького, але ослонив також своїм іменем та повагою виданє І. части „Вѣнка“.

В вересни 1843 зайшов Ів. Головацький у Відни до церкви св. Варвари, де почав вдивляти ся в него незвісний пан, який після виходу з церкви навязав з ним розмову. Ів. Головацький не знав прізвища незнакомого чоловіка, який не зраджував себе прогягом майже чотирох місяцїв, хоть що неділї заходив до церкви і з Головацьким стрічав ся та розмовляв. Доперва на старий рік 1844 р. признав ся незнакомий, шо він Herzog von Lucca, а найблизшого дня був вже Ів. Головацький в палаті арх. Фердинанда де Єсте, в якій кн. Люкка замешкав. Бурбонський інфант приняв Головацького дуже ввічливо, велїв йому займати ся гомеопатією, поручив його одному з найвиднїйших тодї гомеопатів, др. Фляйшманови, та прирік, що по скінченю студий забере його з собою до Люкки на управителя гомеопатичного відділу у своїм шпиталю. Рівночасно дав князь Ів. Головацькому 100 злр. на рицороза та визначив йому до червня 1844 р. по 20 зл. місячної підмоги. Князь випитував Головацького про його родину, назначив собі на карті Чепелї і Пеняки, заохочував його до науки, згадував про Лучкая а про себе говорив, що має також дома „церкву словенску, священика и дякôвъ“ та що він „з молоду замилованый в словенскôм небоженствѣ“ [1]). На бажанє князя заходив до него Головацький майже що дня аж до Йордану, коли князь виїхав з Відня [2]). Другу підмогу в сумі 100 злр. одержав Ів. Головацький в марті 1845 р. [3]). Через клопоти і матеріяльні страти спричинені князеви завідателями його майна [4]), підмоги для Ів. Головацького не плили

З них живе, крім дра Черлюнчакевича, о. пралат Ізидор Дольницький, духовник руської семинарії у Львові, один з найкрасших типів посеред нашого духовеньства, який розказував менї, що в дорозї до Риму вступили питомцї до Перемишля, де кождий з них одержав від еп. Снїгурського срібного цванцїґера. Подорож відбували вони кіньми, лише перед Віднем їхали якийсь час зелїзницею. До Відня відвіз їх Вен. Левицький. З Відня до Риму тревала подорож возом 21 днїв. Молоденькі питомцї, в віцї 12—15 лїт, забавляли ся по дорозї стрілянєм з пістолетів, які купили у Відни. На сю забаву сильно негодував візник.

[1]) Се стверджує також студія дра Ос. Маковея: „Три гал. граматики“ с. 53.

[2]) Гляди: лист ч. 52. стр. 106—7.

[3]) Гляди: лист ч. 69. стр. 141.

[4]) Гляди: лист ч. 69. стр. 142.

так, як він сего надіяв ся[1]), через що останний мусів нераз гірко бідувати. Остаточно Головацький зневолений був вступити до війска, тим більше, що в р. 1847 зрік ся князь свого князівства[2]). Та хоть мрії Ів. Головацького на одержанє місця в шпитали князя Люкки не здійснили ся, то всеж годі таїти, що позисканє такого протектора, що був членом цїсарської родини мусїло заважити, коли не на долї самого Головацького, то певно на успіху задуманих ним видань. Вірити в се велить нам факт, що анї „Вѣнка“ (I. ч.), присьвяченого князеви Люкки, анї „Вѣнка“ (II. ч.), дедикованого сербському патриярхови, Йос, Раячічови до Львова не відсилано, коли давнїйше всї руські твори, прислані до віденської цензури, завертано до руського цензора у Львові.

Останною причиною, що підорвала цїлком повагу руського цензора, була самооборона галицько-руських письменників, які на терор рішили ся відповісти публичними, безіменними протестами. Сими письменниками були Йосиф Левицький і Ярослав Головацький.

Головним виновником літературного застою Галицької Руси вважав Йос. Левицький митрополита і тому в статії „Доля галицко-русскаго языка“[3]) яку з певними змінами перекладено на нїмецьку мову[4]), накинув ся він сильно на Мих. Левицького, причім подав не злий перегляд літературного руху від прилученя Галичини до Австрії. Про руського цензора висловив ся він ще тут доволї прихильно, коли писав, що „до усердныхъ защитниковъ природного галицко-русского языка, хотя своихъ трудовъ друкомъ не оголосили, належитъ Венедиктъ Левицкій...“[5])

Статія Йос. Левицького була би мала більше значінє, колиб не те, шо він надто висунув власну особу на перід, бо від свого, страшного перекладу „Домоболія проклятыхъ“ (1822 р.) велїв починати історію руського письменства в Галичинї, а від дозволу на видаванє „Библіотеки босѣдъ духовныхъ“ робив залежною долю „галицко-русского языка“[6]), та колиб не се, що його заміти супро-

---

[1]) Гляди: лист ч. 80. стр. 167—8.

[2]) Гляди: лист ч. 110. стр. 210.

[3]) Статія поміщена в часописи „Денницї — Jutrzenka“ Варшава 1843 р. март стр. 188—194 і цьвітень стр. 39—45.

[4]) Jordan „Jahbücher für. slav. Liter“. за рік 1844 п. з. „Das Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur“. Під перекладом статії підписав ся Йос. Левицький: „Anonymus“.

[5]) Денница цьвітень стр. 41.

[6]) Тамже цьвітень стр. 44.

тив деяких людий, були кривдячі і несправедливі. Так прим. митрополитови Левицькому брав він за зле в „Денницѣ“, що він своїм посланієм про первеньство папи, вид. в р. 1841., а перекладеним з латинської мови Мих. Малиновським, хотів перед римським престолом „показатись усерднымъ защитникомъ уніи“ [1]). Крил. Іванови Могильницькому не відмовив Йосиф Левицький значних заслуг на поли шкільництва, але при сій нагоді додав, що він з книжок, призначених для шкільного ужитку, вів формальний монополь та що для „власнои спекуляціи“ не видав своєї граматики друком, мимо значних достатків [2]). На Осипа Лозинського накинув ся Йос. Левицький не лише за його симпатії для латинської азбуки, але рівночасно додав про него, що він зібрав богато пісень з р і ж н и х а в т о р і в та видав їх латинськими буквами п. з. „Ruskoje wesile“ [3]). Самохвальба і пристрасні заміти обнижали значінє статії, против якої в р. 1845 явила ся відповідь Лозинського п. з. „Bemerkungen über den Artikel „das Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur“ [4].)

Лозинський зазначив, що з боку автора статії, поміщеної в „Денниці“, нанесено галицько-руському письменству новий удар. Коли з одної сторони розумна критика є все пожадана, так з другої замітки писані без поміркованя, лише приносять шкоду. Критика повинна визначувати ся правдою, основностию і поміркованєм, вона повинна оцінювати річ, а не особу а обовязком критики є, сторонити від глузованя, від якого сьвіт відвертає ся з погордою. Ісля сего вступу Лозинський взяв в оборону крил. Могильницького, який завіщав цїле своє майно на стипендії для бідної молодіжи і який хиба нїчого для спекуляції не робив. Впрочім сам Йос. Левицький хиба найкрасше оцінив значінє Могильницького, коли написав з нагоди його смерти елєґію [5]). Коли також

---

[1]) Т а м ж е, цьвітень стр. 39. В нїмецькім перекладї сей необережний заміт пропущено. Дуже влучно оцінив посланіє митрополита Копітар в листї до Зубрицького (З кореєп. Зубрицького стр. 39—40).

[2]) Д е н н и ц а, март стр. 192—3.

[3]) Т а м ж е, цьвітень стр. 40.

[4]) J o r d a n: „Jahrbücher für. slav. Literatur“ за рік 1845 стр. 125—8. Статія підписана: Haličer-Russe.

[5]) Вперве видруковав сю елєґію Ю с т и н Ж е л е х і в с ь к и й в „Новім Галичанин-ї“ за рік 1889 ч. 11—12. в статийцї п. з. „Новыи данныи до біографіи Іоанна Могильницкого“. Йос. Левицький оплакував в елєґії крил. Могильницького іменем дїтий, що учили ся з його книжок, іменем консисторії, якої покійний був „зьвіздою“, іменем словесности і церкви. Йос. Левицький закінчив свій вірш словами:

митрополит не видав граматики Могильницького, то мабуть тому, що вона не відповідала нинїшним вимогам руської мови, а коли митрополит противив ся видаваню „Библіотеки бесѣдъ духовныхъ“, то хиба задля способу писаня, з якого її редактор звісний і тому нема потреби жалувати „das Ausbleiben dieser Bibliothek“. Лозинський підніс, що в честь митрополита зложив Иос. Левицький в р. 1838 панеґірик, в якім величав його „славою русскихъ Галичанъ“, а в „Денницї“ робив йому, між иньшим, докори, що він є оборонцем унії, хоть се є обовязком митрополита. По гадцї Лозинського, все, що автор статії в „Денницї“ писав про митрополита, „athmet nur Bosheit und Rachsucht“. В обороні своєї особи твердив Лозинський, що обставав за латинською азбукою не тому, щоби приподобати ся Вацлавови з Олєска, але тому, що се було би злучене з користию для руського письменства, колиб воно держало ся азбуки, уживаної в образованих літературах. В своїм Rusk-ім wesil-ю“ помістив він 180 пісень, які сам зібрав. В дальшій части відповіди зрецензував Лозинський влучно дивовижні вірші Йос. Левицького, писані без таланту та літературного смаку, признавав перекладчикови „Домоболія проклятыхъ“ зручність, з якою він умів добути нагороду за руcько-нїмецьку граматику, хоть відома річ, що найлїпшим підручником була граматика Добрянського. Крім сего радив Лозинський перекладчикови „Домоболія проклятыхъ“, щоби друковав меньше річий, але добрих, а авторови статії в „Денницї“ поручав обережність і розвагу в критицї та помірковане супротив своєї духовної старшини, бо через свою задирливістъ приголомшує він перші проби на поли руського письменства а поверх сего доказує, що хиба на те пише свої замітки, „um allein als der einzig-Gelehrte und Verdiente im Felde der Galizisch-russischen Literatur zu figuriren“.

Замітки Лозинського, коли поминемо незаслужену оборону митрополита, були розумні, хоть і він не умів удержати супротив Йосифа Левицького рівноваги та ужив нераз обидних слів, як

„О Духъ, где токмо обитаешь!
Якая будь участь твоя,
Ты нужды, скорбы наши знаешь,
Котрыхъ не выявляю я,
Будь геніемъ твого народа,
Надъ всею Русею чуйно бди.
Твоя цѣль — нашая свобода,
Покойный мужь, ахъ прости!...
Прости на вѣки!...

„вільно псу і на пана Бога брехати“, „eine schmutzige Beschäftigung“, і т. п. Натяки на особу Левицького у відповіди Лозинського були такі ясні, що під анонімним автором статії в „Денницї“ кождий його пізнати мусїв. Подражнений диктатор руського письменства в Галичинї написав нову статію[1]), в якій піддержав ще раз свої несправедливі помічаня против Могильницького та навів цїлий ряд доказів, як львівські пралати давили в зародї кождий прояв на поли галицько-руської лїтератури, як впливали на руського цензора, щоби зборонював твори писані народною мовою, а дозволяв на друк подібних рукописий, як „Изясненія на литургію“ Малиновського, писаних такою мовою, яку галицькі Русини доперва тодї зрозуміють, коли вийдуть до неї пояснення. Крил. Кузємському почитував вправдї Йос. Левицький в заслугу, що він виполошив з консисторії польську мову і що промовляв до духовеньства по руськи, але рівночасно дорікав йому, що він „huldiget verworrenen Ideen, und möchte gern eine galizisch-russische Sprache gebildet sehen, die weder hochrussisch, noch kleinrusisch ist, wagte aber noch nichts von seinen hohen Talente zu veröffentlichen, obgleich er Manches mit den lytographirten Bilden ritus graeci versuchte und ein Monopolium damit in der Diözese treiben wollte“. Вістрє свого пера звернув також Йос. Левицький против Венедикта Левицького і закинув йому наклін до „москвітизму“, яким він і сьвяторські пралати задумали die galizisch-russische Sprache zu Grabe tragen“ і в сій цїли окричали граматику Вагилевича за найлїпшу. Заміти против митрополита піддержав Левицький поновно такими яркими примірами, як конфіскатою вірша Ант. Могильницького в честь архикнязя Франца Карла та забороною, брати духовеньству участь в „Библіотецѣ Бесѣдъ духовныхъ“. На кінци статії виступив Левицький в оборонї народної мови, яку сьвятоюрські достойники нехтують та відмовив Лозинському права, критикувати його поезії, доки сам в них своїх сил не спробує(!!!).

Якою мовою не яло ся писати, се виказав Йос. Левицький ще в одній статї п. з. „Russische Literatur in Galizien“[2]), в якій піддав влучній, хоть безпощадній критицї переклад біблійної історії Венедикта Левицького (1844) і брошуру Гавришкевича п. з. „Руко-

[1]) Jordan: Jahrbücher für slav. Lit.“ за рік 1846 стр. 183—6. п. з. Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel „Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur“.

[2]) Jordan: „Jahrbücher für slav. Literatur“ за рік 1844 стр. 224—7. Статія підписана буквами:....ій.

водство къ умноженію и годованію садовины", причім виступив знов против „sogenannte Domherrn und Oberen", які спинюють духовеньство в роботі, та висловив надію, що найдуть ся люди з вірою і любовию до народної мови, звичаїв та обичаїв, які переборють всякі перепони і розвинуть галицько-руську мову на основі народної поезії.

Статії Левицького робили своїм тоном прикре вражінє навіть на посторонних людий. Карло Зап, що мав від Якова Головацького[1]) докладні інформації про положенє Русинів та про становиско митрополита, писав про статії руського диктатора: „Četl jsem w Jordanowých ročnikách odpowěď Lewického kněžim Jurským. Kdyby chtěl dát raději pokoj, neboť rozmnožováním škandalu nepomůže se ani jemu ani literatuře.[2]) Щоби загладити се прикре вражінє, а рівночасно, щоби оконечно осягнути ціль, яку мав на думці Йос. Левицький, що бажав зломити самоволю руського цензора та його приклонників, Яков Головацький взяв сам за перо і виступив зі статією п. з. „Zustände der Russinen in Galizien"[3]).

Слабою стороною названої статії було те, що Як. Головацький натякнув в ній на приватні та родинні справи митр Мих. Левицького та руського цензора. Однак до добрих сторін статії належало передовсім те, що автор не висунув в ній нікуди своєї особи, через що аж по рік 1885 приписувано її Йос. Левицькому[4]), а в другім ряді те, що він пятнував виновників не задля кривд, яких сам зазнав, але задля гнобленя руського письменства і поодиноких письменників. Але чи не найбільшою заслугою статії було те, що автор обговорив в ній руську справу з широкого становиска духової єдности Галичини з Україною, що розказав в ній історію галицької Руси від її придученя до Австрії, що вказав на поміч цісаря Йосифа II., якої дізнала галицька Русь при кінци XVIII. в., а яка лише тому принесла на разї невеликі плоди, бо тодішне висше духовеньство не почувало себе Русинами та розвоєм культурного і духового житя галицької землї не інтересувало ся. Наслїдком апатії, або й вороґованя висшого руського духовеньства супротив руської справи дійшло до того, що низше духовеньство та інтелїґенцію спольонїзовано. Автор розказав дальше про відродженє руського письменства в Галичинї і на Україні, про боротьбу

[1]) Гляди: лист ч. 84.

[2]) Гляди: лист ч. 86.

[3]) Jordan: Jahrbücher für sl. Liter. за рік 1846. стр. 136—79. Під статією підписав ся Як. Головацький: Hawryło Rusyn. В р. 1848 інформував Як. Головацький про руську справу чеську пресу. Гляди Лист. Ч. 173.

[4]) Литер. Сборникъ за рік 1885 вип. 1. стр. 40.

галицьких письменників з польонізацією, про ворожі виступи руського цензора та митр. Мих. Левицького супротив літературних починів на галицькій Руси, про брак заінтересованя у митрополита його власним духовеньством, яке під культурним та матеріяльним оглядом стояло не в порівнаню низше від латинського клиру в Галичині та православного на Буковині. Яков Головацький накликував австрийське правительство, щоби воно підпомогло руський елемент в Галичині у власнім інтересі, бо через те могли би Русини стати сильною запорою супротив польських, революційних конспіраций, а з другої сторони через підпомогу руського письменства могла би Австрія впливати на Україну, подібно, як впливає на Сербію і Боснію через Сербів на Угорщині.

Ціла статія Головацького писана дуже живо і цікаво. З кождого вірша статії пробивала ся щира любов автора до руської землі і справи. Автор відчував болюче кривди, яких дізнавало руське письменство в Галичині від своїх власних людий в першім ряді. Статія „Zustände der Russinen“ була не лише протестом против оборони митрополита в згаданій статії Лозинського, але й против системи, яку від р. 1834 вводили руський цензор та його приклонники, певно, не без інтенций правительства. В ній обговорив Яков Головацький публично сї гадки, які саме правительство піднесло було в р. 1842. приватно, коли хотїло заінавґурувати видаванє руської часописи у Відни. Була се також немов би відповідь на гадки, які Копітар порушив був в листах до Зубрицького.

Серед тих людий, що стояли близше Як. Головацького та розвоєм письменства в Галичині інтересували ся, викликувала статія Як. Головацького щире заінтересованє та глубоке признанє[1]).

Хоть згадані статії Йосифа Левицького та Якова Головацького передомили вплив руського цензора, то всеж таки не усунули вони пригнобленя і апатії, до яких довів Вен. Левицький серед руської суспільности цензурними заборонами. Відчули се небавом Яков та Іван Головацькі в їх дальшій, видавничій праці.

Ми згадали вже висше, що матеріяли зібрані до руської часописи, яка мала виходити у Відни, задумав Ів. Головацький вихіснувати в окремій збірці. І справді в поч. 1844 р. повзяв він гадку, видати „Вѣнець“, що вийшов в р. 1845. (зглядно в поч. 1846 р.) п. з. „Вѣнок Русинам на обжинки“. Видав його Головацький не в сім виді, в якім задумував. Шісля первісного

---

[1]) Гляди: листи ч. 93. стр. 189, ч. 105 стр. 204 і ч. 120, Порівнай: Литер. Сборникъ за рік 1885. вип. 1 стр. 40.

пляну, „Вѣнець“ мав бути антольоґією творів галицьких та українських письменників. Побіч творів народної словесности (українських дум) мали війти до згаданої збірки: „Пѣснь Куракину“[1]) Котляревського, писаня Артемовського, Льва Боровиковського, Еремії Галки, Писаревського і „Пѣснь на вод-ѣздне Срезневському“ Амврозія Метлинського. Надіяв ся також Іван Головацький, що добуде через Срезневського твори Шевченка[2]). Рівнож приготовлював він для збірки короткі життєписи українських авторів. Коли однак „Вѣнок“ не вийшов в задуманім обємі, то не тому, що Ів. Головацький бояв ся „великои розмаитости“[3]), але тому, що таке широке виданє повело би за собою значні кошти, на які видавець важити ся не міг, а яких з передплати годі було покрити.

Першу частину „Вѣнка“ присьвятив видавець своему покровителеви, кн. Люкки, який приняв присьвяту дня 2 вересня 1845 р. та пріобіцяв гроший на видавництво. Іван Головацький надіяв ся віна від князя, але гроші не наспіли[4]). Щоби обезпечити собі посередництво державних властий в розпродажи „Вѣнка“, видавець призначив чистий дохід з неї на Галичан, що потерпіли від повени, але тут стрінув ся він з відмовою галицької ґубернії, яка посередництва при розпродажи не підняла ся та радила Ів. Головацькому, щоби в сій справі звернув ся до книгарень та львівських часописий. Видавець хотів також виєднати для „Вѣнка“ безплатний друк в державній друкарні, але й сего йому відказано. Він надіяв ся ще на поміч цісарської родини і був у цісаря Фердинанда на авдиєнциї, однак в кілька неділь пізнійше одержав таку відповідь, яка його „со всѣм запамрочила“. Минав місяць за місяцем а через недостачу гроший не можна було почати друку книжки. Доперва підмога цісаревої вдови, в сумі 50 злр., дозволила Ів. Головацькому, взяти ся за друк. Меткий видавець розписав передплату по віденських, прагських, моравських, пряшбурських і загребських часописях, але від Славян прийшло замовлень не богато. Розіслав він також запрошеня до передплати між 84 галицьких деканів, до

---

[1]) Вперве видано її і так в Галичині в „Пчолѣ“ (Львів 1849) ч. 16.

[2]) Порівнай: лист ч. 69. стр. 143.

[3]) Гляди: лист ч. 74. стр. 153.

[4]) Гляди: лист ч. 74. стр. 154., ч. 80. стр. 168, ч. 93. стр. 188. Яков Головацький твердив (Литер. Сборн. за рік 1885. вип. 1. стр. 38), будьто перша часть „Вѣнка“ вийшла за гроші князя Люкки. Вістка ся невірна і листи кажуть що иньшого.

родини[1]), консисторий[2]) і приватних людий[3]), але складане гроший йшло дуже пиняво. Для одних була ціна за висока, иньші вимовляли ся недостатком, але чи не найбільше завинила тут апатія, яка на добре загніздила ся на галицькій Руси. Зі спису передплатників, долученого до І. части „Вѣнка“ дізнаємо ся, що видавцеви пощастило ся зібрати їх несповна 140. Крім дару цїсаревої вдови, що був завдатком для друкарні, решту видатків покрив Никола Верещинський[4]). В сей спосіб добув Ів. Головацький примірники „Вѣнка“ з друкарні в цьвітни 1846 р.

Друковані екземлярі переслав Головацький в першім ряді руським владикам: митр. Мих. Левицькому, еп. Снігурському, Яхимовичеви, Поповичеви (в Унгварі) і Гакманови в Чернівцях[5]). Снігурський прислав видавцеви 20 злр.[6]) Митрополит Левицький не розпечатав книжки та відослав її з дописком: „wird nicht angenommen“. Черновецький владика, Гакман переглянув книжку і відписав: „не пріймаетъ болѣе потому, что тая книга ни по граматикѣ, ни по духу Словенскаго языка на Буковинѣ употребляємого сочиненна“, почім відослав книжку почтою, за що Головацький мусїв заплатити 2 зл. коштів[7]). Сї факти ілюструють найкрасше відносини части висшого духовеньства до літературних творів, писаних народною мовою. Замітне, що поміж передплатниками „Вѣнка“ находимо прізвище руського цензора, Вен. Левицького.

Обєм І. части „Вѣнка“ не великий. Окрім віршованої присьвяти Ів. Головацького князеви Люкки (стр. 1—4), якою автор дав доказ, що поетом ніколи не був, помістив він свій „Приговор читателям“ (стр. 7—10), в якім станув на становиску духової єдности Галичини з Україною, бо обіймав весь нарід „вôд Сяна, Вислы й Буга аж по Дôн и Донець, а з поза Бескида, Днѣстра й Чорноморя ген- ген горѣ по Припець и Десну“ та кликав в одушевленю: Сей народ живе в цѣлости народнѣй, и николи не заумре, а єго доля — то вôдземна парôсть всемірной-судьбы Словенщины. В слїд за „Приговором читателям“ йшла

[1]) Гляди: лист ч. 80. стр. 167—8 і ч. 87.

[2]) Гляди: лист ч. 81. В листї ч. 80 писав Ів. Головацький: „я до Консисторій не писав, бо мя Моралиста розрадив“.

[3]) Гляди: лист ч. 97. Порівнай також спис передплатників при І. ч. „Вѣнка“.

[4]) Гляди: лист ч. 82. стр. 171.

[5]) Гляди: лист ч. 82.

[6]) Гляди: лист ч. 93. стр. 188.

[7]) Гляди: лист ч. 82. стр. 173. Порівнай: Литературн. Сборникъ за рік 1885 стр. 39.

статийка Ант. Добрянського „Крещеніе Руси“ (стр. 11—46)., яка враз з перекладом розвідки Ігн. Даниловача п. з. Историческое розсмотрѣніе законодательства Литовского“ (стр. 125—150) складала ся на наукову часть збірки. В літературну часть „Вѣнка“ війшли: згадка Як. Головацького „Памятъ Маркіяну Р. Шашкевичу“, в якій побіч житєписи та оцінки заслуг безсмертного Руслана, поміщено 24 поетичних, оригінальних і перекладених його творів і казку „Олена“ (стр. 47—128) та віршовані переклади Якова Головацького „Народн. Сербских пѣсень“ враз з короткими а на свій час влучними замітками про устну словесність сербського народа (стр. 151—203).

Хоть обємом „Вѣнок“ був незначний, то всеж таки його поява була чимсь незвичайним. Чиста, народна мова в поезіях Маркіяна та перекладах сербських пісень Як. Гололовацького різко відбивала від сих, ніби то літературних продуктів, на яких друк руський цензор доси дозволяв. Побіч туги і жалю, якими Маркіян оповив свої поетичні твори, пробивала ся з них надія, що руська пісня полине по долинах, степах, по Чорному морю, Дніпрі та Дністрі, що полетить під небо та край сонця сонічком повисне

І буде лїтати,
І буде співати,
І о руській славі
Скрізь сьвіту казати.

Хоть горе, журба й недуга сповивали його коротке житє, він кликав з одушевленєм, що ніхто не видре йому любови і віри, „бо руське ми серце, та й віра руська“. Били з поезий Маркіяна якась дивна сьвіжість, невисловний чар, що мусїли полонити душу читача. І мимохіть приходить нам на гадку, яку страшну кривду заподіяв Венедикт Левицький нашому відродженю, коли зборонював „Русалку Днѣстровую“, в яку війшла була частина поетичних творів Шашкевича, що могли учити руську суспільність любови до народної мови та прихильности для руської справи.

Сам факт, що Яков Головацький не побоював ся покласти свого імени та прізвища під творами, поміщеними в „Вѣнку“, вплинув корисно на уклад II. части „Вѣнка“, в якім побіч него та його брата Івана, взяло участь чимамо руських сьвященників з Галичини. Там поміщено твори Ант. Могильницького, Антона Лужецького, (які вичеркнув був Вен. Левицький в р. 1843 з його збірки поезий), Луки Данкевича, Келистина Скоморовського, Івана Вагилевича (передруки „поезий з „Русалки Днѣстрово-ї“), Николи

Устияновича та иньших людий. Взагалї вийшла літературна часть „Вѣнка“ з р. 1847 дуже гарно, коли помінемо вірші Ів. Головацького, в яких годї доглянути ся хотьби лише дрібки поетичного таланту. Наукові статії репрезентували Ник. Маркевич своїм „Спис-ом державцѣв Малороссіи“ та Яков Головацький своєю „Великою Хорватією“ (перекладеною з „Москвитянина“), з якої цензор Мікльосїч вичеркнув оповіданя про останні часи Польщі. Не дозволив також цензор на друк вірша Ів. Головацького „Пѣніе радостнаго голоса“ та ще дечого, всего загалом на аркуш друку[1]). Чимало місця присьвячено в „Вѣнку“ гарним, етноґрафічним статіям і матеріялам.

Заки Головацький зложив рукопись II. части „Вѣнка“, почав оглядати ся за покровителем, якому міг би його присьвятити. В першім ряді звернув ся він до еп. Снїгурського, але сей велїв свому капелянови, Юстинови Желихівському відписати, що не годить ся „абы духовнѣй особѣ посьвящовано свѣтскую книжку“. Щоби однак не зражувати видавця, Снїгурський заявив свою симпатію для видавництва в сей спосіб, що післав йому 25 злр., які враз з 60 злр., присланими Як. Головацьким, були завдатком на на друк книжки. Стрінувши ся з відмовою Снїгурського, носив ся Іван Головацький з гадкою, присьвятити книжку або Верещинщинському, або братови Якову, або “всїм вірним Русинам“, чого, мабуть, Як. Головацький йому не дорадживав[2]). Не приняв також присьвяти радник ґубернії Вацлав Залєский (видавець збірки пісень, що скрив ся під анонїмом Вацлав з Олєска, пізнїйший ґубернатор Галичини), який вимовив ся своїм, урядовим станови-

[1]) Гляди: лист ч. 93 стр. 187. „Пѣніе радостнаго голоса“ було панеґіриком в честь царя Миколи I., який при кінци 1845 р. вертав з Італії і задержав ся у Відни. Іван Головацький находив ся тоді в дуже скрутних, матеріяльних відносинах і тому написав сей вірш, велїв його дуже гарно переплести, за що заплатив 8 злр. та занїс його до росийського посольства, в надії, що цар обдарує його грішми. Тимчасом цар забавив у Відни всего два дни а в посольстві забуто на панеґірик Головацького і цар його не побачив. Мабуть, в р. 1845 хотїв автор його видруковати, але на се цензор Мікльосїч не згодив ся. Видав його Головацький допервa в р. 1848 по знесеню цензури, почім писав до брата Якова, що „ся пѣснь єсть разомъ мой рѣшительный отвѣтъ противъ важничаніямъ Ляховъ и прочихъ мятежниковъ“. (Гляди: листи ч. 80 стр. 168 і ч. 143 стр. 256). Так виясняв Головацький ціль видання своєї поезії в р. 1848. Первісною однак цілию була надія на заробіток.

[2]) Гляди: лист ч. 99 стр. 195. Порівнай: Юстинъ Желеховскій: „Іоаннъ Снѣгурскій“ стр. 117.

ском і радив звернути ся з сею пропозицією до князя Юрія Любомирського, скоро сей прибуде до Відня. Однак Іван Головацький приїзду Любомирського не діждав ся і просив о принятє присьвяти сербського, православного патріярха, Йосифа Раячіча, який на се згодив ся. Цензура зажадала від видавця, щоби він виказав ся власноручним письмом патріярха, що він присьвяту приймає, а через се виданє „Вѣнка“ трохи припізнило ся[1]). Раячіч прислав Ів.

---

[1]) Гляди: лист ч. 110 стр. 209. Йосиф Раячіч родив ся дня 19(30) липня 1785 а умер в Карловицях дня 13 грудня 1861 р. в 79 році життя. Його отець, Лука був архимандритом. Син Йосиф присьвятив ся рівнож духовному званю і в поч. 19 віку став архимандритом монастиря „Gomirje“. Коли французькі війска обсадили в р. 1809 і 1813 хорватську, військову границю, Йосиф Раячіч умів своїм вплывом удержати людність в прихильности для Австрії. В р. 1818 став він епіскопом в Дальмації, де основав богословську школу і привів до ладу епархію. В р. 1834 покликано його на епіскопа до „Werschetz“. Коли там вибухла холєра і викликала нечуваний переполох, Раячіч йшов від хати до хати, ніс слова розради, поживу і ліки. В р. 1843 став він епіскопом в Карловицях В часі непокоїв на Угорщині умів Раячіч удержати Сербів в льояльности супротив цїсаря, та дбав щиро о те, щоби для свого народа вивднати як найширші права. В р. 1848 вибрано його патріярхом. В р 1861 одержав він титул барона. (Dr. Constant von Wurzbach: „Biographisches Lexikon“ 24 Theil. Wien 1872 стр. 290—4). Вурцбах закінчив характеристику Раячіча отсими словами: „Sein Nachruf schildert ihn als einen Priester, der bei all seinen Schwächen und den Fehlern eines heftigen Naturells ein Mann von Talent, von unbeugsamen Charakter und hohen Patriotismus, dieser Eigenschaften wegen werth war der rührenden Liebe und Anhänglichkeit, welche ihm das serbische Volk widmete“. Не від річи буде, коли подам офіціяльну характеристику Раячіча, яку я найшов в Архіві міністерства справ внутрішних (Griech. Bischöfe in Ungarn 1839 fasc. 1499 Nr. 4726), писану дня 19. XII. 1838 при нагоді обсади епіскопської столиці: „6-stens endlich wird der Versetzer Bischof Joseph Rajasics als ein Mann geschildert, der alle Eingeschaften besitzt, welche die Würde eines Bischofs der einträglichen Bačser Diözese und der Standpunkt, auf den er gestellt werden soll, erheischt. Auch ihm glückte, das rohe, gleisnerische, knechtische Wesen der Kalugernhaft von sich zu entfernen; er ist ein Mann von Geist und Bildung, voll Lebensart, Gastfreundschaft und unbestreitbaren Adhaesion an das aller durchlauchtigste Kaiserhaus; und wenn ihn schon der Vorwurf einer auffälligen Neigung zu Weibern und Hang zum Spiel nicht unverdient trifft, so glaubt man anderseits, dass er auch in dieser Beziehung bei dem mindesten Wink alles vermeiden würde, was anstössig seyn, oder sonst zum Skandal dienen könnte. Das Bácser Komitat würde ihn gerne als ihren(sic) Diözesanbischof begünstigen, und man ist der Meinung, dass er diese Stellung gewiss mit mehr Würde als der damalige Pankratzer Bischof Georg Chranislau und in Rück-

Головацькому в подяку за присьвяту 500 злр. на кошта друку[1]). Факт присьвяти „Вѣнка“ сербському патріярхови принято в Галичинї з вдоволенєм, бо в нїм добачувано демонстрацію против митр. Михайла Левицького. Не даром писав Антін Могильницький до Якова Головацького: „але найбо̂льша моя радо̂сть зъ того, же братъ тво̂й посьвятивши сво̂й вѣнокъ Метрополиту Карловецкому, завстидавъ нашого Ирода, о̂дъ котрогос'мо денекотри за двигненіє материнского язика и умнои словесности рускои, такъ торонки муки и страсти претерпѣли“[2]). Характеристичною для Раячіча була хиба ся обставина, що він став меценатом руського письменства в народній мові в тім самім часї, в якім не апробував для православних своєї епархії перекладу „Нового завѣта“ на сербську, народну мову, зладженого Вуком Караджічом[3]).

На „Вѣнкахъ“ покінчила ся важнїйша видавнича праця братів Головацьких перед 1848 р. Годить ся хиба ще згадати, що Ів. Головацький переклав в р. 1848 з порученя військових властий на руську мову „Dienstreglement“[4]), та що зредагував і видав брошуру Кобринського „О гною“, яка вийшла що йно в р. 1848[5]). Уряд подбав також про руську брошуру „О управѣ тютюну“[6]), яку в р. 1847 розкинено в Галичинї між селян даром на те, щоби їх заохотити до управи сеї ростини. Задумував ще Ів. Головацький видати III. часть „Вѣнка“[7]), а Як. Головацький ще в р. 1845 приготовлював „южнорускій Сборникъ“[8]), але оба вони не перевели своїх намірів в дїло.

IX.

Невідрадні образки, які ми подали в нашій студії, вказують, з якими важкими перепонами бороло ся наше письменство в Галичинї в лїтах 1834—47. Що воно не пропало в зародку та не

---

sicht der Interessen der Regierung auch mit mehr Anklang bekleiden wird.“

[1]) Литературн. Сборникъ за рік 1885. кнвп. 1 стр. 39.

[2]) Гляди: лист ч. 120.

[3]) Гляди: лист ч. 110.

[4]) Гляди: листи ч. 93 стр. 189, ч. 104 і ч. 143 стр. 255.

[5]) Гляди: лист ч. 110 і 143.

[6]) Гляди: листи ч. 104 і 110. Порівнай: Ив. Ем. Левицкого „Библіографію“ I. Nr. 342.

[7]) Гляди: лист ч. 93 стр. 188.

[8]) Гляди: лист ч. 74 стр. 155.

заснітило ся, то се заслуга Маркіяна Шашкевича і Якова Головацького. Перший з них вказав дорогу, на якій можна відродити письменство, другий перейняв спадщину, полишену Маркіяном та з вірою в красшу будуччину переборював перепони та усував колоди і каміня, які кидано йому під ноги з ріжних боків. Великою заслугою Маркіяна Шашкевича було те, що він станув на трівкім ґрунті духової єдности Галичини з Україною і що в сім напрямі повів свою роботу, яку Яков Головацький з жаром продовжав. Була се робота велична. Треба подивляти енерґію, з якою сї два молодї люди забрали ся до праці, треба цінити відвагу Якова Головацького, що в найтяжших хвилях гнету, умів постояти за праведним дїлом. Він не лише, що сам не упав, але й накликував других до праці та витревалости.

З якою радостию писав він до брата Івана, що під його впливом вернув з польського табору до руського, та мрів про працю для руської землї: „О як я ся утѣшив, пôзнавши с Твого листу, що'сь ся щире взяв до тои вôтцѣвскои ролѣ, котра так давно облогом лежит и зовсѣм бурянами заросла, щось пôзнав потребу нашого народа и розгадуєш над средствами и способами, як би свою родиму ниву найлутше справити и для будущого поколѣня засѣяти можна[1]). А чи не могло тїшити Якова Головацького письмо Ант. Петрушевича, в якім останний дякував йому за провід, та за те, що він в нім „перший зажегъ огень отчиннои любови“, що з маніївців справив його на биту дорогу і навчив любити „нѣмѣи гробы отцовъ“[2]). Якова Головацького болїло се, що Стефан Витвицький видав два томи „Наукъ парохіяльныхъ“ (Чернівцї 1847 р.) не мовою чистою, народною, але „языкомъ нибы церковнословенскимъ, мѣшанымъ з рускимъ“, через що тим виданєм не дуже повеличати ся можна[3]), що в хвилї коли сам уряд дбає про пожиточні для народа книжки, з посеред Русинів „много премного (прости Б. грѣха) вôдцурали ся родини, и въ головѣ собѣ не берутъ, якъ потреба просвѣщати нарôдъ и пôдносити крѣпити народнôсть а свою словеснôсть“[4]). Вірний стягови, що підняв Маркіян Шашкевич. Головацький ще в р. 1848 писав до брата Петра: „Чижь Русине прагнутъ Московского

---

[1]) Гляди: лист ч. 32.
[2]) Гляди: лист ч. 49.
[3]) Гляди: лист ч. 104.
[4]) Гляди: лист ч. 104.

царства?“[5]) а свої погляди на окремішність українського руського народа і на красу його мови висловив у знаменитій на свій час „Росправ-і о языцѣ южнорускôмъ и єго нарѣчіяхъ“. За його проводом почали йти тою самою дорогою инші люди. Ів. Головацький негодував на Серба Павловича за се, що останний питав його, чи галицько-руські письменники „порозумѣли ся из россійскими, аби чи може думают ся вôдривати из своєю словесностью вôд велико-рускои, так високо изображеннои“. Обурюючи ся на таке наївне питанє, Ів. Головацький назвав Павловича „не самовитым“ та „вѣдав рублями перелицьованым“[2]). Колиж в р. 1844. прочитав Ів. Головацький поезії Богдана Залєского, писав до брата Якова: „Ой, коб' то нам такого пѣвця таких дум, — духом бы постала Малорущина и засіяла бы красче усѣх парôстей Словенских! а не потребовали бы ся о нас нѣ Ляхи, нѣ Москалѣ бити, сварити, сперечати — мы бысьмо мовчали, але не так, як тепер мовчемо!“[3]) Ще в марті 1849 р. кликав він в листї до брата: „Такъ будьте ласкавы Русини, стережѣтъ храму Господня — народности нашои, Вашъ голосъ єсть голосъ народа — сохраняйте языкъ въ давнѣй чистотѣ, бо великая грозитъ туча[4]). Инший сучасний дїяч, Кирило Блонський на вістку, що Русини хотять видавати нові шкільні книжки в перекладах з чеської, або нїмецької мови, звертав рівнож увагу на чистість мови, коли писав до Петра Головацького: „Дуже Васъ прошу, скажѣтъ тимъ Господамъ, щобы дуже съ тимъ були осторожнѣ и не написали такъ, якъ основяненькôвъ Пестрякъ: Вожделѣнного умоизступленія съ дневнымъ мѣстоприбываніемъ Вамъ Пане Сотнику утресугубляємо“[5]),

В тім самім дусї писав перед зїздом „руських ученихъ“ до Як. Головацького меценат руського письменства Верещинський, який взивав його, щоби боронив мови і правописи та дбав „абы не творено нового, ученого язика, „абы народный язык зостав ненарушеный и був подставов нашого писменництва.... бо мы вже вступили на злу дорогу, мы аккомодуємо ся вже до церковного, вже до польского, вже до російского языка, и другим Славявам не велику прислугу робемо, а собѣ шкодимо“[6]).

---

[1]) Гляди: лист ч. 139.
[2]) Гляди: лист ч. 31.
[3]) Гляди: лист ч. 52 стр. 118.
[4]) Гляди: лист ч. 204 стр. 349.
[5]) Гляди: лист ч. 185.
[6]) Гляди: лист ч. 165.

Настав рік 1848, рік свободи, рік боротьби о єствованє народів. Хоть була се хвиля, що „всѣ народы на перебѣжки о народность свою ся убѣгали, всѣ правъ своихъ ся домагали, оденъ лишѣ Русинъ не отважно ся дививъ“ [1]), то всеж таки не забуто анї на Маркіяна Шашкевича, анї на Якова Головацького, бо се значна часть їх заслуги, що проснув ся нарід, що давав признаки житя. Літературною працею поклали вони основи не лише до дальшого умового, але й політичного житя. Спольонїзоване духовеньство[2]), почало признавати ся до своєї народности, закладано по містах політичні товариства, творено ґвардії, посилано послів на славянський зїзд в Празї[3]), скликано зїзд „руських ученихъ“ з поверх соткою учасників а десятком ентузиястичних промов та рефератів, основано часопись, розкинено першу політичну відозву „Ради народової руської“, в якій проголошено духову і національну єдність Галичини з Україною[4]).

І помянули Русини щирим серцем Маркіяна в приватвих листах[5]) та на зїздї „руських ученихъ“[6]), а на Якова Головацького глядїли як на свою „зірницю“[7]), та звертали ся до него у кождій, важнїйшій справі, як до дорадника, доброго робітника та провідника.

Коли уряд в р. 1848 задумав видавати офіцияльну руську часопись, очи Русинів звернули ся на Якова Головацького, який лише тому не хотїв стати редактором, бо побоював ся, чи „не треба бы припадкомъ пôдъ часъ выречи ся свого переконаня, свого правого становища, яко Русинъ — здрадити тôй хоругвѣ, котрѣй присягавємъ не перед урядомъ яким людскимъ, не теперъ, а тогди, колимъ прійшовъ до сознанія — але передъ совѣстію, перед Богомъ, передъ судомъ роду свого — тои барвы я бою ся з здрадити, и тои барвы не скину нѣ за що, не продамъ за ніякіи почести. Волѣю вѣчне мовчати, бо навчила нужда въ глубинѣ сердця закопувати найсвятѣйшіи чувства — тайти перед лукавымъ свѣтомъ — якъ бымъ мавъ

[1]) Гляди: лист ч. 130.

[2]) Гляди мою студію „Польські конспірації“ стр. 88—92 і листи ч. 128 і 144.

[3]) Ів. Созанський „До історії участи галицьких Русинів у слов. конґресї в Празї 1848 р. і порівнай листи: ч. 131. 132, 134, 135, 137 і 138.

[4]) Зоря галицка за рік 1848 ч. 1.

[5]) Гляди: листи ч. 117 і 162.

[6]) В промовах Устияновича і Йос. Левицького.

[7]) Гляди: лист ч. 154.

здрадити, або скривити стремлѣнье народне“[1]). А коли австрийський уряд рішив ся основати катедру руської мови на львівськім університеті, Русини побачили в Якові Головацькім одинокого чоловіка, що доріс до сего становиска. І треба подивляти сю однодушність, з якою Русини побивали ся за його кандидатурою, як поборювали двох иньших суперників, Івана Жуківського та Івана Вагилевича, бо як писав Борисїкевич до Як. Головацького: „хтож годнѣйший такои посады“, бо „ваша заслуга любый друже, то праця мозолна коло рускои мовы, то знамость совершенна всѣхъ лѣтерацкихъ плодовъ рускихъ, и правый погледъ на становище наше народне“[2]) За Якова Головацького вніс Мих. Малиновський поданє о катедру до консисторії[3]), яке опісля доповнив просьбою сам Головацький[4]). Колиж Поляки видвигнули кандидатуру Вагилевича[5]) і рознесла ся поголоска, що її Вагилевич одержав[6]), бо його запропонувала мінїстерству Рада шкільна краєва[7]), то зажурив ся не лише Головацький, для якого пропала надія, „що остаток житья посьвятит зовсѣм народнôй словесности“[8]) але й Русини доложили всяких заходів[6]), щоби справу довести до успішного кінця.

Була се нагорода, яку признали Як. Головацькому Русини за його труди, бо „Бог видѣв, писав йому Верещинський, якєсте в цвѣтѣ лѣт Вашихъ вже о просвѣщенію народа руского гадали, журили ся, збирали, вишуковали, записовали, з Пешту через гори книжки до дому несли, Угорщину и Галицію переходили, камѣнь

---

[1]) Гляди: лист ч. 163 стр. 293. Сей офіціяльний орґан почав виходити в липни 1849 п. з. „Галичо-рускій Вѣстникъ“ під ред. Мик. Устияновича. Згадати би треба, що перед появою в маю 1848 р. „Зорѣ Галицкои“, ґубернатор Стадіон заохочував Русинів, щоби видавали руську часопись, якої редактором мав бути Денис Зубрицький. Плян не здійснив ся не тому що супротив польського руху у Львові годї було би їй побачити сьвіт (лист ч. 124), але тому, що редактором мав стати чоловік, який „едва двѣ, или три строки писалъ на малорускомъ нарѣчіи“ (Гляди: лист. ч. 121). — Про проєкт видаваня сеї часописи гляди статийку проф. Ф. Свистуна, поміщ. в „Вѣстник-у Нар. Дома“ за рік 1905. стр. 180—3, в якій він передруковав оба висше наведені листи.

[2]) Гляди: лист ч. 133 і ч. 164. Порівнай також ч. 150 і 160.

[3]) Гляди: лист ч. 166.

[4]) Гляди: лист ч. 167.

[5]) Гляди: лист ч. 168.

[6]) Гляди: лист ч. 171. стр. 306.

[7]) Гляди: лист ч. 178.

[8]) Гляди: лист ч. 176.

[9]) Гляди: листи ч. 179 і 180.

угольныи до поднесенія побратимцїв закладали, Русалку Днѣстровую, Приповѣдки и вѣнки в свѣт пускали, народу древность и званіе його припоминали, засѣвали трудили ся а Бог то видѣв и поблагословив, добре насѣнє зійшло, и небесный Господь дав Вам тепер видѣти плоды працѣ и надѣи своих, и тѣшити ся ними". Верещинський накликував Як. Головацького щоби тїшив ся весною руського народа, до якої приходу він найбільше причинив ся, а сю радість дїлити ме з ним „безсмертний Руслян", щоби працював щасливо, готовив лїто для руської землї, був для неї „вѣстником свѣтла, правды и божои силы"[1]).

Сам Як. Головацький відчував відвічальність, яка його жде на новім становиску і тому писав до Борисїкевича: „Я готовъ жертвовати всѣма силами моими умственными и тѣлесными, ино боюсь, чи одолаю я годно обовязкови тому такъ важному, чи удовлетворю жаданьям и ожиданьям народа свого. Знаю и силы и немощи мои. Чимъ бо́льше хто знає, тымъ яснѣйше по́знавати повиненъ, якъ ще далеко не́ досягає доконалности. Але зъ Богомъ на передъ. Богъ покрѣпитъ мня, надѣюсь"[2]).

Надій, які покладали на Якова Головацького Русини, він на становиску професора університета не виправдав. Ідеалам з молодечих лїт він скоро спроневірив ся. А тимчасом ішло народне житє своїм природним шляхом, на який справив його Маркіян Шашкевич та яким до половини девятнайцятого віку ступав Як. Головацький. Ішло народне житє на перід та перейшло до дневного порядку над дальшою дїяльностию Як. Головацького, що стояла в різкій суперечности з його давними поглядами і стремлїнями....

---

[1]) Гляди: лист ч. 165.
[2]) Гляди: лист ч. 163.

МАТЕРІЯЛИ.

I.

Цензурні норми з р. 1810.

1)

Прев. Арх. льв. Нам. № Ad 9486 ex 1840.

VORSCHRIFT

für die Leitung des Zensurwesens und das Benehmen der Zensoren, infolge a. h. Entschliessung vom 14. September 1810 erlassen.

Seine Majestät, unablässig bemüht, das Wohl Aller und des Einzelnen auf jedem Wege zu befördern; überzeugt, dass die Verbreitung nützlicher Kenntnisse, die Vervollkommnung der Einsichten, verbunden mit der Veredelung der Gesinnungen, zu den vorzüglichsten Mitteln gehören, ersteres zu bewirken; wohl wissend, dass eine zweckmässig geleitete Lese- und Schreibfreiheit besonders geeignet sei, diese herbeizuführen; dabei aber ganz eingedenk der obersten Regenten- und Vaterspflichten, welche die intellektuelle und sittliche Bildung, wie die Sorge für den physischen Wohlstand umfassen, und es eben so wenig gestatten, die Untertanen am Geiste und Herzen als an ihrem Körper verderben zu lassen, haben allergnädigst geruht, folgende Grundsätze für die künftige Leitung des Zensurwesens, und als Massregeln für das Benehmen der Zensoren zu bestimmen. Kein Lichtstrahl, er komme, woher er wolle, soll in Hinkunft unbeachtet und unerkannt in der Monarchie bleiben oder seiner möglich nützlichen Wirksamkeit entzogen werden; aber mit vorsichtiger Hand sollen auch Herz und Kopf der Unmündigen vor den verderblichen Ausgeburten einer scheusslichen Phantasie, vor dem giftigen Hauche selbstsüchtiger Verführer und vor den gefährlichen Hirngespinsten verschrobener Köpfe gesichert werden.

§ 1.

Bei der Beurteilung der Bücher und Handschriften muss vor Allem genau unterschieden werden zwischen Werken, welche ihr Inhalt und die Behandlung des Gegenstandes nur für Gelehrte und den Wissenschaften sich widmende Menschen bestimmt, und zwischen Broschüren, Volksschriften, Unterhaltungsbüchern und den Erzeugnissen des Witzes.

§ 2.

Zu einem sogenannten gelehrten Werke qualifiziert nicht der Umfang des Buches, sondern die Wichtigkeit und die Beschaffenheit des behandelten Gegenstandes, und die Art der Behandlung desselben.

§ 3.

Die gelehrten Werke selbst teilen sich wieder in zwei Klassen. In die erste gehören jene Schriften, welche durch neue Entdeckungen, durch eine bündige und lichtvolle Darstellung, durch die Auffindung neuer Ansichten u. s. w. sich auszeichnen; in die zweite die saft- und marklosen Kompilationen und Wiederholungen des hundertmal Gesagten u. dgl.

§ 4.

Die Werke der ersten Art sollen mit der grössten Nachsicht behandelt und ohne äusserst wichtige Gründe nicht verboten werden. Ist ja eine Beschränkung nötig, so lasse man selbe nicht öffentlich ankündigen.

§ 5.

Werke der zweiten Art verdienen keine Nachsicht, weil sie keinen Vorteil bringen und ihr Inhalt aus besseren Quellen geschöpft werden kann. Sie sind daher nach den bestehenden Zensurgesetzen zu behandeln.

§ 6.

Broschüren, Jugend- und Volksschriften, Unterhaltungsbücher müssen nach der ganzen Strenge der bestehenden Zensurgesetze behandelt werden. Hier muss nicht nur Alles entfernt werden, was der Religion, der Sittlichkeit, der Achtung und Anhänglichkeit an das regierende Haus, die bestehende Regierungsform u. s. w. geradezu oder mehr gedeckt entgegen ist, sondern es sind auch alle Schriften der Art zu entfernen, welche weder auf den Verstand noch auf das Herz vorteilhaft wirken und deren einzige Tendenz ist, die Sinnlichkeit zu wiegen. Es soll daher alles Ernstes getrachtet werden, der so nachteiligen Romanenlektüre ein Ende zu machen. Dabei versteht es sich von selbst, dass hier jene wenigen guten Romane, welche zur Aufklärung des Verstandes und zur Veredlung des Herzens dienen, nicht gemeint sein können, wohl aber der endlose Wust von Romanen, welche einzig um Liebeleien als ihre ewige Achse sich drehen, oder die Einbildungskraft mit Hirngespinsten füllen.

§ 7.

Die Erzeugnisse des Witzes, die Produkte der Dichter sind auf die Grosszahl berechnet und können daher nicht wohl von der Kategorie der Volksschriften getrennt werden. Sind aber auch die klassischen Werke der Art nicht nach der ganzen Strenge der § 6 gegebenen Grundregeln zu behandeln, so können sie doch auch nicht mit der § 4 angezeigten Nachsicht behandelt werden, um so weniger, als sie das wahre Wohl des Einzelnen oder des Ganzen zu befördern nicht geeignet sind, wohin doch die eigentliche Tendenz der § 4 bezeichneten Bücher geht.

§ 8.

Werke, in denen die Staatsverwaltung im Ganzen oder einzelnen Zweigen gewürdigt, Fehler und Missgriffe aufgedeckt, Verbesserungen angedeutet, Mittel und Wege zur Erringung eines Vorteils angezeigt, vergangene Ereignisse aufgehellet werden u. s. w. sollen ohne hinlänglichen anderen Grund nicht verboten werden, wären auch die Grundsätze und Ansichten des Autors nicht jene der Staatsverwaltung. Nur müssen Schriften der Art mit Würde und Bescheidenheit und mit Vermeidung aller eigentlichen und anzüglichen Personalitäten abgefasst sein, auch nichts sonst gegen Religion, Sitten und Staatsverderbliches enthalten.

§ 9.

Kein Werk ist von der Zensur befreit, und das Revisionsamt ist dafür verantwortlich, wenn eines ohne das Gutachten des bestimmten Zensors den Buchhändlern hinaus gegeben wird.

§ 10.

Schriften, welche das höchste Staatsoberhaupt und dessen Dynastie oder auch fremde Staatsverwaltungen angreifen, deren Tendenz dahin geht, Missvergnügen und Unruhe zu verbreiten, das Band zwischen Untertanen und Fürst locker zu machen, die christliche, und vorzüglich die katholische Religion zu untergraben, die Sittlichkeit zu verderben, den Aberglauben zu befördern, Bücher, welche den Sozinianismus, Deismus, Materialismus predigen, endlich Schmähschriften aller Art sind so wenig geeignet, das Glück Einzelner und das Wohl des Ganzen zu erhöhen als sie selbes vielmehr vom Grunde aus zerstören, und können daher so wenig auf Nachsicht, als Meuchelmörder auf Duldung Anspruch machen. Sie sind nach der Strenge der bisher bestehenden Vorschriften zu behandeln.

§ 11.

Die gegebenen Grundsätze gelten nicht nur für gedruckte Schriften und Werke, sondern auch für Handschriften.

§ 12.

Schriftsteller, deren Handschriften von der Polizeihofstelle die Zulassung zum Drucke versagt wurde, können, wenn sie sich gekränkt glauben, ihre Handschriften mit Beifügung der Rechtfertigungsgründe an die politische Hofstelle ihres Landes überreichen, welche darüber an Seine Majestät Bericht zu erstatten hat, nämlich, ob sie dem damnatur der Polizeihofstelle beipflichte oder aber zur Zulassung stimme.

§ 13.

Werke, welche durch die Rezensurierung verboten wurden, können, wenn sie in neuen Auflagen erscheinen oder auf das neue aus dem Auslande hereinkommen, wieder in die Zensur eingeleitet und nach den vorliegenden Grundsätzen beurteilt werden.

§ 14.

Die Zensoren sollen mit möglicher Schnelligkeit, in so weit es ohne Nachteil der ordentlichen Zensurierung geschehen kann, die Abgabe der Bücher beschleunigen; und vorzüglich muss auch dafür gesorgt werden, dass die Bücher nicht unnötigerweise auf dem Revisionsamte liegen bleiben, ehe sie an die Zensoren verteilt werden, wie auch, dass sie von diesen schneller als bis nun geschah, abgeholt werden.

§ 15.

Von jetzt an erhält die Zensur nur folgende Formeln für gedruckte Werke:

1. Admittitur.
2. Transeat.
3. Erga Schedam conced.
4. Damnatur.

Admittitur erteilt der Zensor jener Schrift, welche öffentlich verkauft und auch in den Zeitungen angekündigt werden darf;

Transeat, Schriften, welche nicht ganz zum allgemeinen Umlauf, aber auch nicht zu einer strengeren Beschränkung geeignet sind. Sie können zwar öffentlich verkauft, und in die Kataloge aufgenommen, aber nicht in den Zeitungen angekündigt werden;

Erga Schedam erhalten Werke, in welchen die Anstössigkeiten das Gute und Gemeinnützige überwiegen, und welche ohne Gefahr

nur Geschäftsmännern und den Wissenschaften geweihten Menschen gegen Reverse von der Polizeihofstelle bewilligt werden können;

Damnatur ist als der höchste Grad des Verbotes nur solchen Schriften vorbehalten, welche den Staat, die Religion oder die Sittlichkeit untergraben. Die Erlaubnis, solche Schriften zu lesen, erteilt ebenfalls die Polizeihofstelle, und sie wird vierteljährig Seiner Majestät ein Verzeichnis der Personen, welche der Art Bücher, und der Schriften, welche ihnen zugestanden wurden, vorlegen.

§ 16.

Professoren und eigentlichen Gelehrten sollen Bücher, welche in ihr Fach gehören, oder auf selbes Bezug haben, niemals versagt werden, sie mögen mit erga schedam oder mit damnatur bezeichnet sein, ausgenommen, sie bestünden bloss aus Schmähungen und wären übrigens gehaltlos.

§ 17.

Die Formeln bei den Handschriften bleiben wie bisher. Nur tritt eine neue hinzu: Toleratur. Ein Manuskript, welches auf diese Art erledigt wird, kann zwar gedruckt und in den Katalogen, aber nicht in den Zeitungen angekündigt werden. Es gilt für solche inländische Schriften, welche zwar von einem gebildeten Publikum gelesen werden können, aber nicht geeignet sind, in die Hände ungebildeter Menschen zu kommen. Diese Erledigungsart ist auch anwendbar auf politische Schriften, von deren weiteren Verbreitung die Staatsverwaltung keine Notiz nehmen will.

§ 18.

In Beziehung auf den Nachdruck werden folgende Grundsätze festgesetzt:

1) Die bestehende gesetzliche Duldung des Nachdruckes von Werken, die im Auslande erschienen sind, ist im Ganzen nicht aufgehoben.

2) Jedoch berechtigt hiezu weiters keine Zensurformel, sondern die Erlaubnis zum Nachdrucke einer Schrift muss bei der Polizeihofstelle nachgesucht werden, welche das Buch in dieser Hinsicht auf das neue in die Zensurierung bringt und dann über die Zulässigkeit oder Nichtzulässigkeit des Nachdruckes entscheidet.

3) Werke, welche von fremden Buchhändlern allein oder in Gesellschaft mit inländischen im Manuskripte der hiesigen Zensur vorgelegt, von selber zugelassen und dann erweislich in einer der Hauptstädte der Monarchie gedruckt werden, dürfen nicht nachgedruckt

werden. Doch muss in jedem Falle vor dem Drucke die Anzeige an den Landeschef gemacht werden, damit selber die Einleitung treffe, sich von der Wirklichkeit des Druckes in den k. k. Staaten zu überzeugen und die Polizeihofstelle davon in die Kenntnis zu setzen.

§ 19.

Von Handschriften wissenschaftlicher Werke wird kein Duplikat mehr gefordert, wohl aber bei kleineren Schriften, wenn nicht die Polizeihofstelle in einzelnen Fällen davon dispensiert.

§ 20.

Die Ankündigung einer Schrift wird von dem Revisionsamte nicht unterschrieben bevor nicht davon die vorgeschriebenen Exemplare an die Hofbibliothek abgeliefert sind.

§ 21.

Ob ein Werk vor dem Drucke auch einer anderen Hofstelle zur Einsicht mitgeteilt werden soll, darüber wird in jedem einzelnen Falle die Polizeihofstelle entscheiden.

§ 22.

Die früheren Verordnungen, welche durch diese Vorschriften nicht abgeändert oder aufgehoben werden, bleiben in ihrer Wirksamkeit.

2)

Пред. Арх. льв. Нам. № 9486/840. R/104.

Hochgeborner Freyherr!

Seine k. k. Majestät haben über einen, von mir erstatteten a. u. Vortrag mit a. h. Entschliessung vom 3. October d. J. anzuordnen geruht: dass sich bey der Ausübung der Zensurgeschäften auf das Genaueste an die Vorschriften der Zensur-Instruktion vom 14. September 1810 zu halten sey; daher jede etwa später eingetretene Verschärfung oder von der erwähnten Norm abweichende Verfügung von nun an nur insoferne in Anwendung gebracht werden dürfen, als sie von Wailand Seiner Majestät dem Kaiser Franz oder von Seiner jetzt regierenden Majestät genehmigt worden sind.

Infolge dieser a. h. Entschliessung gebe ich mir die Ehre Euerer Exzellenz in der Anlage vier Exemplare von der zur genauesten Richtschnur neuerlich a. h. vorgeschriebenen Zensur-Instruktion vom 14. September 1810 mit dem Ersuchen mitzutheilen, das dortländige Bü-

cherrevisionsamt, die mit der Bücher- und Manuskripten-Zensur dortlands beauftragten Individuen und den Zensur-Referenten zur genauesten Beobachtung und Handhabung dieser a. h. Zensur-Instruktion aufzufordern, Ihrer Orts aber deren Befolgung zu überwachen. Mit ausgezeichneter Hochachtung habe ich die Ehre zu verharren

Euerer Exzellenz gehorsamster Diener:

Wien, am 20. November 1840. Sedlnitzky m. p.

II.

Виключенє М. Шашкевича з дух. Семинарії.

1. Реляція Ректорату.

№ 82. (Consistorium Metropolitanum)

Rectoratus Seminarii generalis Illustrissimo ac Reverendissimo Metropolitano Consistorio humillime refert, quod

Alumni Bazylewicz Michael et Szaszkiewicz Martianus, Archidioecesani, et primi Anni Philosophiae Auditores, die 15. m. c. a meridie cum respectiva classe ad Academiam pro praelectionibus publicis venientes, hic solummodo prima hora interfuerint —, quaque finita adscito sibi tertio sotio (sic) Nicolao Antoniewicz substituto archidioecesano pariter Logico, e collegiis, non expectata secunda praelectionum hora, se ad domum propinatoriam nomine Ludwik insignitam contulerint, atque ibidem immemores vocationis suae, et disciplinae Seminaristicae obliti, inter pocula ad mediam septimam horam vespertinam sese distrahendo, nec non quatuor lagenas vini extrahendo, crapulae notabiliter indulserint —, quodve

hac non obstante, revertendo per plateam (Dikasteryalna Ulica) domum, in via ad thermopolam (Kaffehaus) fine sumendi potum coffeae diverterint —, ibidemque posterior eorum Szaszkiewicz maximum in opprobrium vomuerit —; at paulo post in se rediens, relictis suis sociis, fugam arripiendo solus domum per posticas partes aedium Seminarii ante coenam rediit —, illico lectum, sub obtentu inculpabilis infirmitatis petiit —, hacque de causa coenae in refectorio, et precibus vespertinis non interfuit, atque sequenti quoque die, ob contractam virium debilitatem ab omnibus officiis emansit —. Prior autem Bazylewicz animi sui ob crapulam impos, per memoratum Antoniewicz, e mox dicta thermopola eductus, et integra titubando via —, ad Seminarium, [2] pariter per posticas partes hujatum aedium, maxima cum difficultate octava hora vesperi inebriatus adductus, et per coalumnos ad lectum depositus exbilevit (sic) —, quod denique

Rectoratus Seminarii Generalis perpenso judicio, quod recensiti Alumni Bazylewicz et Szaszkiewicz nuper coetui Alumnorum adscripti, primi anni philosophiae auditores, committendo expositos tam temerarios, et tam audaces passus, indicia depravatae indolis, et malae moralitatis commonstraverint —, quod iidem perpetratis tam gravibus et cum legibus instituti Seminarii magnopere pugnantibus excessibus, pessimam hujati Seminario famam conciliaverint —, et quod insuper Bazylewicz e Doctrina Religionis, Philosophiae theoretica, et Philologia latina examen nondum absolverit —, opinionem suam eo depromit, ut ambo Alumni hi, tanquam beneficio fundi religionis indigni, e Seminario dimittantur, quia hac ratione sola, disciplina seminaristica et subordinatio manuteneri potest. —

Leopoli, die 18. Febr. 830.

S. Wisłocki, mp.

Акт пис. на 2 сторонах folio на половинї паперу. На першій половинї 1. стор. рубрум:

Ad
Illustrissimum ac Reverendissimum
r. g. c. Metropolitanum
Consistorium

Rectoratus Seminarii Generalis refert de devictatibus Alumnorum Michaelis Bazylewicz, et Martiani Szaszkiewicz, atque opinatur, ut ambo hi e Seminario dimittantur.

2. Відповідь митр. Михайла Левицького.

№ 491.

Alumni Seminarii generalis, primi Anni Philosophiae auditores, Bazylewicz Michael et Szaszkiewicz Martianus, qui iuxta relationem Rectoratus dtto 18a m. c. № 82. Consistorio sub praesentato 19. ejusdem mensis exhibitam, 15a m. et. a. c. tempore publicarum praelectionum ex aedibus Universitatis ad domum propinatoriam se contulerunt, ibi inter pocula ad mediam septimam horam vespertinam sese distrahendo nec non quatuor lagenas vini extrahendo crapulae notabiliter indulserunt, et dein ad thermopolam diverterunt, unde Szaszkiewicz vomitu ibi perpesso fugam arripuit et per posticam portam Seminarium intravit, Bazylewicz autem mentis impos per Antoniewicz auditorem Philosophiae quoque per posticam illam portam maxima cum difficultate hora octava vespertina inebriatus ad Seminarium adductus est, manifesta indicia depravatae indolis et malae moralitatis commonstrarunt.

Cum itaque talis excessus cum Statutis Seminarii adeo pugnans impunis relinqui non possit, cumve Michael Bazylewicz insuper examina e doctrina Religionis, Philosophia theoretica, et Philologia latina non absolverit, et Szaszkiewicz Martianus leges Seminarii infringere soleat, proinde ordinamus V. Rectoratui Seminarii generalis, ut memoratos Alumnos, receptis ab illis rebus aerarialibus illico e Seminario dimittat et de peractis horsum referat.

Caeterum Rectoratus etiam Nicolaum Antoniewicz socium et complicem excessus illius a Bazylewicz et [2] Szaszkiewicz perpetrati ex albo Substitutorum et Candidatorum status ecclesiastici delebit, et praesentem dispositionem toti gremio alumnorum publicabit. Leopoli, die 21ª Februarii 830.

Michael Metropolita.

Акт пис. на 2 стор. folio, 3-та сторона порожна а на четвертій адреса: A Consistorio Metropol. Leopol. r. g. c.

№ 491.

Ad

Venerabilem

Rectoratum

Seminarii generalis

consign. hic loci.

На верху дописка ректр. Сім. Вислоцького: Praes. d. 21. Febr. 830. № 88.

3. Дальші реляції Ректорату.

№ 88.

(Consistorium Metropolitanum)

Rectoratus Seminarii Generalis Illustrissimo ac Reverendissimo Metropolitano Consistorio humillime refert, quod

a) in fundamento ordinationis consistorialis dtt. 21. m. c. № 491. Alumni Bazylewicz Michael, et Szaszkiewicz Martianus Archidioecesani, primi Anni Philosophiae Auditores, propter perpatratos cum disciplina Seminarii pugnantes excessus die 21. m. c. a meridie, receptis ab iisdem rebus aerarialibus, e Seminario dimissi, et quod

b) post eorundem e Seminario dimissione duo stalla, per candidatos status ecclesiastici Archidioecesanos occupanda, in hocce Seminario aperta sint. —

Leopoli, die 22. Febr. 830.

Sim. Wisłocki.

Акт пис. на одній сторонї folio на половинї паперу. На першій половинї рубрум:

Ad
Illustrissimum ac Reverendissimum
r. g. c. Metropolitanum
Consistorium

Rectoratus Seminarii G(ene)ralis refert ad consistorialem № 491 ex 830 de dimissis ex eodem Seminario excessivis Alumnis Bazylewicz Michaële et Szaszkiewicz Martiano.

Всї три акти переховують ся в архіві гр. кат. дух. Семинарії у Львові, звідки видобув їх для мене за ласкавим дозволом ректора сем. о. шамб. дра Йосифа Жука, о. преф. Будка. Додам, що дня 6 марта 1830 р. (№ 111) доносив ректорат Митрополитальному Ординаріятови про вислїд курсових іспитів, причім додав, що: „Bazylewicz Michaël, Szaszkiewicz Martianus et Czwartacki Theodosius ob immoralitatem e Seminario dimissi", а в „Tabella individualis" (Ad. № 111. ex 830), в якій вписувано ноти з іспитів питомцїв, Маркіян Шашкевич находить ся під ч. 186 а поступи „e doctrina Religionis, e Philosophia theoretica, e Mathesi pura, e Philologia, e Historia naturali" означені нотою: prima", причім додано: In fundamento ordinationis consistor. dto 21. Febr. 830. № 491. ob malam moralitatem e Seminario die 21. ej. m. dimissus.

III.

[1 стор.] **СИНЪ РУСЄ**

илы собранйе стихотвѡрѡвъ въ рускимъ языкѢ ѿ клеру Семінарії єнеральнои въ Львѣгородѣ, рускогѡ краю Метрополиї

[2 стор. чиста] Року 1833.[1])

[3 стор.] **До Синѡвъ Русѣ.**

Роздрѣтъ грубу поволоку,
Любѣ братя! Русѣ сини,
Гонѣтъ чорну помороку,
Наи порхає въ пустини...
Часъ сонъ довгй покинути,
Котриї тяжитъ намъ повѣки,
Часъ вже стати — свѣтъ глянути,[2])
Досйть спаня черезъ вѣки...

[1]) Низше під заголовком читаємо: „Получено отъ покойнаго Январія Рудницкого, бывшого приходника въ Липовцяхъ близъ села Унева въ 1847 году. А. Петрушевичъ". Почім йде дописка о. Петрушевича: Содержатся здѣсь стихотворенія слѣдующихъ молодыхъ писателей:
1. До Сыновъ Руси — О. Г.
Слово до Чтителей Русского языка. М. Ш.

[2]) В рукописи хибно: гланути.

Часъ! Часъ! ѕмъ нашъ розярити,
Наи блистає єгѡ сила,
Милость къ Музамъ защипити,
Щобъ й въ Рускимъ сердцю ткнила...
Яри, Яри умъ твѣй Сине,
Той даръ небесъ такъ велики,
Чорна мрака нехай гине,
Що видъ тмила черезъ вѣки...
Далѣ Братя! далѣ други,
Сердце къ музамъ наи препаде,
Въходѣтъ вѣрнои дружби круги
Нехъ тамъ милость къ немъ засяде... О. Г.

Словѡ дѡ чтителеи руского язика.

Даите руки, юни други,
Сердце къ сердцю наи препаде,
Наи щезаютъ тяжкѣ туги,
Умъ охѡта наи засяде...

Разомъ, разомъ! ктѡ силъ має
Гонѣтъ въ Русѣ мраки тмавѣ
Завѣсть наи насъ не спиняє,[1])
Разомъ къ свѣтлу други жвавѣ... М. Ш.

[4 стор.] **Сатира.**

Щѡ за дѣтькѡ ту рогати,
Братъ не хоче брата знати,
Єденъ впертиї, другій думниї,
Ѳба кажутъ: я розумниї...
Єденъ въ другимъ ся не любитъ
Думни въ жидомъ ся голубитъ,
Не терпятъ ся якъ сѣль въ ѡку
З нихъ ся смѣютъ люде въ боку...
Впертиї вже ся бувъ погѡдивъ,
Думнiй єгѡ за нѣсъ водивъ,
Сусѣдъ третиї натрутив ся
Братец думнiй впокѡрив ся...
Впокорив ся, бѡ ся боѣтъ
Сусѣдъ въ пуговъ надъ нимъ стоѣтъ,
Ничъ не зробитъ хоть злословиї
Бо въ сусѣдомъ братъ щасливиї...
Думниї трохй вспокоѣв ся,

[1]) В рукописи хибно: спинає.

Але знову розлостив ся,
На сухоти уже гине,
А ще каже: ти Русине... М. М.

Дума.[1])

Хрестецъ камѣнниі краи Любачева.

Ведутъ зъ востокъ двѣ дорозѣ
Єдна вужша, зъ Башнѣ друга[2])
Летишъ конемъ, или въ возѣ
Видно гробы, тисне туга...
Гляни къ замку въ сторонъ лѣсу
Кари образ тамъ незмѣннiі
Криє земля хлопця дѣву
Где горбъ хрестецъ знѣсъ камѣннiі...
Тамъ каплиця зъ лѣтъ стояла
Въ нѣи си сталостъ присягали
[5 ст.] Весна тогда імъ сприяла,
Якъ ся въ парѣ женихали...

Часъ ихъ приспѣвъ, збѣгли пости
Ломитъ слюби за достъ грошиі
Она также для милости
Зъ иннимъсъ вѣнчитъ, бо хорошиї...

Въ сеи часъ зъникънувъ Дашъбогъ зъ боку
Онiы двоятъ ще вѣдъвагу
Таютъ тоє въ кажъдимъ року
Що зломили слюбъ присягу...
Вишъла лѣтомъ полонъ жати
Жие и вяже збѣже своє
Вѣнъ жавъ ячъмѣнъ, ставъ складати
Бо вороживъ вѣтеръ злоє...
Идутъ хмари ся скупляти
Летятъ въ охранъ зъ поля птицѣ
Люнутъ[3]) тучѣ, нема хати
Втѣчутъ стежъковъ до каплицѣ...

Весъ Годвшинъня тучъ збирає
Стрибогъ древа ломитъ въ троє
Громъ каплицю запаляє
Бiє ихъ перунъ[4]) въ раз обоє...

---

[1]) В рукописи хибно: Дима, [2]) дрига, [3]) Люнитъ, [4]) перинъ.

Видѣли люди загребати
Тамъ де криво присягнули
Злучили ся як жадали
И сномъ вѣчънимъ разомъ въспули...
Якъ не мило имъ тамъ спати!
Кричатъ совы проклинаютъ
Въ день приходѣтъ отецъ мати
И такъ дѣти научаютъ...
„Богъ насъ довго не карає
Бисьмось' грѣхѣвъ сповѣдали
Біє перуномъ, хтосъ' некає
Якъ тихъ, що фалшъ присягали".

Лубачѣвъ мѣсто въ обводѣ жолковъскимъ; Башъня, деревъня, или село єстъ на въ съходѣ одъ Либачева (sic!); женихати значитъ тоє, що любити; приспѣтиы значитъ достигнити (sic!) [reif werden]; Годвишъня имя или прозвиско рѣки; Стрибогъ Богъ вѣтровъ; Дашъбогъ Богъ щастя, или якъ називаютъ (Fortuna).

[6 ст.] **Розсвѣтъ.**

Когутъ [1]) розсвѣтъ випѣває,
Крилъ не щадитъ нѣ голоса,
Зора зъ востокъ визирає
Чудъ золота въ неіы коса...
Шарнї свѣтокъ на болоню
Вся природа житє чує,
Вѣтрокъ з гречъки вабитъ воню
Конюхъ зъ ночи домѣвъ дуіе...
Птахи гнѣзъда покѣдаютъ,
Воздухъ пѣня къ небу зъноситъ,
Дзюбъ потята розъдимаютъ
Самъка для нихъ кормлю носитъ...
Звѣръ си очиы протирає,
Голодъ вовъка лѣсомъ гонитъ,
Заяцъ въ поле вибѣгає,
Трубятъ ловъцѣ, съвора дзвонитъ...
Димъ ся курить надъ хатами,
Старѣ жваво клепютъ коспы,
Хлопцѣ, дѣвы всѣо зъ серпами
Пастиръ съкоту жене въ росиы...

---

[1]) В рукописи хибно: Когитъ.

Такъ жнутъ нивны якъ въ потребѣ
Коса луку тне на [1]) покісъ,
Снопѣвъ якъ би звѣзд' на небѣ
Тамъ въ полосѣ фуркнувъ кѣсъ
Зъ по надъ гори лучъ видати
Ясне свѣтло ранокъ родитъ
Луна [2]) хочесъ огнемъ яти
Ахъ, якъ царъско! сонъце сходитъ. М. М.

Чудъ золота барз — красна (wunderschön). Конюхъ що въ ночи конѣ пилнує.

Роꙋолынъ или Танецъ рускиі

Тляскъ (sic!), плясънѣмъ
руками,
Тутъ тупънѣмъ
ногами,
Идѣмъ коломъ днесъ Русина,
Такъ дѣдъ гулявъ и родина,
Ту зрѣсъ русинъ проживае,
Отъцовъ поля плугомъ крае.

[7 ст.] Пляскъ, плеснѣмъ
Рукамны,
Туп, тупънѣмъ
ногами,
По тоні землны рускѣ дѣти
Не дасіъ она намъ гибѣти
В русѣ (sic) овесъ, ячъмѣнъ, жито
Ту въ пшеницу, въ мѣдъ ту сито.

Пляскъ, плеснѣмъ
Рукамны,
Тупъ, тупнѣмъ
Ногами,
Ту єстъ Дажъбогъ и коляда
Ту сутъ овци, воли, стада
Ту ся родитъ Команица
Русь [3]) всѣмъ полна якъ кошъница.

---

[1]) Понад на маємо въ. [2]) В рукописи хибно: Лина.
[3]) В рукописи хибно: Русъ.

Пляскъ, плеснѣмъ
Руками,
Тупъ, тупънѣмъ
Ногами,
Ту сѣлное біє жерело
Ту ся дѣдамъ добре вело
Ту въ врагами ся боръбило
Ту Тарътаровъ на смертъ било.

Пляскъ, плеснѣмъ
Руками,
Тупъ [1]), тупнѣмъ
Ногами,
Ту ся пѣлны Бояръ спѣви
Ту моторънѣ рускѣ дѣвны,
Нѣмъцѣ краи свѣй покѣдали
При русинкахъ осѣдали.

Пляскъ, плеснѣмъ
Руками,
Тупъ, тупънѣмъ
Ногами,
Красилъ женъскиі [2]) полъ нашъ рускиі
Тронъ угерскиі, полскиі, прускиі
Жилъ и Францувъ въ рускомъ лонѣ
Бо Русинкѣ мавъ на Θронѣ.

Пляскъ, плесънѣмъ
Руками,
Тупъ, тупънѣмъ
Ногами,
Ту лицарѣ нашѣ жили
Рускѣ князѣ ту князили
Тусъ' радъ кождиі днесъ ховати
Бо Русь [3]) краи нашъ наша мати. М. М.

[8 ст.) **Радостъ весны.**

Якъ чудъне блистаєшъ о юна весно!
Въ рожахъ пестрихъ смѣетъ ся свѣтъ
О природо! якже солодко красно
Твѣи блискъ зрѣти, вонности цвѣтъ,

[1]) В рукописи хибно: Тутъ, [2]) желъскиі, [3]) Русъ.

Въ кругъ всюди мило
Всѣо зновъ ожило
Блискота зъ красънихъ зълетѣла сторонъ
И мертвиі лешила природа сонъ...

По плодниихъ лукахъ, лехъкиі вѣе вѣтрокъ
Въ диханю песе цвѣтниі мѣдъ
По рожахъ зеленъ разложени вѣнокъ
Красавицъ радиі кличе рѣдъ
О молодосте!
Чиста радосте!
Зри и здивяй села любости чудъ
Въ тму вѣчну покинъ смутокъ и трудъ.

Въ лѣсокъ, где гримитъ въ пѣснехъ веселиі ликъ
Тамъ стежъка веде всѣхъ утѣхъ,
Где насъ принимае зимниі холодъникъ
Тамъ приязъниі[1]) княжитъ усмѣхъ
Весне Богини
Гори долини
Въ холодѣ гаи и лисънихъ радеи хоръ
Пѣснъ намъ несе бремниі пѣвцовъ соборъ.

І. Левицкиі зъ Болъшова.[2])

[9 ст.] **Вихеръ.**

Свиснувъ[3]) вѣхеръ вѣдъ пѣвъночиы,
Въ нутрѣхъ землѣ задудънѣло
Лоптитъ вѣтровъ ликъ охочиі
Розъчинати хижо дѣло...
Вѣтриы дѣти вихъра вѣрънѣ
Зънеслиы крилиы къ небесиы,
А злетѣвъше свѣтиы гѣрънѣ,
Вили дивесъ голосиы...
Бурѣ чорнѣ сунутъ хмариы
День[4]) въ нѣчъ страшъну зъмѣнилиы
Вже ся смѣютъ нѣчънѣ мариы
Природу всю зтрвожилиы...

---

[1]) В рукописи хибно: приязънии. [2]) Сей вірш „Радость весни“ вручено Венед. Левицькому в р. 1833 „чтителей руского язика“ без підпису автора. Між рукописию „Сина Русѣ“ а віршом, врученим Вен. Левицькому, заходять незначні ріжниці. Порівнай XXX стор. передмови. [3]) В рукописи хибно: свиснуъ. [4]) Денъ.

Любиі [1]) вѣтрокъ опускає
Красавицъ [2]) стадо милихъ
Рожа келѣхъ запирає
Нору дихалъ въпилихъ... (sic)
Туга лѣсиы огоръпула [3])
Хорпы пѣвъцовъ оступѣлиы
Люта буря повѣпула...
Деревъ гѣля заскрѣпѣлиы...
Кметокъ зъ нивиы повертає
Духа вѣнъ тамъ къ небу зъноситъ
Трикротъ разиы ся жегънає
Охранъ нивиы Б о г а проситъ...
Пастиръ бѣжитъ во гущину
Би съхрони там ся мѣгъ
Вдѣвъ на главу мѣшину
И запхавъ ся въ густиі глигъ...
Що раз скоръше вѣтри гонятъ
Лѣсиы главиы нахѣляютъ
Листя рвутъ, гѣля ломятъ,
З хатъки снѣпкиы вирпваютъ
Сонъце промѣнъ свѣі звинуло
Заслоновъ ся покрило
Трикротъ разиы заблиснуло
Сотъ громѣвъ зарпвѣло...
По перунѣ перунъ вдарпвъ
Клекѣтъ чути страшеннії
Въ дуба стрѣлу свою зарпвъ
Дубъ [4]) конає раженнії...
[10 ст.] И зновъ вѣхеръ засвиставъ
Стадо вѣтровъ поверънуло
Градиы и дощъ внетъ уставъ
Сонъце променъ розъвенуло... *Г. О.*

Молитва хлопця.

Где сутъ [5]) скалъ уломиы,
При бистрѣмъ потоку,
Тамъ хатка зъ соломы, [6])
Тамъ дѣдокъ при бабъцѣ, [7])
Завсѣгди при хатцѣ

[1]) В рукописи хибно: лубиі, [2]) красъвицъ, [3]) огоръпила, [4]) Дибъ, [5]) ситъ, [6]) соломъ, [7]) при бапъцѣ.

И доня при боку,[1])
Прекрасна дѣвчина
И песъ якъ гадина.
Боже молю тебе
Храни мя вѣдъ свѣдъка
А бабъку и дѣдъка
Забери до себе,
Хутко въбю гадину
И возъму дѣвчину. *Ал. Г.*

Розлука.

Подаи рученъку[2]) для мене милую,
Нехъ ще разъ стисну, щире поцѣлюю,
Нехъ вже ти скажу на незабудь[3]) слова:
Буваи здорова, буваи здорова.
Вже ми при тобѣ теперъ не сидѣти
Нѣ ми ся разомъ съ тобою лишити,
Вже, вже для мене дорога готова
Будъ ми здорова, будъ ми здорова.
Не буде кому менѣ заспѣвати,
Нѣ кому так менѣ, якъ тобѣ сприяти,
Вже перестане и наша розмова,
Будъ ми здорова, будъ[4]) ми здовова.
Хотъ я поѣду (бо ѣхати мушу)
Зоставю тобѣ и сердъце и душу,
Ихъ не отягнетъ золота окова,
Будъ ми здорова, будъ[5]) ми здорова.
Маю надѣю, же мя не забудешъ,
Завше въ денници сияти ми будешъ,
А я приѣду и зачнетъ ся мова,
Будъ ми здорова, будъ ми здорова. *М. М.*

[11 ст.]

Дума.

Чи то сокѣлъ пташъку жене?
Чи то буря хмару несе?
Чи то люта джума летитъ?
Нѣ! — то козакъ конемъ садитъ...
„Гуляи! крикнувъ: вороненъкѣ“,
„Стиган! стиган! врага ненъкѣ“,

---

[1]) В рукописи хибно: боки, [2]) рученъки, [3]) незабидъ, [4]) бидъ, [5]) бидъ.

„Вѣдѣвѣмо дѣвчинонъку“,[1])
„Мою рѣдъну таи сестронъку“,
„Якъ прилетишъ, поздоровитъ“,
„И поплеще и п(р)омовитъ“
„Погодує тя рукою“,
„Рученъкою бѣленъкою“
„И напоѣтъ тя водою“,
„Воденкою студеною
„Гуляи! гуляи, на всѣ сили,
„Чрезъ болота, чрезъ могили,
„Чрезъ доброви, багна, луки,
„Якъ попаде въ моѣ рукиы,
„Потанъцюю зъ Татариномъ,
„Не пагрѣюсъ вражимъ синомъ,
„Скоро блисну му шаблею,
„Розълѣє ся бѣсъ мазею!“
На ту правду забожився
А зѣгнувъши ся дугою,
До коника приложив ся,
Шпаръковъ летитъ вже стрѣлою,
Горъбокъ єго не спиняє,[2])
Перекопи нѣ могила,[3])
Вѣтромъ по нихъ улѣтає,
Якъ би мара го носила...
Куда гонишъ бѣснувати?...
Свѣтъ на въколо смеркомъ зъчорнѣвъ,
Въ лѣсѣ пугачъ сумно запѣвъ,
Нѣ тамъ люди,[4]) нѣ тамъ хати!...
Тамъ блудъ свище, туманъ грає,
Въ дебри и лѣсъ тя поведе —
Козакъ на се не зъважає,
Гомонитъ си: „врагъ не уиде...“
Станувъ — къ земли припадає,
Послухати, где врагъ дуднитъ,
На коня ся вихопляє,
И в пут', вѣтра свистомъ летитъ...
Щезъ — зникъ — стриловъ (въ) густиі
Дуденъ по нѣмъ замовчає.. [мрацѣ
Може где лѣгъ вже (в) байрацѣ,[5])

[1]) В рукописи хибно: дѣвъчинонъки, [2]) спинає, [3]) могула.
[4]) луди. [5]) баярацѣ.

Таи звѣръ его доѣдае...
Где пѣгънавъѣсъ' ся козаче?
Всюда тихо и туженько,
Часомъ воронъ но закряче
Кряче тамъ... тамъ... такъ страш(н)енько...
[12 ст.] Чи тамъ вѣрлиы крилъмиы бютъ ся?
Чи то зѣръкиы тамъ сиыютъ?
Нѣ, то козакъ зъ врагомъ трутъ ся
Свершятъ мечи и блискаютъ
Виджу [1]) Таръташъ утомивъ ся,
Къ земли силъно въдаренъ впавъ,
Ще разъ двигъ ся, розъярив ся
Мечемъ главу дѣвѣ втявъ (знявъ).
Въ скокъ кѣнувъ ся якъ звѣръ люти
Козакъ сильниы на ворога
Грудь [2]) розколовъ, давъ почути,
Що вартъ сестра ...і дорога...
Красну дѣву взявъ на рукиы
Трикротъ громомъ врага наклявъ,
Допавъ коня, зновъ чрезъ лукѣ
Въ тузѣ сердъця домѣвъ пѣгнавъ... *М. Ш.*

Зъ Анакреонта виѣмокъ.

Прутше уходятъ якъ колесъ шпицѣ,
Якъ на млинъскѣмъ каменны листвицѣ,
Мира сего лѣта;
Глухѣ порохны зъ костеи никъчемънихъ
Ложискомъ будемъ кретѣвъ пѣдъземънихъ
Якъ пѣдемъ со свѣта...[3]) *А. Г.*

Русинъ.

Зъ вамиы братя, зъ вамиы голя!
Жити прагну и вмерати,
Врага бити, рѣчъ всперати [4])
Гди не можу, доситъ воля...
І. Левѣцкіи зъ Авг.

Русинъ я си зъ роду, тимъ ся величаю,
Любю просту щирѣстъ, храню рускѣ справны,

---

[1]) В рукописи хибно: Видзу, [2]) Грудъ, [3]) свѣти, [4]) встерати.

Голубця си витну, думъку заспѣваю,
Гостя з сердъця приїму, то моѣ забавны.

Лакомство.

Въпавъ волосъ на челѣ зъ бороди—тѣло кѣи вспираѥ,
Вѣчъную памятъ перстны пѣютъ — а стари збираѥ.

IV.

Реляція митр. до през. Губернії в справі „Зорі“ М. Шашкевича.

Euere Excellenz!

Mit Zurückschliessung der mir mittels H. Präsidialschreibens E. E. dtt 23 Februar l. J. 3. 819 mitgetheilten Handschrift Zora Pysemce poświaszczennoie ruskomu iazyku von Russland Szaszkiewicz finde ich mich diesfalls folgendermassen zu äussern: und zwar

I. In Hinsicht der Zulassung zum Drucke der eben erwähnten Handschrift.

Ich habe diese Handschrift nach dem von E. E. erhaltenen Winke dem Doktor der Theologie und Professor dem Ehrendomherrn Benedikt Lewicki zur genauen Prüfung mitgetheilt. Nach dessen hier im Anschlusse $^2/_2$ mitgehendem Gutachten, enthält diese Handschrift sowohl in Hinsicht des Inhalts als der gebrauchten Ausdrücke vieles, was nach den hiesigen Provinzialverhältnissen anstössig, folglich zum Drucke nicht geeignet sey.

Mit dieser Ansicht des Professors und Ehrendomherr Benedikt Lewicki bin ich vollkommen einverstanden und ohngeachtet diese Handschrift von den Censursbehörden nach den allgemeinen Censursnormen zum Drucke zulässig erkannt worden; so ist solche nach meiner Meinung in Hinsicht der Provinzialverhältnisse hiezu gar nicht geeignet, weil solche

1) Die traurigen geschichtlichen Ereignisse in Hinsicht der religiösen und politischen Bedrückungen, welche die hiesigen Einwohner und Eingeborenen Ruthener von den Pohlen besonders durch die Anstiftung der Jesuiten und durch die Juden, die als Instrumente hiezu gebraucht wurden, erlitten haben; und woraus blutige Repressalien bei den Kosakenkriegen unter der Anführung des Chmielnicki hervorgiengen; welche noch in den Volkstraditionen sich erhalten, in Erinnerung und dadurch bittere Empfindungen hervorbringen würden — und

2) Diese Schrift denjenigen, die, den der Kaiserlich. Österreichischen Regierung anhängigen gr. katholischen Clerus, und die ruthenisch-Galizischen Nation mit schöllen Augen ansahen, die Veranlassung geben könnte, die Meinung zu verbreiten, als ob sich dieselbe zu Russland und die nicht unierte Kirche hinneigte, und dass besonders aus dem Grunde, weil diese Schrift von einem gk. Seminariumszögling Martin Schaszkiewicz unter dem erdichteten Namen Russland verfasst ist und nichts gediegenes in sich enthält — dann

3) Obschon die aufkeimenden Talente der Jugend in der Literatur nicht zu hemmen wären, so kann die Tendenz, welche dieser Zögling sich wählte, sowohl für ihn selbst, als für andere nicht begünstiget werden, weil — für ihn das nächste seinen Beruf betreffende Feld — die Theologische Moral, die Volkslehre — das Bibelstudium und die Kirchengeschichte ist — in welchem er so grossen Stoss findet sich literärisch in der Volkssprache zu versuchen eine gemeinnützige Moralische Volksschrift zu verfassen und sich dadurch auszuzeichnen, worüber derselbe von mir die Waisung erhält. Auch

4) Gegenwärtig bei der Jugend ein Hang und die Tendenz bemerkt wird durch Aufsätze und Werse eine Berühmtheit der Autorschaft zu erlangen, welcher Hang bei den Candidaten des geistlichen Standes um so weniger statt finden kann; als

a) sie dadurch in ihrem Berufs-Studium gehindert werden, und
b) manchmal in Berührung mit solchen Individuen kommen können, welche schädliche Tendenz und verkehrte Grundsätze hegen.

II. In Hinsicht des für die ruthenische Literatur und Sprache aufzustellenden Censors.

Finde ich folgende der ruthenischen Sprache und Provinzialverhältnisse kündige, dann vermöge ihrer staatsbürgerlichen Haltung Vertrauens würdige und hiezu geeigneten Männer in Antrag zu bringen und zwar

1mo den Benedikt Lewicki, Lemberger Ehrendomherr, Doctor der Theologie und Professor der Moraltheologie an der hiesigen Universität.

2do den Jakob Gyrowski, Professor des Bibel-Studiums des neuen Testaments an der hiesigen Universität.

Endlich finde ich zu bemerken, dass

a) die hierlandes welches Land ehemals Rothreussen Halicien oder Galizien, seine eingeborenen Einwohner stäts Ruthener

oder Rothreussen lateinisch Russia rubra, rutheni, lingua ruthenica Natio ruthena geheissen und stäts genannt wurden (vide Engel Geschichte von Halicz und Vladymir Wien 1792. 2. Theil, Seite 25 et sequ. —) und

b) die Benennung russinische Sprache eine neue Erfindung sey, und wiedrigen Eindruck mache —

Daher die seit sieben Jahrhunderten übliche Benennung der ruthenischen Sprache beizubehalten und ein Censor für die ruthenische Literatur und Sprache aufzustellen wäre.

Lemberg am 27. May 835.

An

Seine des k. k. wirklichen geheimen Raths Ritters des St. Stephans Ordens und Gubernial Praesidenten der Königreiche Galizien und Lodomerien Hoch und Wohlgeboren Herrn Baron Krieg von Hochfelden Excellenz.

Першу вістку про сю реляцію подав проф. Ф. Свистун в „Вѣсник-у Нар. Дома“ за рік 1906, стр. 196—8 в статийцї п. з. Для чого львовская цензура не допустила къ печатанію „Русалку Днѣстровую“. Хибно приписав проф. Свистун сю реляцію Мих. Гарасевичеви, що вже ствердив М. Тершаковець в студії „Гал. руск. лїтер. відродженє“ стор. 141—2.

V.

Цензорське оречене Вен. Левицького про граматику Лозинського.

Z. 19. den 19 März 838 empfangen N. 1187 ex 837.

Łozinski g. k. Pfarrer von Medyka Przemisler-Diözese hat dem löb. k. k. Bücherrevisions-Amte im 9-ber v. J. um Druckbewilligung eine Grammatik der ruthenischen Sprache, die er verfasst hat, vorgelegt. Vom Revisions-Amte ist diese Grammatik dem Censor pohlnischer Schriften Hr. Peymann unterm 12. 9ber v. J. zugetheilt worden. Von diesem aber ist sie dem Revisions-Amte mit der Bemerkung zurückgestellt: Wäre zuerst dem Hr. Censor der russischen Literatur zur Beurtheilung zuzusenden. Lemberg 10 May 838. Das Revisions-Amt sandte sie dem Censor der russischen Literatur mit der Bemerkung zu: Wird gemäss des Vorstehenden Begutachtens zur Censur dienstfreundlich zugemittelt. Lemberg am 19. März 838. Mutz mp.

Nota. An dieser Grammatik kommt zwar nicht in Betracht, dass die erklärende, erläuternde und lehrende Sprache die pohlnische ist,— aber [2] die Schreib-Art des Ruthenischen ist nicht mit der Cyrillik, sondern mit pohlnischen Buchstaben in derselben am Tage.

Decisum.

Der vorliegenden Gramair, da sie neben vielen irrigen, falschen und anmassenden Behauptungen mangelhaft ist, kann das angesuchte Imprimatur um so weniger bewilliget werden, als die Haupttendenz des Verfassers derselben ist, nicht sowohl die einst unterbrochene Bildung der ruthenischen Sprache zu fördern, als deren Reformirung zu bewirken, durch die von demselben dargelegte Neuheit aber wird auch der grundzügliche Charakteur der Ruthener — conservatives Prinzip angetastet, die Neuerungssucht der Jugend hingegen angefacht. Daher ist die hinterländische Geistlichkeit allen diesfälligen Neuerungen gänzlich dawider. Ausser dem ist das Werk dermassen abgefasst, dass es geeignet ist zur Verumstaltung und Verworrenheit der fraglichen Sprache sehr Vieles, zu deren gründlichen aber umfassenden Kenntniss wenn nicht gar Nichts, doch sehr weniges beyzutragen. Diese Erledigung jedoch wäre vor der Herausgabe noch dem Herrn Censor der pohlnischen Literatur zur Einsicht zuzusenden. Lemberg am 7 May 838. Benedikt Lewicki mp.

Expedirt am 9 May 838.

Першу вістку про се оречене подав проф. Ф. Свистун в „Вѣстн. Народного Дома“ за рік 1906, стр. 199 - 200 в згаданій при попереднім актї статї. Порівнай також: Тершаковець: „Галицко-руске лїтер. відродженє“ стр. 142.

VI.

Нецензурні уступи з „Annales Ecclesiae Ruthenae“ М. Гарасевича.

Президиал. Арх. львв. Нам. ad. Zl. 3506 ex 1839.

AUSZUG.

Cap. II. § 1.

Nach dem Tode des Herzogs Leo, welcher sowohl in Halicz als auch in Kijów regierte, machten die Lithauer unter ihren Anführern Gedimin und Olgierd Einfälle in die russischen Länder, und verschafften den polnischen Königen, insbesondere dem Kasimir dem Grossen Gelegenheit, die schwachen Herzoge in Rothreussen anzufallen, und

diese Provinzen zu besetzen, was im Jahre 1340 geschah. Das Herzogthum Halicz oder Galizien wurde sohin in eine pohlnische Provinz umstaltet. Die Güter der im Kriege erschlagenen russischen Edelleute wurden pohlnischen Edlen übergeben, die griechisch-ruthenischen Kirchen wurden in lateinische umstaltet, und lateinische Bisthümer errichtet.

Cap. III. § 8.

Wenn der Willensmeinung des Oberhirten entsprochen, und mit Sanftmuth und Geduld das Werk der Vereinigung befördert worden wäre, so würde solches tiefere Wurzel gefasst haben. Allein es geschah das Gegentheil. Man betrieb Alles mit Gewalt, erregte Hass und Aufstände. Diejenigen Geistlichen, welche die Union nicht anzunehmen bereit waren, wurden in Gefängnisse geworfen, und ihre Stellen durch unierte Geistliche ersetzt. Da das Volk sich von den unierten Geistlichen zurückzog, und keine eigenen Kirchen hatte, so blieb es ohne religiösen Beistand. Die Kinder blieben ungetauft, die Beerdigung der Leichnahmen in geweihter Erde unterblieb, und es verbreitete sich allgemeine Erbitterung.

§ 16.

Aus dem Angeführten ist zu ersehen, welche Schwierigkeiten der Union der Ruthenen sich entgegenstellten. Die unierten Bischöfe wurden von den lateinischen Bischöfen und der lateinischen Geistlichkeit gehasst. Dieselben erliessen Synodal-Dekrete, nach welchen sie den ruthenischen Bischöfen die Anmassung der Vorrechte der lateinischen untersagten, und befahlen, dass die Zehnten der lateinischen Geistlichkeit gezahlt werden. Was jedoch am nachtheiligsten wirkte, war die Proselytenmacherei Behufs des Übertritts der Ruthenen zur lateinischen Kirche. Zu diesem Ende wurden von Seite des lateinischen Klerus Schriften verbreitet, worin die Ceremonien der unierten und nicht unierten Kirche dem allgemeinen Gotte Preis gegeben worden sind. Auch in den Schulen wurde der lateinischen Jugend Abneigung gegen die ruthenische eingeflösst. Da auch die unierten und nicht unierten Ruthenen von öffentlichen Ämtern ausgeschlossen waren, so übergiengen viele zum lateinischen Ritus.

§ 18.

Als im Jahre 1742 Pabst Benedikt XIV. eine Bulle erliess, welche beginnt „Etsi pastorales ad Italo-Graecos in Sicilia et Calabria degentes propriis Episcopis destitutos“ und wodurch den Gläubigen

des gr. Ritus der Übertritt zum lateinischen gestattet, und dem lateinischen der Vorzug ertheilt wurde, versprachen sich die lateinischen Bischöfe durch Ausdehnung dieser Bulle auf die unierten Ruthenen in Polen, das ruthenische Volk bald an ihre Seite zu ziehen, und die unierten ruthenischen Bischöfe überflüssig zu machen. Die in Grodno versammelten Bischöfe überreichten nun im Jahre 1744 an den päbstlichen Stuhl eine Bitte, worin sie die Freiheit des Übertritts von gr. Ritus zum lateinischen in Anspruch nahmen. Darin wurden die unierten Ruthenen mit den schwärzesten Farben geschildert um den Beweis zu liefern, dass der gr. kath. Ritus womöglich ganz vertilgt werden solle. Zugleich verbreiteten sie öffentliche Schriften, worin sie die gr. Kirchengebräuche herabsetzten.

Cap. V. § 5.

In der Zwischenzeit überreichte der lateinische Klerus (in Galizien) durch den Erzbischof Sierakowski neue Vorstellungen hinsichtlich des freyen Übertritts der Ruthenen zur lateinischen Kirche, an die Kaiserin Maria Theresia. In dieser Schrift schilderte er wieder die Ruthenen als verdächtig in Absicht auf die Aufrichtigkeit ihrer Vereinigung mit dem röm. Stuhle, und auf ihre Treue gegen die Regierung, und suchte zu beweisen, dass es am besten wäre, den gr. Ritus in Galizien zu vertilgen, und nur den lateinischen bestehen zu lassen.

§ 13.

Als die unierten Ruthenen von der russischen Regierung zum Übertritte zum nicht unierten Ritus gezwungen wurden, und mehrere der vertriebenen Priester auch nach Galizien übertraten, kamen auch Basilianermönche aus Russland nach Galizien, nicht der Verfolgung wegen, sondern aus Überdruss des Mönchslebens. Ungeachtet der dawider bestehenden Verordnungen des päbstlichen Stuhles wurden sie dennoch durch die lateinischen Bischöfe unter die lateinische Geistlichkeit aufgenommen. Dies gab auch den galizischen Basilianern-Mönchen Gelegenheit, zum lateinischen Ritus überzutreten. Die ruthenischen unierten Bischöfe in Galizien klagten darüber bei dem apostolischen Sitze, worüber im Jahre 1802 eine ihnen günstige Entscheidung des Pabstes Urban VIII. erfloss.

Cap. VII. § 18.

Anm. Die Behauptung des lateinischen Erzbischofs Kikor, als wäre der Clerus und das Volk der Regierung nicht ergeben, hat sich als ungegründet und böswillig dargethan.

§ 20.

Aus dieser Ursache ist es räthlich, dass nicht nur die Einwohner der Bukowina unierten Ritus, welche daselbst ihr Domiziel haben, keine Gelegenheit fänden, die Union zu verlassen, sondern es ist auch denjenigen, welche zur Union, die sie wegen Mangels an Geistlichen verliessen, zurückkehren wollen, die Möglichkeit hiezu eröffnet.

Dieser Abfall ereignet sich fortwährend, und die Zahl des unierten Volks vermehrt sich in der Bukowina täglich, weil die unierten Geistlichen das Wort Gottes gehörig predigen und das Volk auferbauen, während eine ähnliche Auferbauung des nicht unierten Volks durch ihre rohe und ungebildete Geistlichkeit nicht Statt findet.

VII.

Гадзіньский (псевдонїм) против митр. Мих. Левицького.

1)

Euere Excellenz!

Bei der glücklichen Anwesenheit im Jahre 1839 Seiner kaiserlichen Hoheit Erzherzogs Franz Carl in der Hauptstadt von Galizien Lemberg beeilte sich jede Nation dieses Königreich bewohnend, seine innigsten von Freude überschwemmte Gefühle an Tag zu legen, wo auch die ruthenische Urbevölkerung Galiziens bei dieser Feier nicht nachstehen wollte und seine Gefühle der Freude mittelst eines Gedichtes, das Sr. kais. Hoheit Erzherzog Franz Carl deutsch übersetzt vorgelegt wurde und welches Gedicht Sr. kais. Hoheit Erzherzog Franz Carl in aller Seiner Umsicht und Grossherzigkeit in Druck zu legen erlaubte, daher die Censur von Lemberg dasselbe mit Imprimatur passirte. Zur Freude aller wohldenkenden Ruthener wurde dieses Gedicht gedruckt wie aus dem beigefügten Exemplar sub ./· zu ersehen ist und ins Ruthenisches Seminar zu Lemberg gebracht. Auf einmal erfährt Se. Excellenz der Metropolit Michael Lewicki von so einem ruthenischen Gedichte, lässt dasselbe mittelst H. Rector Jachimovicz in Beschlag nehmen, in seine Handbibliothek bei St. Georg bringen, versiegeln und zu untersagen geruhen, dass Niemand so ein Exemplar zu Handen bekomme. So ein Benehmen des H. Metropoliten kränkte jeden edel denkenden und an das Haus Österreich hangenden Ruthener und dieses umsomehr, da man keine gesetzliche Ursache dieses Beschlagnehmens im ganzen Fortgange der Sache finden konnte. Zwar

wollten einige behaupten, dass die neue und elegantere Form der Buchstaben der Stein des Anstosses sein sollte. Warum hat H. Metropolit anno 1837 und 1838 zu seiner Namenstagfeier verfasste Gedichte mit viel eleganteren Schriften bei den Mechateristen in Wien gedruckt angenommen und nicht untersagt? Warum hat Se. Apostolische Majestät Ferdinand I. Kaiser von Österreich im Jahre 1838 mit den nehmlichen Schriften bei Mechateristen zu Wien gedrucktes ruthenisches Gedicht angenommen und darin nichts gefährliches für sein Kaiserhaus Österreich gefunden? — Der Schnitt der Schriften ist ja in den Schriftgiessereien zu Wien, Ofen, Prag etc. etc. in dem elegantesten Geschmacke zu bekommen und in der ganzen Österreichischen Monarchie damit gedruckte serbische Bücher verbreitet, insbesondere die Volksgedichte von Vuk. — Wahrscheinlicher ist es, dass Herr Metropolit daran keinen Anteil gehabt hat; denn als Dichter und ruthenischer Sprachkenner konnte Er daran keinen Antheil haben; Als Mezenas ist dabei nicht erschienen, denn Niemand wagte seine sparrsame Tugend kennend Ihn um so was ansprechen. — Als Feind von freien Wissenschaften will nicht einmal die wissenschaftliche Vocal-Musik bei seiner Metropolitankirche auf eigene Kosten erhalten, um sie aus dieser Pflanzschule übers Land zu verbreiten, sein Metropolitanchor besteht aus zweien Diaken, die von einer wissenschaftlichen Musik nicht einmal träumen. Von Verschönerung seiner Metropolitankirche desto weniger von seinen drei schmuzzigen und elend eingerichteten Kirchen in der Stadt Lemberg lässt seine Despotie nichts denken, wo im Gegentheile die lateinischen Kirchen aufs schönste restaurirt werden. — Euere Excellenz geruhe daher zur Beruhigung der ruthenischen Bevölkerung, das im Anbuge sich befindende ruthenische Gedicht bei der Hofzensur prüfen zu lassen; und da nichts Anstössiges gefunden werden kann, das versiegelte Paket aus der Handbibliothek des Herrn Metropoliten mittelst der k. Polizeidirektion zu Lemberg nehmen und alle Exemplare im ruthenischen Seminar daselbst auszutheilen befehlen, woher im ganzen Lande alles verbreitet werden wird, und so der Zunahetretung Sr. kais. Hoheit einigermassen gesteiert.

Galizien am 1. August 1840. Gadzinski.

2)

SCHREIBEN

an das k. k. galizische Landespräsidium.

In der gegen gefälligen Rückschluss anverwahrten Eingabe führet ein sicherer Gadzinski Beschwerde gegen die von dem griechisch unir-

ten Metropoliten von Galizien und Erzbischof von Lemberg Michael Lewicki verfügte Beschlagnahme eines angeblich mit Censurbewilligung gedruckten ruthenischen Gedichtes zur Feier der Anwesenheit Sr. k. k. Hoheit des H. Erzherzogs Franz Karl in Galizien im Jahre 1839 und bittet (* wird einstweilen hier in die Censur geleitet) um die Aufhebung dieser Beschlagnahme.

Ich ersuche E. E. über den eigentlichen Sachverhalt dieser Beschwerdeschrift sowie über deren Verfasser genaue Erhebungen in dem dazu geeigneten Wege einzuleiten sofort mich von dem Ergebnisse derselben unter Beifügung Ihrer schätzbaren Wohlmeinung: welche Folge dem vorliegenden Einschreiten etwa gegeben werden dürfte, zu entrichten.

Genehmigen etc. etc.

Wien 9. October 1840. Sedlnitzky.

Gal. L. Pr.

Erhebung bezüglich der Beschwerde eines gewissen Gadzinski gegen die durch den galiz. Metropoliten verfügte Beschlagnahme eines ruthenischen Gedichtes.

9. Oktober.

3)

Відповідь львівської президії Губернії.

№ 9424.

Hochgeborner Graf.

Ich habe über den hohen Erlass Euerer Excellenz vom 9ten Oktober d. J. nicht ermangelt, mir nähere Aufklärung über den Gegenstand der Beschwerde zu verschaffen, die von einem sichern Gadzinski wider den Lemberger gr. katholischen Erzbischof Michael Lewicki wegen verfügter Beschlagnahme eines mit Censursbewilligung gedruckten Gedichtes in ruthenischer Sprache zur Feier der Anwesenheit Sr. kais. Hoheit des durchlauchtigsten Herrn Erzherzogs Franz Carl in Galizien im Jahre 1839 hohen Orts überreicht wurde.

Wie Euere Excellenz aus dem anruhenden Berichte der Polizeidirektion zu entnehmen geruhen, ist ein solches Gedicht bei jenem feierlichen Anlasse wirklich vorgekommen. Es hatte den gr. kath. Priester und Studienpräfekten im gr. kath. Seminarium Malinowski zum Verfasser, welcher nach erwirkter Imprimatur bei dem hiesigen

*) Нотатка оловцем на боці.

Bücherrevisionsamte auf seine Kosten die Indrucklegung dieses Gedichtes besorgte.

Auch die in jener Beschwerde, deren Verfasser übrigens nicht erörtert zu werden vermochte, angedeutete Beschlagnahme dieses Gedichtes durch den Herrn Erzbischof Lewicki hat wirklich stattgefunden und zwar wie die Polizeidirektion in ihren Berichten andeutet, aus dem Grunde, weil Malinowski die Erlaubniss des genannten Herrn Erzbischofs zur Herausgabe jenes Gedichtes einzuholen unterlassen hat.

Wenn auch dieses Verfahren des Herrn Erzbischofs mit Rücksicht auf den vorwurfsfreien Inhalt jenes Gedichtes und den löblichen Zweck, dem es gewidmet war, nicht ganz gebilligt werden kann, so scheint mir doch eine weitere Anregung dieses bereits in Vergessenheit geratenen Gegenstandes um so weniger angedeutet zu sein, als der Verfasser Malinowski, der durch jene Beschlagnahme allein zu Schaden kam, dawider klagbar nicht aufgetreten und als in diesem Falle auch von Seite des Bücher-Revisionsamtes der Missgriff eingetreten ist, dass es dem erwähnten Gedichte das Imprimatur ertheilte, ohne sich der Zustimmung des Herrn Erzbischofs zur Herausgabe der letzteren versichert zu haben, die mit Rücksicht auf den Inhalt jenes Gedichtes insbesondere der 15ten Strophe, worin des gr. kath. Clerus Erwähnung geschieht, nicht hätte übergangen werden sollen.

Unter diesen Umständen dürfte es auch nicht zulässig sein auf die Herausgabe der mit Beschlag belegten und, wie es heisst, noch immer bei dem Herrn Erzbischof befindlichen gedruckten Exemplarien jenes Gedichtes zu bestehen zumahl die Sache seitdem an Interesse verlor und ein solcher Schritt für den Herrn Erzbischof kompromittirend wäre.

Indem ich diese Daten Euerer Excellenz zur hohen Kenntniss zu bringen mich beehre, erlaube ich mir zugleich Hochdenselben ein gedrucktes Exemplar des erwähnten Gedichtes nebst der deutschen Übersetzung zur hohen Einsicht vorzulegen.

In der weiteren Anlage aber schliesse ich die Beilagen des h. Erlasses von 9. Oktober d. J. zurück.

Genehmigen Euere Excellenz den Ausdruck der ausgezeichnetsten Hochachtung mit der ich die Ehre habe zu sein

Euerer Excellenz

gehorsamster Diener

Ilidnuc нечитκий.

Lemberg am 30. Dezember 1840.

An Se des k. k. wirklichen geheimen Raths und Kämmerers Grosskreutz des kais. österr. Leopold Ordens und Präsidenten der h. Polizei- und Censurshofstelle etc. Herrn Grafen von Sedlnitzky

Excellenz.

4)

SCHREIBEN

an das löbliche k. k. galizische Landespräsidium.

Indem ich Ew. für die mir mit dem geehrten Schreiben vom 30. v. M. Z. 9424 gefälligst gewährten Aufklärungen rücksichtlich der von einem sicheren Gadzinski geführten Beschwerde gegen die durch den griechisch unirten Metropoliten von Galizien und Erzbischof von Lemberg Michael Lewicki verfügte Beschlagnahme eines mit Censurbewilligung gedruckten ruthenischen Gedichtes zur Feier der im Jahre 1839 stattgehabten Anwesenheit Sr. kais. Hoheit des durchl. H. Erzherzogs Franz Carl in Galizien verbindlichst danke, theile ich die von Ew. ausgesprochene Ansicht, dass dieser von einem bis jetzt nicht eruirten und ohne Zweifel pseudonymen Exhibenten eingebrachte Beschwerdeschrift keine weitere Folge gegeben werde.

Es erübriget mir demnach nur Ew. den mir eingesendeten diesfälligen Bericht der Lemberger k. k. Polizei Direktion hier danknehmig zurückzuschliessen und bei dieser Gelegenheit die Versicherung etc. etc.

Wien 25. Jänner 1841.

Sedlnitzky.

Gal. Lds. Praes.

die Beschwerde des Gadzinski wegen Beschlagnahme eines ruthenischen Gedichtes durch den Erzbischof Lewicki betr.

25. Jan.

VIII.

1) Консисторія противъ Як. Головацького та Ів. Вагилевича.

Прев. Арх. львв. Нам. $\frac{\text{№ 330}}{\text{ggg}}$ 1841.

№ 843.

Hochlöbliches k. k. Landes-Präsidium!

Laut des nebenliegenden ·/. Ausweises haben nachbenannte geistliche Kandidaten:

1) Androchowicz Michael
2) Androchowicz Basil
3) Sieminowicz Andreas
4) Wieliczkowski Alexander
5) Hlebowicki Clemens
6) Szczurowski Leo
7) Buczacki Johann
8) Audykowski Arsenius
9) Demianowski Johann
10) Moyseowicz Theodor
11) Pihowicz Jakob
12) Stefanowicz Andreas
13) Głowacki Jakob
14) Głowacki Nicolaus
15) Wagilewicz Johann
16) Czemeryński Johann
17) Lewicki Gregor, schon längst die theologischen Studien absolvirt, anstatt aber sich um Priesterweihen zu melden, und sodann den seelsorgerlichen Dienst in der Diözes, wo noch sehr viele Priester mangeln, anzutretten, treiben sie sich bis jetzt in der Welt müssig herum, weihen der Vergessenheit, was sie während der Studien erlernt hatten, und verlieren den kirchlichen Sinn, den man ihnen im Seminarium beizubringen bemüht war.

Es ist meine Gewissenspflicht, diese Kandidaten erst dann zu den heiligen Weihen zuzulassen, wenn es sich durch vorläufige kanonische Erhebungen erweisen wird, daß sie zum Priestertum noch tauglich sind.

Es kommt aber auch, und in den gegenwärtigen Zeitumständen vorzüglich zu bedenken, wie die politischen Gesinnungen dieser so geraume Zeit weltlich lebenden Theologen beschaffen seyn, und ob nicht einer oder der andere mittlerweile in revoluzionäre Verbindungen irgendwo getretten sey. — Ein solcher müsste ohne weitere kanonische Erhebungen vom geistlichen Stande ausgeschlossen werden. — Dieses genau zu erfahren habe ich keine sichere Mittel. Ich bitte daher, in Gemässheit der hohen Präsidialweisung vom 11. Februar 835 Zahl 70, daß Ein Hohes k. k. Landes-Präsidium geruhen wolle, die dießfälligen Erörterungen anzuordnen, und mir das Resultat hievon zu meinem weiteren Benehmen, gnädigst zu eröffnen.

Insbesondere wäre es höchst nothwendig, eine genaue Erörterung zu veranlaßen:

1) über das Betragen des Kandidaten Głowacki Jacob, der die theologischen Studien im Jahre 839 absolvirte, und dessen Perso-

nalbeschreibung die k. k. Polizeydirekzion am 5. November v. J. vom Seminariums-Rektorate abforderte, dann

2) über die Beschäftigung des Kandidaten Wagilewicz Johann, welcher das Studium der Theologie auch im Jahre 839 vollendete. Er und zugleich auch Głowacki Jacob, waren schon im Zuge ihrer Studien wegen Theilnahme an einem von der hierländigen Zensur verworfenen und in Ungarn gedruckten Werke, zufolge hohen Präsidial Verordnung vom 29. August 837. Zahlen 5197 und 5853 streng geahndet. Wagilewicz soll mit dem russischen Professor Pogodin bis jetzt im Verkehr seyn, und von diesem russischen Professor gedruckte Bücher zum Geschenk erhalten, welches in der gegenwärtigen Zeit sehr bedenklich ist, da bekanntlich die russischen Gelehrten ihre Arbeiten gegen die Union richten, und durch Verschenkung ihrer Schriften die hierländigen Unirten beirren können.

Es heisst endlich, daß Wagilewicz seit dem Austritte aus dem Seminarium im Jahre 839, im Auftrage seiner auswärtigen Korrespondenten mit Fussreisen über Galizien sich beschäftige, um für sie literarische Beiträge zu sammeln. Eine solche Beschäftigung giebt zu erkennen, daß Wagilewicz an seinen geistlichen Beruf gar nicht denke, und es dürfte sich endlich ergeben, daß er zu diesem Berufe nicht mehr tauglich sey.

Lemberg den 9. März 841.

Michael Lewicki
Metropolit.

На 4 стор. рубрум:

An
Ein Hochlöbliches k. k. Landes
Präsidium
Lemberger g. k. Metropolitan Ordinariat
dato 9. März Zahl 843
äußert sich über die absolvirten Theologen, welche jahrelang zu den heiligen Weihen nicht erschienen. Der Ausweis liegt bei.

2) Реляція Суду.

През. Арх. львв. Нам. $\frac{№\ 611.617}{ggg}$ 1841.

Hochlöbliches k. k. Landes-Praesidium!

In Folge der von dem hohen k. k. Landes-Präsidium an das hohe k. k. Appellations-Praesidium unterm 22 April l. J. Z. $\frac{333}{X\ ggg}$

B 2945

gerichteten Note und des von dem Letztern unterm 5 May l. J. Z. 8206 anher erlassenen Auftrags, wird dem hochlöblichen k. k. Landes-Präsidium in Ehrfurht berichtet, daß die griechisch-kath. Theologen Jakob Głowacki und Johann Wagilewicz in den hierortigen Akten nur insoweit kompromittirt erscheinen, daß ein als Zeuge aufgetretener geheimer Anzeiger, diese beiden Theologen als Mitglieder eines Vereines, der eine russische Tendenz hatte, benannte, welchem der Seminarzögling Saszkiewicz vorstand, daß dagegen hinsichtlich des Alexander Wieliczkowski die hiergerichtlichen Akten keine Nachweisung enthalten.

Lemberg am 21 May 1841.

Rittmann.

Z. 6832.

На 4 стор. рубрум:

An
Ein hochlöbliches
k. k.
Landespräsidium

Bericht des Lemberger k. k. Strafgerichts, welcher in Folge der an das hohe k. k. Appellationsgerichts-Präsidium gerichteten hohen Landes-Praesidial-Note dtto 22en April l. J. Z. $\frac{330}{ggg}$ über die Kompromittirung der griech. kath. Theologen Jakob Głowacki, Johann Wagilewicz und Alexander Wieliczkowski erstattet wird.

Друкарська похибка.

На стор. II (верш 20 з гори) нашої студії вакрала ся важнїйша друкарська похибка, яку вважаємо нашим обовязком справити. Місто: (граматика Лозинського) „вона цїлком не явила ся в друку“ має бути: вона в своїм часї цїлком і т. д. Дрібнїйших, дуже рідких похибок не справляємо.

G-11449

B 2.945